

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R180:1984

**Internationellt anbuds- och
entreprenadförfarande**

**Brinley Evans
Olle Frändberg
Hans Kristensen**

INSTITUTET FÖR BYGGDOKUMENTATION	
Accnr	
Plac	Ser

R
AM

Byggeforskningsrådet

R180:1984

INTERNATIONELLT ANBUDS- OCH ENTREPRENAD-
FÖRFARANDE

Brinley Evans
Olle Frändberg
Hans Kristensen

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag
830584-5 från Statens råd för byggnadsforskning
till VBB AB, Stockholm.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat

R180:1984

ISBN 91-540-4292-5
Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm
Liber Tryck Stockholm 1984

INNEHÅLL

INTERNATIONELLT ANBUDS- OCH
ENTREPRENADFÖRFARANDE

1.	INLEDNING	8
1.1	Rapportens syfte	8
1.2	Rapportens omfattning och begränsning	8
1.3	Tolkning av rapporten	8
1.4	Terminologi och begreppsför- klaringar	9
DEL I	ANBU DS FÖRFARANDE	10
2.	METODER FÖR ANBU DS INFORDRAN	10
2.1	Allmänna förutsättningar	10
2.1.1	Beställarens önskemål	10
2.1.2	Anbudsgivarens önskemål	10
2.2	Förekommade anbudsformer	10
2.2.1	Öppen anbudsinfordran	11
2.2.2	Begränsad anbudsinfordran	11
2.2.3	Prekvalificering	12
3.	PREKVALIFICERINGSPROCESSEN	13
3.1	Inbjudan till prekvalificering	13
3.2	Utlämnande av prekvalificerings- handlingar	14
3.3	Ifyllande och inlämning av fråge- formulär	15
3.4	Analys av inkomna uppgifter	15
3.5	Tidsåtgång för prekvalificering	16
4.	FÖRFRÅGNINGSUNDERLAG	17
4.1	Förutsättningar	17
4.2	Förfrågningsunderlagets omfattning	18
4.3	Tekniska handlingar	18
4.3.1	Ritningar	18
4.3.2	Beskrivningen	19
4.3.3	Mängdförteckningen	19
4.3.4	Å-prislista	19
4.4	Allmänna handlingar	20
4.4.1	Kontraktbestämmelser	20
4.4.2	Avtal och säkerhet för utförandet	20
4.4.3	PM för anbudsgivare	20
4.5	Föreskrifter för anbudsgivning	21
4.5.1	Instruktioner till anbudsgivare	21
4.5.2	Säkerhet för anbud	21
5.	ANBU DS GRANSKNING	23
5.1	Anbudsöppning	23
5.1.1	Olika öppningsförfaranden	23
5.1.2	För- och nackdelar med olika förfaranden	23
5.2	Översiktlig granskning	24
5.2.1	Administrativ granskning	25
5.2.2	Teknisk granskning	25
5.2.3	Ekonomisk granskning	25
5.3	Detaljgranskning	25
5.3.1	Teknisk analys	26

5.3.2	Kompletterande information	26
5.3.3	Reservationer	26
5.3.4	Slutlig utvärdering av anbud	27
5.4	Kontraktsförhandlingar	27
5.4.1	Syfte	27
5.4.2	Förhandlingsprotokoll	28
6.	UPPRÄTTANDE AV KONTRAKT	29
6.1	Slutande av avtal	29
6.1.1	Förutsättningar	29
6.1.2	Reservationer	29
6.1.3	Kontraktsförhandlingar	29
6.2	Utformning av kontrakt	30
6.2.1	Nödvändig och gällande dokumentation	30
6.2.2	Vikten av kontraktsbestämmelser	30
6.3	Val av kontraktsbestämmelser	30
6.3.1	Utnyttjande av standardverk	30
6.3.2	Tillgängliga standardverk	31
7.	RÖDA BOKEN SOM KONTRAKTS- BESTÄMMELSER	33
7.1	Röda bokens tillkomst	33
7.2	Grundläggande filosofi	33
7.3	För- och nackdelar med Röda boken	34
DEL II	ENTREPRENADUTFÖRANDE	35
8.	PARTSFÖRHÅLLANDE	35
8.1	Berörda parter	35
8.2	Definitioner av parterna	37
8.2.1	Beställaren	37
8.2.2	Entreprenören	37
8.2.3	Konsulten	37
8.2.4	Konsultens Representant	38
8.3	Kontraktsförhållandet mellan parterna	38
8.3.1	Övriga kontraktsdokument	38
8.3.2	Beskrivningar	39
8.3.3	Ritningar	39
8.3.4	Prissatt mängdförteckning	39
8.3.5	Å-prislista	39
8.3.6	Anbud	39
8.3.7	Skriftlig accept	39
8.3.8	Kontraktsavtal	39
8.4	Beställarens rättigheter och skyldigheter	40
8.4.1	Beställarens rättigheter	40
8.4.2	Beställarens skyldigheter	40
8.4.3	Beställarens risker	41
8.5	Konsultens rättigheter och skyldigheter	41
8.5.1	Konsultens rättigheter	41
8.5.2	Konsultens åligganden och skyldigheter	41
8.5.3	Konsultens risker	42
8.6	Entreprenörens rättigheter och skyldigheter	42
8.6.1	Entreprenörens rättigheter	42
8.6.2	Entreprenörens skyldigheter	43
8.6.3	Entreprenörens risker	43

9.	IGÅNGSÄTTNINGSFÖRFARANDE	44
9.1	Igångsättning av arbetena	44
9.2	Besittningstagandet av arbets- området	44
9.3	Övriga relevanta bestämmelser	46
9.3.1	Konsultens befogenheter	46
9.3.2	Underentreprenader	47
9.3.3	Ritningar	47
9.3.4	Avtal och utförandesäkerhet	47
9.3.5	Program och arbetsledning	47
9.3.6	Utsättning och provgrävningar	48
9.3.7	Försäkringar och avgifter	48
9.3.8	Arbetskraft, material, provning, hjälpmedel	48
9.3.9	Betalning. Kostnadsförändringar	49
10.	SÄKERHET OCH GARANTIER	50
10.1	Behovet av säkerhet	50
10.2	Säkerhet för anbud	52
10.3	Utförandesäkerhet	52
10.4	Förskottssäkerhet	54
10.5	Innehållandesäkerhet	54
10.6	Former av säkerhet	55
11.	FÖRSÄKRINGAR	57
11.1	Försäkring av entreprenaden	57
11.1.1	Ansvar för arbetena	57
11.1.2	Försäkring av arbetena	59
11.2	Försäkring av personer och egendom	59
11.2.1	Ansvar för skada på personer och egendom	59
11.2.2	Tredje parts ansvarsförsäkring	60
11.3	Försäkring av arbetskraft	61
11.4	Entreprenörens underlåtenhet	61
11.5	"ALL-RISK" försäkring	61
12.	ARBETSKRAFT, HJÄLPMEDEL, TILL- FÄLLIGA ARBETEN	63
12.1	Arbetskraft	63
12.1.1	Grundbestämmelser	63
12.1.2	Redovisning av arbetskraft	64
12.2	Entreprenörens arbetsledning/ anställda	64
12.2.1	Arbetsledning	64
12.2.2	Övriga anställda	64
12.3	Hjälpmedel	65
12.3.1	Definitioner	65
12.3.2	Grundbestämmelser	66
12.4	Tillfälliga arbeten	66
12.4.1	Definition	66
12.4.2	Entreprenörens ansvar	67
12.4.3	Inget underförstått godkännande	67
13.	UNDERENTREPRENÖRER	69
13.1	Överlåtelse och vanlig under- entreprenad	69
13.2	Utsedda underentreprenörer	70
13.2.1	Provisoriska belopp	71
13.2.2	Definition av utsedda underentre- prenörer	72

13.2.3	Underentreprenadavtalet	72
13.2.4	Betalningar till utsedda under- entreprenörer	73
13.2.5	Överföring av garantier	74
13.2.6	Slutord	75
14.	MATERIAL OCH ARBETSUTFÖRANDE . .	76
14.1	Förutsättningar	76
14.1.1	Besiktning av arbetsområdet . . .	76
14.1.2	Hindrande fysiska förhållanden .	77
14.2	Arbetet till konsultens belåtenhet	79
14.3	Arbetsmetoder	80
14.4	Prover och provningar	81
14.5	Kontroll av arbetenas utförande .	82
14.5.1	Tillverkade produkter	82
14.5.2	Besiktning före intäckning . . .	83
14.5.3	Bortskaffande av felaktigt arbete och material	83
14.5.4	Undersökningsplikt	84
15.	INTYG OCH BETALNING	85
15.1	Inledning	85
15.2	Månatliga intyg	86
15.3	Intyg om arbetenas färdigställande	87
15.4	Intyg om kontraktets fullgörande	89
15.5	Betalningsvillkor	90
15.6	Betalningsvalutor	90
15.7	Betalningsställe	92
16.	ÄNDRINGAR OCH TILLÄGGSARBETEN . .	93
16.1	Begreppet "Ändring"	93
16.2	Ändringar skall beordras skriftligen	93
16.3	Kostnadskonsekvenser	94
16.3.1	Värdering av ändringar	94
16.3.2	Konsultens fastställande av å-priser	95
16.3.3	Större ändringar	96
16.4	Löpande räkningsarbete	96
16.5	Redovisning av extra betalnings- krav	96
16.6	Fast-priskontrakt	97
17.	FÖRSENINGAR	99
17.1	Grundprinciper	99
17.2	Förlängning av tid för färdig- ställande	99
17.3	Arbetstakten	101
17.4	Natt- och söndagsarbete	102
17.5	Skadestånd för försening	102
18.	TVISTER	104
18.1	Extra ersättningskrav	104
18.1.1	Inledning	104
18.1.2	Anspråksmekanism	104
18.1.3	Grundprinciper	105
18.1.4	Redovisning av ersättningsanspråk	105
18.2	Avgörande av tvister	106
18.3	Skiljedom	108
18.3.1	Röda bokens bestämmelse	108

18.3.2	Internationella handelskammarens regler	109
18.3.3	Andra skiljedomsformer	110
18.3.4	Verkställande av skiljedom	111
19.	FÖRSUMMELSER	113
19.1	Entreprenören	113
19.1.1	Bakgrund	113
19.1.2	Försummelsebegrepp	113
19.1.3	Värdering vid tiden för förverkande	114
19.2	Beställaren	115
19.2.1	Försummelsebegrepp	
19.2.2	Betalning till entreprenören	116
20.	SPECIELLA RISKER	118
20.1	Skillnaden mellan "speciella" och "undantagna" risker	118
20.2	Grundläggande princip	118
20.3	Ersättning till entreprenören	119
20.4	Krigsutbrott	120
20.5	Beställarsynpunkter	120
21.	SPECIELLA KONTRAKTSBESTÄMMELSER	122
21.1	Inledning	122
21.2	Artiklar som råkar ut för ändringar	122
21.3	Checklista över speciella bestämmelser	124
21.4	Författandet av speciella bestämmelser	125
BILAGA 1	Begreppsförklaringar	127
BILAGA 2	En summarisk jämförelse mellan Röda boken och AB 72	131
BILAGA 3:	En summarisk jämförelse mellan Röda boken och Gula boken	139
BILAGA 4	ECE 188 Bestämmelserna	147
BILAGA 5	The EDF draft general conditions for public works contracts	151
LITTERATUR	163

INTERNATIONELLT ANBUDS- OCH ENTREPRENADFÖRFARANDE

1. INLEDNING

1.1 Rapportens syfte

Svenskt engagemang i internationell byggverksamhet har under senare år fått en allt större betydelse.

För såväl konsult- som entreprenadföretag upptar numera utlandsprojekten en väsentlig del av produktionen. Orsakerna till detta har ofta varit en vikande hemmamarknad, samtidigt som svenskt kunnande och yrkesskicklighet har uppskattats utomlands.

I utländska projekt föreskrivs som regel internationellt vedertagna upphandlings- och kontraktsbestämmelser. Dessa bestämmelser skiljer sig i avgörande stycken från de bestämmelser som normalt tillämpas i Sverige.

Föreliggande rapport är avsedd att sprida och fördjupa kunskapen hos svenska konsulter, entreprenörer och leverantörer om internationellt anbuds- och entreprenadförfarande för att underlätta ett svenskt deltagande i bygg- och anläggningsprojekt utomlands.

1.2 Rapportens omfattning och begränsning

Ett av de vanligast förekommande förfaranden vid internationella anbud och entreprenader baserar sig på de riktlinjer, som rekommenderas av Internationella Konsulterande Ingenjörsfederationen (FIDIC). Dessa rekommendationer och regelverk kan dessutom genom sitt ursprung betraktas som föregångare till många andra internationella system för upphandling och entreprenader.

Den filosofi som ligger till grund för FIDICs rekommendationer och bestämmelser har sin bakgrund i brittisk rättspraxis och syftar vidare till en rättvis riskdelning mellan beställare och entreprenör.

Att förutsättningslöst behandla ämnet ur alla inblandade parters synvinkel i tur och ordning skulle föra för långt i en rapport av detta slag. Det har bedömts som väsentligt att ge en allmän inblick i vanligast förekommande praxis.

Rapporten kommer därför i huvudsak att utgå från FIDICs uppläggning, vilket bedömts ge störst utbyte åt alla intresserade parter.

1.3 Tolkning av rapporten

Rapporten är utarbetad på basis av mångårig praktisk erfarenhet av internationella projekt. Som grund

ligger dessutom en omfattande kursverksamhet, som författarna bedrivit inom det aktuella området, dels externt i STFs regi och hos olika företag och organisationer, dels internt inom VBB. Material och erfarenhetsåterföring från dessa kurser har inarbetats i rapporten i tillämpliga delar.

Det förtjänar att påpekas att regler och kontraktsvillkor inom entreprenadverksamhet kan tolkas olika och synpunkter på praxis och tillämpning blir inte sällan subjektiva. Författarna har redovisat sina uppfattningar baserade på egna erfarenheter och studier i ämnet.

1.4 Terminologi och begreppsförklaringar

Inom de flesta fackområden utbildas en viss terminologi med uttryck av mycket bestämd betydelse. Detta gäller i hög grad också för internationellt anbuds- och kontraktsförfarande. Många engelska uttryck saknar därigenom direkt motsvarighet i svenska språket och innebörden eller definitionen av ett visst begrepp i t ex FIDICs dokument kan vara en helt annan än den direkta översättning som ett lexikon skulle ge. Det är därför mycket vanskligt att behandla detta ämne på svenska där just engelska formuleringar och uttryck har en så avgörande juridisk betydelse.

Ett försök har gjorts av Svenska Byggnadsentreprenörföreningen (SBEF) att översätta FIDICs Internationella Kontraktbestämmelser för anläggningsarbeten (den s k Röda boken) till svenska. Översättningen är inte avsedd och kan heller knappast användas som ett juridiskt dokument. Den kan dock tjäna som vägledning vid tolkning av olika begrepp och formuleringar. I föreliggande rapport har så långt möjligt den svenska terminologi tillämpats som etablerats i SBEFs översättning. Till läsarens hjälp har ett antal svåröversatta termer samlats i Bilaga 1 under rubriken 'Begreppsförklaringar'.

Det kanske svåraste enskilda ordet av alla att översätta i sammanhang med entreprenadkontrakt, nämligen "the Engineer", har av SBEF översatts med 'Ingenjören'. Efter många överväganden används i föreliggande rapport i stället ordet 'Konsulten'. I Sverige kallas de företag som utför sådana uppdrag vanligen för 'konsulter' som en naturlig förkortning av 'konsulterande ingenjörer och arkitekter'.

DEL I. ANBUDEFÖRFARANDE

2. METODER FÖR ANBUDEFÖRFARANDE

2.1 Allmänna förutsättningar

2.1.1 Beställarens önskemål

En beställare har tre grundläggande syften med ett anbudsförfarande, vare sig det är nationellt eller internationellt, nämligen:

- a) Att fånga uppmärksamheten hos alla kompetenta entreprenörer med passande erfarenhet, vilka också kan bedömas vara kapabla att utföra entreprenaden samt att uppmuntra dem till att avge ett seriöst anbud.
- b) Att erhålla ett tillräckligt (men inte alltför stort) antal genomtänkta och konkurrenskraftiga anbud från entreprenörer, som är verkligt intresserade av att utföra arbetet och som har möjlighet att göra det vid tillfället ifråga.
- c) Att erhålla sådana anbud i en standardform med ett minimum av reservationer, så att anbudet snabbt kan utvärderas.

2.1.2 Anbudsgivarens önskemål

Ur en entreprenörs synvinkel är det viktigt att han kan försäkra sig om att anbudsförfarandet uppfyller följande kriterier:

- a) I och med inbjudan att avlämna ett anbud så har beställaren accepterat honom som tillräckligt erfaren och kvalificerad för att utföra arbetet och inget anbud, som han lagt ned möda på att sammanställa kan refuseras på grund av föregiven inkompetens.
- b) Hans anbud kommer att bedömas seriöst, rättvist och på ett sätt jämförbart med andra avgivna anbud.
- c) Konkurrenterna är relativt få.
- d) Hans kostnader för att sammanställa och avge anbudet minimeras.

2.2 Förekommande anbudsformer

Normalt förekommer tre huvudtyper av inbjudan att lämna anbud:

- Öppen anbudsinfordran
- Begränsad anbudsinfordran
- Prekvalificering

2.2.1 Öppen anbudsinfordran

Öppen anbudsinfordran innebär att beställaren offentligt annonserar om sitt projekt och inbjuder alla som vill att lämna ett anbud.

På nationell basis fungerar detta ofta väl eftersom beställaren har goda möjligheter att undersöka anbudsgivarnas erfarenhet, kvalifikationer och förmåga. Det kan dock bli något ineffektivt om ett stort antal entreprenörer besvarar inbjudan. För det första tar det tid för beställaren att utvärdera alla anbud och undersöka anbudsgivarnas soliditet, kapacitet etc. För det andra kommer många entreprenörer (utom den som accepteras) att ha ådragit sig improduktiva kostnader för att utarbeta anbuden och om öppen anbudsinfordran är vanlig i landet, så kommer dessa kostnader i sista ändan att drabba alla beställare.

Vid internationellt anbudsförfarande d.v.s. då en beställare begär in anbud från utländska entreprenörer, blir situationen genast mer komplicerad. Beställaren måste vanligtvis annonsera i den nationella pressen i ett antal länder. Detta resulterar vanligtvis i anbud från ett flertal entreprenörer som är helt okända för beställaren och hans rådgivare och förorsakar därför ingående undersökningar.

2.2.2 Begränsad anbudsinfordran

Begränsad anbudsinfordran innebär att beställaren inbjuder entreprenörer, som han känner till att lämna anbud.

Vid internationellt förfarande kan det dock ibland vara svårt att känna till vilka entreprenörer i olika länder som är mest kvalificerade att lämna anbud för ifrågavarande projekt.

Ibland informerar beställare olika ambassader i sitt land om sin avsikt att begära in anbud och förlitar sig på deras handelsattachéer att informera lämpliga entreprenörer i sina respektive länder. En förutsättning för att denna metod skall lyckas är naturligtvis att ambassaderna på ett effektivt sätt vidarebefordrar informationen och att handelsattachéerna har förstått omfattningen och inriktningen på projektet och känner till kapaciteten och inriktningen hos olika entreprenadföretag i hemlandet.

Nackdelarna med såväl öppen som begränsad anbudsinfordran är sålunda ganska framträdande vid internationell upphandling.

2.2.3 Prekvalificering

Även om såväl öppen som begränsad anbudsinfordran uppfyller vissa av beställarens och entreprenörens önskemål enligt avsnitt 2.1.1 och 2.1.2 ovan så uppfyller de inte alla.

Vid öppen anbudsinfordran har entreprenören t.ex. ingen garanti för att beställaren anser att han har passande kvalifikationer och erfarenhet, och han riskerar att åsamka sig betydande utgifter för att utarbeta ett anbud, som sedan beställaren avslår på sådana grunder.

Vid begränsad anbudsinfordran å andra sidan har beställaren ingen garanti för att alla kvalificerade och passande entreprenörer känner till hans projekt.

Den metod som normalt används för att undvika dessa nackdelar är prekvalificering.

I stora drag tillgår denna process så att beställaren inbjuder potentiella anbudsgivare att skicka in standarddokumentation, som beskriver deras organisation, finansiella status, resurser, erfarenhet och pågående arbetsvolym. På basis av denna information väljer beställaren ut ett begränsat antal entreprenörer, som får lämna anbud.

Fördelarna med prekvalificeringsprocessen för inblandade parter vid internationella anbud är flera:

- a) Det ger beställaren och hans rådgivare möjlighet att bedöma entreprenörernas kompetens innan de inbjuds att lämna anbud.
- b) Det uppmuntrar till anbudsgivning från entreprenörer, som kanske inte skulle delta vid ett öppet anbudsförfarande, då de anser att detta inte möjliggör en rättvis konkurrens.
- c) När en entreprenör en gång väl har tagit fram en omgång standardprekvalificeringsdokument så kostar det honom mycket litet att lämna in nästan identiska handlingar för ett stort antal olika projekt. Därefter behöver han endast lägga ned större kostnader på att utarbeta anbud på sådana projekt som han är verkligt intresserad av och för vilka han dessutom är 'kort-listad'.

En prekvalificeringsprocess är sålunda ett första steg för att uppfylla de allmänna förutsättningarna för såväl beställare som entreprenör, vilka nämndes i kapitelinledningen.

3. PREKVALIFICERINGSPROCESSEN

Prekvalificeringsprocessen är i många hänseenden likartad med själva anbuds förfarandet.

En typisk prekvalificering kan sammanfattningsvis sägas bestå av fyra steg:

- a) Inbjudan till prekvalificering.
- b) Utlämnande av prekvalificeringshandlingar.
- c) Sammanställande och inlämning av uppgifter i frågeformuläret av entreprenörer.
- d) Analys av inkomna uppgifter och urval av entreprenörer för den korta listan.

3.1 Inbjudan till prekvalificering

Oftast sätter man in en annons i lämpliga in- och utländska tidningar, som inbjuder intresserade entreprenörer att beställa prekvalificeringshandlingar. Annonsen kan även förmedlas till ambassader och andra agenter för utrikeshandel.

Annonsen bör vara så detaljerad som möjligt med beaktande endast av annonskostnaden.

Ju fler uppgifter som annonsen ger desto bättre, av två skäl.

För det första: ju mer information och tidiga upplysningar som intresserade entreprenörer med lämplig bakgrund kan få, desto bättre kan deras anbud förmodas bli i sinom tid. För det andra: uppenbarligt olämpliga entreprenörer kommer förhoppningsvis att inse, på grund av den givna informationen att projektet inte passar dem och kanske avstår från att beställa prekvalificeringshandlingarna.

Det kan framhållas att det finns möjliga varianter på denna filosofi att avskräcka 'olämpliga' entreprenörer på ett tidigt stadium. Syftet med dessa varianter är att minska kostnaderna för prekvalificeringsprocessen.

En första variant är att ta betalt för prekvalificeringshandlingarna. Om priset är tillräckligt högt så erhåller de entreprenörer som prekvalificerar sig själva förfrågningsunderlaget för projektet gratis.

En annan variant är att endast sända ut prekvalificeringshandlingarna till sådana företag som i sin beställning av dessa kan påvisa till exempel att de har en viss omsättning. Detta är naturligtvis ingenting annat än en sorts preliminär runda: prekvalificering för prekvalificering.

Ytterligare en variant är att använda en sorts förvalsteknik, t.ex. att skicka en inbjudan att beställa prekvalificeringshandlingarna till de fem största entreprenadföretagen i tio utvalda länder.

Vilken metod man än använder så bör annonsen med inbjudan att beställa prekvalificeringshandlingar innehålla följande information:

- a) Beställarens namn
- b) Konsultens namn
- c) Projektets geografiska läge
- d) Beskrivning av projektets typ och omfattning
- e) Datum för inlämnande av ifyllda handlingar
- f) Förväntat tidsprogram såsom planerade datum för meddelande om accepterade prekvalificeringar, utlämnande av förfrågningsunderlag för själva projektet, avgivande av anbud, kontraktskrivning, färdigställande av projektet etc.
- g) Storleken på de anbuds- och fullgörandegarantier, som kommer att begäras och i detta hänseende inte minst uppgift om "Säkerheten för arbetenas utförande" kommer att vara ovillkorlig eller ej (se kapitel 10).
- h) Varje annat prekvalificerings-, anbuds- eller kontraktsvillkor som kommer att gälla eller som kan komma att påfordras av finansierare (t.ex. för projekt finansierade av Världsbanken är det vanligtvis ett villkor att entreprenörer måste vara från medlemsländer till banken eller från Schweiz.)

3.2 Utlämnande av prekvalificeringshandlingar

Efter mottagandet av ansökningar från entreprenörer lämnar beställaren ut prekvalificeringshandlingarna. Dessa omfattar normalt:

- a) Ett frågeformulär och instruktioner för ifyllande och inlämning.
- b) Så mycket ytterligare information om projektens tekniska detaljer som är lämpligt.
- c) Förhandsinformation om väsentliga villkor i förfrågningsunderlaget.

Frågeformuläret i prekvalificeringshandlingarna består vanligen av standardformulär, sådana som utges av FIDIC. Sålunda kan man begära information från sökande angående:

- Företagsstruktur
- Organisation
- Årsredovisning och bankreferenser
- Personalresurser
- Uppgifter om ledande befattningshavare
- Maskinpark och andra tillgångar
- Geografisk erfarenhet
- Erfarenhet av liknande projekt
- Aktuell arbetsvolym
- Förväntad arbetsvolym

De ytterligare tekniska upplysningar som lämnas av beställaren tillsammans med frågeformuläret bör om möjligt omfatta en någorlunda fullständig beskrivning av projektet och en klar indikation på standard på material och utförande.

Den sorts upplysningar om kontraktsvillkor, som är intressant som förhandsinformation för entreprenörer - och som kan vara avgörande för deras beslut om att lämna anbud eller ej omfattar bl.a.

- Förskottsbetalningens storlek
- Allmänna betalningsvillkor och valutor
- Typ av säkerhet för arbetenas fullgörande
- Språk och lag gällande för kontraktet
- Andra ovanliga förhållanden i kontraktsvillkoren
- Kostnad (om sådan finns) för förfrågningsunderlaget.

3.3 Ifyllande och inlämning av frågeformulär

De instruktioner som medföljer frågeformuläret bör ge alla nödvändiga upplysningar rörande ifyllande och avlämnande av formuläret, nämligen:

- Antal kopior, som skall lämnas in
- Adress för inlämning
- Språk
- Valuta för lämnade ekonomiska uppgifter
- Procedurer för ev. bildande av konsortier etc.

3.4 Analys av inkomna uppgifter

Analyser av inkomna prekvalificeringsdata bör utmynna i en uppdelning av de sökande i tre kategorier:

- a) Sökande som definitivt är lämpade och som självklart skall inbjudas att lämna anbud.
- b) Sökande som definitivt är olämpliga och som absolut inte skall inbjudas att lämna anbud.
- c) Sökande som möjligtvis kan anses lämpliga under vissa förutsättningar.

Erfarenhetsmässigt har det visat sig att av många skäl endast omkring hälften av de entreprenörer som har prekvalificerat sig och har inbjudits att lämna anbud faktiskt kommer att avge anbud i sinom tid.

Under tidsperioden mellan datum för ansökan om prekvalificering och avgivande av anbud kommer nämligen en del entreprenörer att få andra projekt, en del tappar intresset när de får se förfrågningsunderlaget, en del kommer att inse, när de utarbetar sina anbud, att de inte kan konkurrera; och några har ansökt om prekvalificering och t.o.m. även köpt förfrågningshandlingarna enbart för att 'kolla läget' eller 'visa flaggan'.

Om sålunda t.ex. sex anbud slutgiltigt behövs, så bör förhoppningsvis analysen av prekvalificeringen resultera i tolv sökande som kan klassificeras som kategori a) enligt ovan. För att få ett tillräckligt stort antal kan det bli nödvändigt att ytterligare granska sådana entreprenörer som ursprungligen placerats i kategori c) och undersöka om någon under sådana omständigheter kan föras upp i kategori a).

Vid ett ganska stort internationellt projekt t.ex. så hade den relativt okände entreprenören, som slutligen fick kontraktet, ursprungligen klassats som kategori c) helt enkelt därför att han hade glömt att inkludera fullständiga uppgifter om sin utmärkta och passande erfarenhet i sin prekvalificeringsansökan.

3.5 Tidsåtgång för prekvalificering

En kritik som ofta framförs mot prekvalificeringsprocessen är att den tar tid och kan försena igångsättning av bygget. Hela processen tar omkring tre till fyra månader från publiceringen av annonsen med inbjudan att ansöka om prekvalificering: en månad för entreprenörer att svara på annonsen en till två månader för dem att fylla i och skicka in frågeformuläret; och en månad för beställarens analys och utvärdering. (För entreprenörer som förberett sina egna standardformulär med prekvalificeringsdata, och endast behöver modifiera presentationen för att passa ifrågasvarande projekt, så är en månad tillräcklig för utarbetande och inlämning.)

Eftersom det är ytterst sällan som prekvalificeringsprocessen inte kan påbörjas tre till fyra månader innan planerat datum för utgivande av förfrågningsunderlaget d.v.s. samtidigt med projekteringsarbetet så är denna kritik obefogad. Och även i de fall där processen inte kan starta tidigt nog, och projektet försenas, så är det troligt att fördelarna för beställaren av att gå genom denna procedur (och därigenom säkerställa att alla anbudsgivare är kompetenta, kvalificerade och solventa) kommer att överväga nackdelarna med förseningen.

4. FÖRFRÅGNINGSUNDERLAG

4.1 Förutsättningar

Utformningen av förfrågningsunderlaget för ett byggnads- eller anläggningsprojekt varierar beroende på:

- a) Vilket stadium projektet befinner sig på vid anbudsförfrågan, d.v.s. om arbetets fulla omfattning är känd i stora drag ifråga om kvalitet och kvantitet.
- b) Kontraktsåtaganden t.ex.
 - enbart uppförande
 - uppförande och underhåll
 - uppförande, drift och underhåll
 - totalentreprenad
 - etc.
- c) Betalningssätt t.ex.
 - Fast pris(er)
 - Å-priser baserade på mängdförteckning
 - Å-priser baserade på à-prislista
 - Löpande räkning
 - etc.
- d) Metod att hantera ändrade krav ifråga om design eller konstruktion.

Den vanligaste formen av internationella kontrakt är förmodligen enbart uppförande med en garantitid på ett till två år. Alla detaljer i projektet är vanligtvis inte helt fastställda - den slutliga projekteringen utförs eller avslutas under projektets gång. Inte sällan uppkommer betydande förändringar av den ursprungliga designen efter det att förfrågningsunderlaget skickats ut, men före kontraktsunder-tecknande - antingen beroende på ändrade krav/önskemål från beställaren eller på grund av alternativa lösningar presenterade av den godtagna anbudsgivaren.

Normalt begär man att anbudsgivare skall lämna pris på basis av en prissatt mängdförteckning, kompletterad av en à-prislista, som används för att värdera ändringar i arbetet under byggnadstiden.

Sättet att betala entreprenören är baserat på den prissatta mängdförteckningen.

Vissa beställare ser det som en fördel att ha ett kontrakt där entreprenören betalas för de faktiska mängderna av utfört arbete till de à-priser som angivits i mängdförteckningen - oavsett vilka mängder som angivits i förfrågningsunderlaget. Andra åter fordrar ett fast-priskontrakt, som är baserat på anbudssumman, som i sin tur är uppbyggd av de prissatta mängder, som uppskattats vid anbudstiden.

4.2 Förfrågningsunderlagets omfattning

För ett byggnads- eller anläggningsprojekt innehåller förfrågningsunderlaget Tender Documents vanligen två eller flera av följande tekniska handlingar:

- Ritningar /"Drawings"/
- Beskrivningar /"Specification"/
- Mängdförteckning /"Bills of Quantities"/
- Å-prislista /"Schedule of Rates and Prices"/

Förfrågningsunderlaget innehåller också vanligen följande allmänna handlingar:

- Kontraktsbestämmelser /"Conditions of Contract"/
- Formulär till den typ av kontraktsavtal och säkerhet /"Performance Bond"/ som beställaren avser att använda
- Tilläggsinformation (klimatdata, geotekniska undersökningar, beskrivning av arbetsområdet etc.)

Alla ovanstående handlingar av avsedda att ingå i ett framtida kontrakt.

För att försöka binda anbudsgivarna under anbudsprocessen - m.a.o. att försöka skapa ett litet 'kontrakt att avge ett anbud' - så innehåller förfrågningsunderlaget också vanligen forskrifter för anbudgivning:

- Instruktioner till anbudsgivare
- Säkerhet för anbud /"Tender Bond"/

4.3 Tekniska handlingar

4.3.1 Ritningar

De ritningar som ingår i förfrågningsunderlaget bör vara så detaljerade att de tillsammans med beskrivningen och mängdförteckningen ger anbudsgivaren en rimlig uppskattning av typen och omfattningen på ingående arbete.

En viktig företeelse vid internationell upphandling, som entreprenörer (och konsulter) klart måste inse är att anbudsritningarna nästan alltid kommer att revideras och kompletteras med fler detaljerade ritningar under arbetets gång. Det är i praktiken det normala vid internationella byggprojekt. Kardinalfelet, som många konsulter gör är att framställa anbudsritningar som är överarbetade och för detaljerade.

Huvudsyftet med anbudsritningarna är att ge ett entydigt underlag på vilket alla anbudsgivare kan basera sina priser och som beställaren sedan kan jämföra.

För betongarbeten t.ex. är det på anbudsstadiet normalt tillfylllest att begära pris på armeringsjärn på plats per kg eller per ton. Armeringsspecifikationerna är inte nödvändiga för prissättning på anbudsstadiet.

4.3.2 Beskrivningen

Beskrivningen bör ge en klar anvisning om den materialkvalitet och standard på utförande som erfordras för arbetet. Även här bör man inse att syftet är att förse alla anbudsgivare med samma underlag, på vilket de kan kalkylera fram sina priser. Liksom ritningarna så kan beskrivningen revideras med tillkommande detaljer på ett senare stadium.

4.3.3 Mängdförteckningen

Mängdförteckningarna som inkluderas i förfrågningsunderlaget bör alltid betraktas som preliminära. Syftet är dels att ge alla anbudsgivare samma basmängder för sin prissättning och därmed underlätta anbudsgranskningen, dels att när arbetena väl är igång få en grund för de regelbundna (normalt månatliga) fastställandet av värdet av utfört arbete.

Många konsulter försöker numera att begränsa detaljrikedomen i, och omfattningen av, mängdförteckningarna. Ibland ser man anbudshandlingar där mängdförteckningen består av högst ett femtiotal poster, t.ex. 'hus, komplett exklusive schaktning, inklusive inredning, utrustning och möbler, 10 st'. Medan detta onekligen förenklar anbudsgranskningen, innebär det att de under byggtiden regelbundna värderingarna av utfört arbete blir något godtyckliga ('5 st färdiga till 90%, 3 st färdiga till 60%, 2 st färdiga till 15%'). Den största nackdelen är dessutom att man trots allt ändå behöver en kompletterande à-prislista för att reglera de ändringar som erfarenhetsmässigt så småningom kommer att önskas av beställaren eller visar sig vara nödvändiga.

4.3.4 À-prislista

Ett problem med à-prislistor är svårigheten att avgöra om de angivna priserna ligger på rätt nivå för avsedda arbeten. De i kontraktet angivna à-priserna används antingen direkt, eller som utgångspunkt för att fastställa lämpliga à-priser - när arbeten tillkommer eller bortfaller. Antag t.ex. att det förutsågs vid tiden för anbudsgivandet att arbetena skulle omfatta 10 fullt möblerade hus med 100 m² heltäckningsmatta i varje hus, d.v.s. 1 000 m² matta totalt. Det kvadratmeterpris för heltäckningsmatta som står i à-prislistan skall kunna användas vid eventuella ändringar (tillägg eller avdrag) i just denna kvantitet.

Alltför ofta görs ingen kontroll av à-prislistan förrän efter det att kontraktet är undertecknat, och det upptäcks alltför sent att entreprenören har spekulerat i tilläggsarbeten vid prissättningen av à-prislistan.

4.4 Allmänna handlingar

4.4.1 Kontraktsbestämmelser

Det är självfallet av intresse för alla berörda parter - beställare, entreprenörer, konsulter, banker, försäkringsbolag, jurister - att kontraktsbestämmelser för olika projekt är, om inte likartade, så åtminstone baserade på ett standardverk som är internationellt känt och accepterat. Det underlättar också om dessa standardbestämmelser reproduceras i förfrågningsunderlaget i ograverat skick, och att de nödvändiga kompletteringar samt eventuella ändringar presenteras som en separat del av handlingarna. Därmed dras allas uppmärksamhet - som sig bör - till de ändringar som beställaren/konsulten vill åstadkomma.

Detta förfarande ger t.ex. anbudsgivarna möjlighet att direkt kunna utvärdera eventuella kostnadskonsekvenser av avvikelser från standardbestämmelserna.

4.4.2 Avtal och säkerhet för utförandet

Vid upprättande av internationella byggkontrakt kräver nästan undantagslöst alla beställare dels att ett formellt avtal ingås dels att entreprenören överlämnar någon form av säkerhet för arbetenas kontraktsenliga utförande /"Performance Bond"/. Detta är ett förståeligt krav eftersom parterna normalt kommer från olika länder, och kanske inte känner till varandra tidigare.

För en presumptiv entreprenör kan det därför vara av intresse att redan på anbudsgivningsstadiet, kunna se utformningen av det avtal som beställaren tänker upprätta. Och när det gäller säkerheten för utförandet är det oerhört viktigt: vare sig säkerheten skall lämnas av en bank eller ett försäkringsbolag å entreprenörens vägnar, så är den exakta ordalydelsen av garantin - när och hur den kan infordras - av fundamental betydelse.

Således är det kutym att förfrågningsunderlaget inkluderar även texterna för tilltänkt avtal och säkerhet.

4.4.3 PM för anbudsgivare

Eftersom anbudsgivarna oftast inte känner speciellt väl till landet/platsen där projektet är beläget, så är det vanligt att förfrågningsunderlag för internationella projekt ger betydligt mer upplysning (både teknisk och allmän) än som är praxis i Sverige. Den

tekniska informationen kan omfatta grundförhållanden, hydrologiska och klimatiska förhållanden, projekteringsparametrar och kriterier, o.s.v. Den allmänna informationen kan handla om tillfartsvägar, hamnavgifter, tullprocedurer, skatter m.m.

Många konsulter vill gärna ge anbudsgivarna så mycket information som möjligt under motiveringen att ju mera information man ger, desto bättre (= billigare) anbud får man. Detta kan nog stämma så länge som informationen är korrekt; men många kontraktsbestämmelser (inklusive Röda boken) säger klart och tydligt t.ex. att anbud skall anses vara baserade på de uppgifter som beställaren har ställt till förfogande.

För att komma ifrån ansvaret för informationens riktighet försöker beställare/konsulter ibland gardera sig genom att i förfrågningsunderlaget deklarerar att 'denna information tillhandahålls av beställaren enbart för anbudsgivarnas bekvämlighet, beställaren tar inget som helst ansvar för dess riktighet, och den ingår ej i kontraktet'.

När det gäller t.ex. grundförhållanden strider detta ofta mot kontraktsbestämmelserna, och rättspraxis tenderar mer och mer mot att bedöma sådana deklARATIONER som ogiltiga. Entreprenören bedöms ha baserat sitt anbud på den information som beställaren har tillhandahållit, och om informationen är inkorrekt, så får beställaren stå för följderna.

4.5 Föreskrifter för anbudsgivning

4.5.1 Instruktioner till anbudsgivare

De administrativa föreskrifterna i internationella förfrågningsunderlag är ofta mycket omfattande och varierar från projekt till projekt. Det är därför omöjligt att generellt kommentera dessa, förutom när det gäller frågan om huruvida sådana föreskrifter blir en del av kontraktet som ingår, eller ej. Huvudregeln är att de inte ingår, utom i de fall då avtalet uttryckligen anger detta.

Entreprenören måste därför vara särskilt vaksam mot information givet i de administrativa föreskrifterna om dess inte är angivna såsom ingående i kontraktshandlingarna.

4.5.2 Säkerhet för anbud

De olika former av garantier som förekommer i internationell anbudsgivning diskuteras i Kap. 10. Syftet med säkerhet för anbud är att om en anbudsgivare drar tillbaka sitt anbud före anbudstidens utgång så har beställaren möjlighet att lyfta någon sorts ersättning för de skador (eventuellt i form av förseningar) som han har orsakats. Systemet accepteras

rent allmänt världen över, och det händer att när en anbudsgivare uppenbarligen har missat och lämnat ett alldeles för lågt anbud, att han väljer att dra sig tillbaka och förlora säkerheten i stället för att lida en ännu större förlust.

Frågan är om det i alla länder verkligen finns vattentäta juridiska grunder för beställaren att behålla anbudssäkerheten om anbudsgivaren tar tillbaka sitt anbud på ett tidigt stadium t ex direkt efter anbudsöppnandet. Det finns just då inget formellt bindande avtal emellan parterna. Enligt vissa länders lagstiftning gäller att båda parter måste få någonting av värde av avtalet för att ett bindande avtal skall komma till stånd. (Undantaget till detta är om anbudsgivaren har satt sitt sigill på anbudet.) Om anbudsgivaren som kan ha haft betydande kostnader för att utarbeta sitt anbud, och kanske till och med fått köpa förfrågningsunderlaget, bestämmer sig för att dra tillbaka sitt anbud, är det då självklart att beställaren undantagslöst skall vara berättigad till anbudssäkerheten om ingen skada har skett? (Det har rapporterats att i Malaysia betalar beställare ett mycket litet nominellt belopp vid mottagandet av anbud, och därmed anses ett 'kontrakt' ha upprättats. Ett av kontraktsvillkoren är då att anbudet skall gälla en viss tid.)

Det kan vara av intresse att citera två lärda män som är helt eniga om hur pass bindande ett anbud är för anbudsgivaren. Först Max W. Abrahamson (Engineering Law and the I.C.E. Contracts, Third Edition, p. 3) och därefter I.N. Duncan-Wallace (Hudson's Building and Engineering Contract, p. 8):

'En beställare som fordrar att ett anbud skall vara oåterkalleligt skall ange i anbudsformuläret att anbudet skall vara öppet under en viss tid och insistera på att anbudet lämnas under sigill. En annan möjlighet är att i anbudsformuläret ange att anbudet skall vara öppet under specificerad tid eftersom beställaren har överlämnat förfrågningsunderlaget till anbudsgivaren på dennes begäran.'

Respektive:

"En anbudsgivare kan åtaga sig att hålla sitt anbud öppet under en viss tid. Vid utgången av denna tidsperiod förfaller anbudet och kan ej längre accepteras. Anbudet kan emellertid dras tillbaka när som helst, oavsett det faktum att den angivna tiden inte har gått ut, såvida inte erbjudandet att hålla anbudet öppet gavs mot värderbara villkor, så att det i praktiken föreligger ett kontrakt i form av en option. Ett anbud som anges skall vara öppet under en viss tid får också betraktas som oåterkalleligt om det avges under sigill eftersom då inga villkor erfordras för att bekräfta det."

Det bör framhållas att dessa uttalanden gäller under brittisk lagstiftning.

5. ANBUDSGRANSKNING

5.1 Anbudsöppning

5.1.1 Olika öppningsförfaranden

Anbudsöppning kan arrangeras på i stort sett tre olika sätt:

- privat, i närvaro av endast beställaren/konsulten
- begränsat, där även anbudsgivares representanter får närvara
- offentligt, där tillika även pressen/allmänheten får närvara

Den begränsade öppningen är kanske vanligast vid internationella projekt. Privat öppning har hittills förekommit i mycket liten omfattning, eftersom utländska anbudsgivare då kanske inte skulle vara speciellt benägna att delta särskilt när lokala entreprenörer är inblandade. Vissa beställare, som t.ex. myndigheter, är i en del fall tvungna att hålla offentliga öppningar.

5.1.2 För- och nackdelar med olika förfaranden

Vid gemensamma, d.v.s. begränsade eller offentliga öppningar läses normalt den anbudssumma upp /"Tender Sum"/ som respektive anbudsgivare har skrivit in på offertblanketten /"Form of Tender"/. Detta förfarande ger ofta en missvisande bild eftersom anbuderna kan innehålla förbehåll och reservationer. En del entreprenörer utnyttjar sådana situationer taktiskt. Ett hypotetiskt fall kan illustrera hur.

Vid den gemensamma anbudsöppningen läser man upp de belopp som står på offertblanketten:

Anbudsgivare A: 150
 Anbudsgivare B: 200
 Anbudsgivare C: 220
 Anbudsgivare D: 230

Vid närmare granskning upptäcker beställaren/konsulten så småningom att A har en mängd reservationer (kanske värda 70); B har ett fåtal reservationer (värda 15); C:s anbud har ett följebrev vari han skriver att man skall försumma offertblanketten - hans offert är 205; medan D har ett helt rent anbud, men har uppenbarligen (som han påpekar två veckor efter anbudsöppandet) felaktigt inkluderat det av beställaren angivna provisoriska beloppet för utsedda entreprenörer (20) i sitt pris.

De 'verkliga' anbudssummorna kunde därför vara:

Anbudsgivare A: 220
Anbudsgivare B: 215
Anbudsgivare C: 205
Anbudsgivare D: 210

Man frågar sig därför hur mycket uppläsningen av anbudssummorna vid anbudsöppnandet är värd. För Anbudsgivare A i ovanstående exempel är det förstas värt väldigt mycket. Om hans reservationer är så tvetydiga/luddiga att det är ytterst svårt för beställaren/konsulten att prissätta dem, brukar tillvägagångssättet vara att be anbudsgivaren att förtydliga och eventuellt själv prissätta dem. Och i det skisserade exemplet har A då två stora fördelar: dels har han kommit (förmodligen först) i, om inte förhandlingar, så åtminstone ett diskussionsläge; dels - och mest väsentligt - tack vare den gemensamma öppningen, så vet han precis hur mycket spelrum han har när han sätter 'prislappar' på reservationerna.

Det finns således uppenbara risker och nackdelar för beställaren med gemensam anbudsöppning. Samtidigt ger det, vilket nämnts tidigare, anbudsgivare en ökad säkerhet att anbudstävlan handläggs rättvist. Vidare har gemensam anbudsöppning också fördelen av att ge snabb information, vilket är viktigt, inte minst för de anbudsgivare, som har ett för högt pris och således knappast kan komma ifråga för att få uppdraget.

Vid privata öppningar undviker man det ovan skisserade taktikspelet med reservationer. Anbudsgivarna kan garanteras en objektiv bedömning genom att en Notarius Publicus är närvarande vid öppnandet och att protokoll med angivande av de verkliga anbudssummorna tillställs alla anbudsgivare sedan det eventuella kontraktet har undertecknats.

Praxis för anbudsöppning varierar mellan olika beställare och olika länder, men det är alltså viktigt att känna till följderna av ett visst förfarande. Det är också väsentligt att beställaren i förfrågningsunderlaget och helst även i prekvalificeringshandlingarna (om sådana finns) klart anger vilken typ av anbudsöppning som skall förekomma.

5.2 Översiktlig granskning

Olika beställare/konsulter har naturligtvis olika sätt att genomföra utvärderingen av de mottagna anbuden. Tillvägagångssättet kan bero dels på tidigare praxis, dels på beställarens prioriteter för det specifika projektet t.ex. tid, pengar, kvalitet.

Systematiskt eller osystematiskt bedöms anbuderna ur åtminstone tre olika synvinklar: den administrativa eller kontraktsmässiga, den tekniska, samt den ekonomiska/affärsmässiga.

5.2.1 Administrativ granskning

Vid den administrativa granskningen kontrollerar man alla formaliteter - om anbudet är komplett, om anbudssäkerheten är tillfredsställande, innebörden av eventuella följebrev och reservationer, tidsprogrammet m.m. En inte oväsentlig faktor vid denna granskning är rent psykologisk, nämligen vilket intryck man får av entreprenören på grund av de inlämnade dokumentens utseende. En snygg presentation av anbudet ger utan tvekan, medvetet eller omedvetet, några pluspoäng. För att citera en anbudsutvärderingsrapport:

'Huruvida en entreprenörs möjlighet att utföra ett komplicerat byggnadsprojekt kan bedömas från hans anbudspresentation är naturligtvis en öppen fråga. En slarvig presentation behöver inte nödvändigtvis betyda ett slarvigt byggnadsjobb. Men en slarvig presentation visar ändå kvaliteten av det arbete som presteras vid entreprenörens huvudkontor, och hans förmåga att organisera, administrera och hålla i god ordning allt skrivbordsarbete, ritningar m.m. som tillhör ett stort projekt.'

5.2.2 Teknisk granskning

Den tekniska granskningsdelen består av undersökning av arbetsprogram, byggnadsmetoder, materialval, tänkta underentreprenörer, förslag till alternativa utföranden m.m. Allt detta behandlas summariskt i denna första fas av utvärderingen.

5.2.3 Ekonomisk granskning

Den ekonomiska granskningen ägnas av naturliga skäl oftast mest tid. Normalt ordnar man de i mängdförteckningen angivna å-priserna i någon sorts tablå så att man lätt kan jämföra respektive anbudsgivare, identifiera mönster, uteslutningar eller andra oegentligheter i prissättningen m.m. Ofta kontrollräknar man alla anbud, ibland endast de mest intressanta. Man gör även en grov uppskattning av vad reservationerna kan tänkas vara värda i pengar, för att få alla anbudena vägda d.v.s. mer eller mindre direkt jämförbara. Genom denna första mera översiktliga granskning brukar man ganska lätt komma fram till de två, tre mest intressanta anbudena.

5.3 Detaljgranskning

Detaljgranskningen brukar endast beröra ett begränsat antal av anbudena d.v.s. dem som har bedömts vara mest intressanta i den första utvärderingsfasen. Ofta inleds detaljgranskningen med insamling av klarläggande och kompletterande information från de aktuella entreprenörerna.

5.3.1 Teknisk analys

Nu vidtar en mer detaljerad teknisk analys, med syfte dels att bekräfta att den offererade 'produkten' överensstämmer helt med beskrivningarna och ritningarna, dels att upptäcka områden där mer eller klagörande information är önskvärd. I detta sammanhang försöker man också mer detaljerat beräkna värdet av entreprenörernas tekniska reservationer. Analysen görs av lämpliga specialister hos beställaren/konsulten.

5.3.2 Kompletterande information

Den kompletterande information som beställaren genom anbudsgranskningen insett sig behöva syftar till att få fram helt klara och jämförbara anbud, inte till att köpslå om pris eller reservationer.

Beställaren brukar ofta kalla aktuella anbudsgivare till individuella möten för att så snabbt som möjligt få de upplysningar han behöver.

Det är naturligtvis en frestelse för såväl beställare som anbudsgivare att vid sådana möten försöka pruta och spela ut entreprenörer mot varandra - inte minst gäller detta om det har varit gemensam anbudsöppning.

För konsulten, som normalt är närvarande vid dessa sammanträden gäller det att agera helt opartiskt och sträva efter att få fram konkreta värderingsgrunder.

5.3.3 Reservationer

De individuella mötena har en tendens att koncentreras på anbudsgivarnas reservationer mer än på insamlandet av teknisk information.

Ur beställarens synvinkel finns det två slags huvudgrupper av reservationer: dels sådana som han inte kan acceptera under några omständigheter och dels sådana som han kan tänka sig att acceptera efter ett klagörande om den exakta innebörden.

Syftet med de fortsatta förhandlingarna skall nu enbart vara att prissätta reservationerna för att få helt jämförbara anbud.

Beställaren vill ofta att entreprenören drar tillbaka de 'oacceptabla' reservationerna utan någon ändring i anbudssumman eftersom de kanske strider mot hans förutsättningar eller intentioner i förfrågningsunderlaget.

För entreprenören å andra sidan kan sådana reservationer vara väsentliga. Han måste då bedöma om han kan sätta ett pris på ett eventuellt ökat risktagande som ett undanröjande av reservationerna innebär.

Konsultens roll blir att försöka jämka ihop dessa två motsatta synpunkter och att kvantifiera dem.

Det är inte ovanligt att anbudsgivare kommer med alternativa tekniska lösningar som avviker från förfrågningsunderlaget. Det gäller då för konsulten att bedöma dem ur teknisk och ekonomisk synvinkel. I vissa fall kan också alternativlösningen ha en tidsaspekt, som även den får åsättas ett värde.

5.3.4 Slutlig utvärdering av anbud

Konsulten sammanfattar utvärderingsarbetet med att rekommendera beställaren att - eventuellt efter ytterligare förklaringar - acceptera, eller öppna förhandlingar med anbudsgivarna i en viss prioritering. Konsultens utvärderingsrapport summerar även händelserna dithills, och kan avslutas med ett råd om de punkter som borde ägnas speciell vikt vid kontraktsförhandlingar.

Därefter är det helt upp till beställaren att välja att förhandla med vilken - eller vilka - anbudsgivare han vill. Han behöver alltså inte följa konsultens rekommendationer.

Den upphandlingsetik som vi är vana vid i Sverige följs inte alltid utomlands. Politiska och personliga aspekter kan komma med i bilden. Konsultens roll är dock att enbart utifrån strikt professionella värderingar ge beställaren sina rekommendationer.

5.4 Kontraktsförhandlingar

5.4.1 Syfte

Beställaren har nu, efter den tidigare informationsinsamlingen och utvärderingen av de vägda anbuden, en bas att stå på för att inleda konkreta förhandlingar med en av anbudsgivarna. Syftet är att sluta ett kontrakt som båda parter är nöjda med. Vikten av de olika faktorer som framkommit vid utvärderingen har betydelse för beställarens inställning vid förhandlingarna. En viss brist på erfarenhet av den aktuella projekttypen hos entreprenören eller tveksam soliditet kan under vissa omständigheter uppvägas av pris eller tidsprogram. För entreprenören å andra sidan kan det på detta stadium vara förmånligare att släppa en reservation än att helt gå miste om projektet. Beställaren har ju möjlighet att inleda förhandlingar med nästa anbudsgivare om förhandlingarna skulle stranda. Beställaren måste dock se till att han inte kommer i tidsnöd, d.v.s. anbuden måste fortfarande vara öppna med god tid kvar, när förhandlingar inleds.

För att förhandlingarna skall bli effektiva bör alla vara väl förberedda, agenda utskickad i god tid och representanter från båda parter närvarande, som har

kunskap om anbudet och är auktoriserade att fatta omedelbara beslut. Konsulten är ofta närvarande och har förutom sin detaljkunskap om projektet och anbudet en viktig uppgift i att opartiskt leda förhandlingarna.

5.4.2 Förhandlingsprotokoll

Förhandlingarna bör alltid utmynna i ett protokoll /'Memorandum of Pre-Award Negotiations'/ som undertecknas av parterna.

Protokollet skall omfatta de tolkningar och beslut om själva kontraktsinnehållet, som man enats om, och innehåller ofta även överenskomna ordningsfrågor som organisationsrutiner, tidsprogram och betalningsfrågor.

Protokollet införs sedan som en del i kontraktet och gäller efter själva avtalet som det viktigaste dokumentet i kontraktet.

6. UPPRÄTTANDE AV KONTRAKT

6.1 Slutande av avtal

6.1.1 Förutsättningar

För att ett bindande kontrakt skall komma till stånd mellan två parter krävs dels att det finns ett giltigt anbud, som beställaren klart och villkorsslöst har accepterat, dels att anbudsgivaren har underrättats om att hans anbud har accepterats.

En skriftlig accept skapar nämligen ett bindande kontrakt förutsett att:

- Accepten inte är avhängig av ett villkor, t.ex. om förfrågningsunderlaget stipulerar att ett förväntat lån är en förutsättning för projektets genomförande.
- Parterna är de facto överens om alla villkor (och inte bara tror att de är det).
- Anbudet fortfarande var öppet när det accepterades.

6.1.2 Reservationer

Om ett anbud innehåller vissa reservationer och beställaren meddelar anbudsgivaren att han accepterar anbudet utan att uttryckligen klargöra att han avvisar reservationerna, så anses reservationerna vara del av det bindande kontrakt, som då har upprättats.

Om beställaren däremot accepterar anbudet, men förklarar att accepten förutsätter att reservationerna tas bort, så måste det finnas en klar indikation på att anbudsgivaren har godtagit strykningarna, för att ett bindande kontrakt skall vara slutet.

Om en anbudsgivare påbörjar arbetena utan att ha protesterat mot strykningarna av reservationerna anses han som regel ha godtagit strykningarna även om han inte uttryckligen framhållit detta.

Omvänt gäller att en beställare som tillåter en anbudsgivare att påbörja arbetena på arbetsområdet anses som regel ha accepterat anbudsgivarens reservationer såsom de stod vid den tidpunkt han påbörjade arbetena.

6.1.3 Kontraktsförhandlingar

Som nämnt i Kapitel 5 är det vanligt att beställaren kallar till sig den anbudsgivare som har det förmånligaste anbudet för att förhandla om eventuella reservationer och oklarheter, så att full enighet uppnås innan ett kontrakt skrives. Ett av båda parter under-

skrivet protokoll från dessa förhandlingar bör ovillkorligen ingå som en integrerad del i kontraktet mellan parterna.

6.2 Utformning av kontrakt

6.2.1 Nödvändig och gällande dokumentation

Ett bindande kontrakt behöver inte vara skriftligt. Ett muntligt avtal är lika bindande som ett skriftligt avtal. Skriftformen tjänar framför allt som en bevissäkrande åtgärd.

Ett skriftligt kontrakt behöver i princip endast bestå av två dokument: ett anbud och en skriftlig accept. Dock ingår alla dokument i kontraktet, som hänvisas till i anbudet eller den skriftliga accepten. Vidare ingår alla handlingar som hänvisas till i de dokument som anbudet eller den skriftliga accepten hänvisar till. Således, om anbudet hänvisar till vissa ritningar och dessa ritningar anger att en utrustning skall uppfylla kraven hos en British Standard, så ingår ifrågakvarande del av denna B.S. i kontraktet.

6.2.2 Vikten av kontraktsbestämmelser

Av de dokument som ingår i förfrågningsunderlaget (se Kapitel 4.2) är kontraktsbestämmelserna de i särklass viktigaste enstaka dokument om något speciellt inträffar. De gäller normalt framför alla andra handlingar (möjligen med undantag för själva avtalet och förhandlingsprotokollet). Valet av kontraktsbestämmelser är således av stor betydelse.

6.3 Val av kontraktsbestämmelser

6.3.1 Utnyttjande av standardverk

Det finns ett antal vedertagna internationella kontraktsbestämmelser s.k. standardverk att tillgå vid upprättandet av ett kontrakt för bygg- och anläggnings-entreprenader.

Även om olika projekt, beställare och länder ställer olikartade krav på typ av kontraktsbestämmelser, vilket skulle kunna föranleda önskemål om helt skräddarsydda bestämmelser, så överväger fördelarna med standardverk av många skäl.

Standardverken är väl kända och allmänt accepterade såsom varande opartiska och att rättvist återspegla parternas legitima intressen. De bygger på lång erfarenhet och tekniskt och juridiskt kunnande. Genom att använda ett standardverk undviker man därför många fallgropar, som man lätt skulle råka i om man från början författade egna bestämmelser. I och med

att parterna dessutom känner till innehållet i standardverken behöver man heller inte detaljgranska dem på samma sätt som vore nödvändigt med helt nya bestämmelser. Det räcker med att studera de speciellt projektanpassade villkoren.

6.3.2 Tillgängliga standardverk

De mest använda och välkända standardverken är:

- För anläggningsentreprenader: "Conditions of Contract (International) for Works of Civil Engineering Construction with Forms of Tender and Agreement", 3:e upplagan, utgiven mars 1977 av den Internationella Konsulterande Ingenjörssfederationen, (FIDIC) den s.k. Röda boken.
- För elektriska och mekaniska byggentreprenader: "Conditions of Contract (International) for Electrical and Mechanical Works (including Erection on Site) with Forms of Tender and Agreement", 2:a upplagan, utgiven år 1980 även den av FIDIC, den s.k. Gula boken.
- För tillverkning och leveranser: "General Conditions for the Supply and Erection of Plant and Machinery for Import and Export No. 188A" framtagen i mars 1957 under överinseende av FNs ekonomiska kommission för Europa, allmänt kallad ECE 188A.
- För offentliga arbeten: "Draft General Conditions for Public Works Contracts financed by the European Development Fund". Denna har ännu inte publicerats i slutligt skick men brukar dock kallas "EDF Bestämmelser".

Det kan vara intressant att notera att det inte finns något standardverk som är direkt lämpligt för husbyggnadsentreprenader.

Röda bokens närmaste svenska motsvarighet är AB 72, men det finns dock en hel del mycket väsentliga skillnader.

Gula boken har ingen direkt motsvarighet i Sverige. Den är jämförbar med Röda boken men är alltså utformad för att passa installationsentreprenader.

ECE 188A är ett till omfånget litet dokument som i princip enbart täcker tillverkning/leverans av maskinell utrustning. Det anmärkningsvärda med ECE 188A är kanske att den har skrivits av tillverkarna och gynnar således inte direkt beställarparten i någon högre grad.

EDF-bestämmelserna, fortfarande i konceptform, är ett otympligt dokument och har mött en hel del kritik. Det är tänkt att dokumentet skall tillämpas för allt arbete, leveranser och tjänster i de ACP-stater (dvs.

afrikanska, karibiska och stilla havsstater), som mottar utvecklingshjälp från EG-länderna.

Av dessa fyra standardverk är Röda boken den i särklass mest kända och använda och kan därför tjäna som referens när man undersöker andra bestämmelser. Röda bokens tillkomst och filosofi beskrivs i mera detalj i nästföljande kapitel. I Del II av denna rapport behandlas internationellt entreprenadförfarande med Röda boken som grund.

De övriga nämnda verken AB 72, Gula boken, UN 188A samt EDF-bestämmelserna behandlas i bilagorna 2-5, där också skillnaden i filosofi och villkor jämfört med Röda boken belyses.

7. RÖDA BOKEN SOM KONTRAKTSBESTÄMMELSER

7.1 Röda bokens tillkomst

Första upplagan av Röda boken utgavs år 1957. Den baserades på fjärde upplagan (1955) av motsvarande brittiska bestämmelser (ICE), samt dess internationella version som gavs ut år 1956.

Andra upplagan av Röda boken utgavs år 1969 då speciella bestämmelser för muddrings- och invallningsarbeten tillkom. Den nuvarande tredje upplagan utgavs år 1977 och innebär många förändringar och nyheter baserade på 20 års erfarenheter. För icke-jurister var den mest välkomna nyheten kanske att man hade återupptagit och flitigt använt sig av kommatering. Tredje upplagan finns numera också i officiella översättningar till franska, tyska och spanska.

Röda boken har utarbetats av FIDIC i nära samråd med the International European Construction Federation - FIEC. Den är därför godkänd inte bara av konsultorganisationer världen över (inklusive SKIF i Sverige), utan även av entreprenörsföreningar i ett femtiotal länder (inklusive SBEF i Sverige). Röda bokens användning accepteras av många internationella långgivare, tack vare föredömet av Världsbanken, vars experter konsulterats vid dess utarbetande. Den är därför också vitt accepterad av ministerier och andra beställare från offentliga och privata sektorer i många länder.

7.2 Grundläggande filosofi

FIDICs målsättning med Röda bokens är 'att etablera en fungerande arbetsram inom vilken en beställare kan förvänta sig att erhålla ett väl utfört projekt från en effektiv entreprenör inom rimlig tid och till en rimlig kostnad'.

För att uppnå detta bygger Röda bokens villkor på en rimlig riskfördelning mellan parterna. Beställaren får acceptera att ta på sig vissa risker för oförutsedda händelser, som kanske aldrig inträffar. Entreprenören å sin sida får svara för andra risker som ligger i entreprenadföretagandets natur.

Det är inte ovanligt att beställare vill friskriva sig från risker av oförutsedda händelser. Följden av detta är dock att entreprenören måste gardera sig i sin prissättning för sådana händelser och beställaren får sålunda betala för dem vare sig de inträffar eller ej. Vidare får man genom att åsidosätta den grundläggande filosofin i Röda boken en snedvridning av hela partsförhållandet, som ibland får helt andra oväntade och oönskade konsekvenser.

Det är därför att rekommendera att man i de speciella,

projektanpassade villkoren, som alltid måste införas, inte i onödan ändrar huvudvillkoren. Det har erfarenhetsmässigt visat sig att det i längden inte gagnar någon. Konsultens stora roll i Röda boken hänger samman med hans uppgift att se till att såväl beställare som entreprenör behandlas rättvist.

7.3 För- och nackdelar med Röda boken

En stor fördel med att använda Röda boken för kontraktsbestämmelser i ett internationellt byggkontrakt är, som nämnts tidigare, att den är så väl känd och accepterad internationellt. Man känner till dess filosofi och innehåll och därmed också dess styrka och svagheter. Många artiklar har skrivits om dess användning i praktiken och det finns en rad rättsfall från framför allt Storbritannien och samväldesländerna, som är baserade på Röda boken och dess föregångare, där man kan få vägledning om tolkningar av bokens olika Artiklar.

En nackdel med Röda boken anses av många vara att den i vissa stycken är svårförståelig på grund av sitt föråldrade språkbruk. Detta beror inte minst på dess ursprung i anglosaxisk lagstiftning och rättspraxis, vilket i sin tur kan vara en nackdel i länder med helt annan typ av lagstiftning.

Det är emellertid svårt att idag hitta något verkligt godtagbart alternativ till Röda boken.

Det finns många bra standardiserade kontraktsbestämmelser för inhemskt bruk, t.ex. AB 72 i Sverige, Dokument 1910-8 i USA, osv.

Problemet är att alla dessa återspeglar respektive lands praxis, och framförallt tungt vilar på sina länders normer och lagstiftning, vilket kan göra dem helt olämpliga att använda i andra länder eller mellan parter från sinsemellan olika länder.

Det måste i detta sammanhang också påpekas att vilka kontraktsbestämmelser man än använder så gäller över dem lagstiftningen i det land där entreprenaden utförs.

Kontraktsbestämmelserna kan t.ex. föreskriva att 'alla tvister skall avgöras enligt Internationella Handelskammarens skiljedomsregler'. Landets kontraktstagstiftning å andra sidan kan kräva att alla tvister skall avgöras i landet i enlighet med landets förlikningslagstiftning eller vid landets domstolar. Och då är man bunden att följa det sistnämnda i händelse av tvist.

DEL II ENTREPRENADUTFÖRANDE

8. PARTSFÖRHÅLLANDE

8.1 Berörda parter

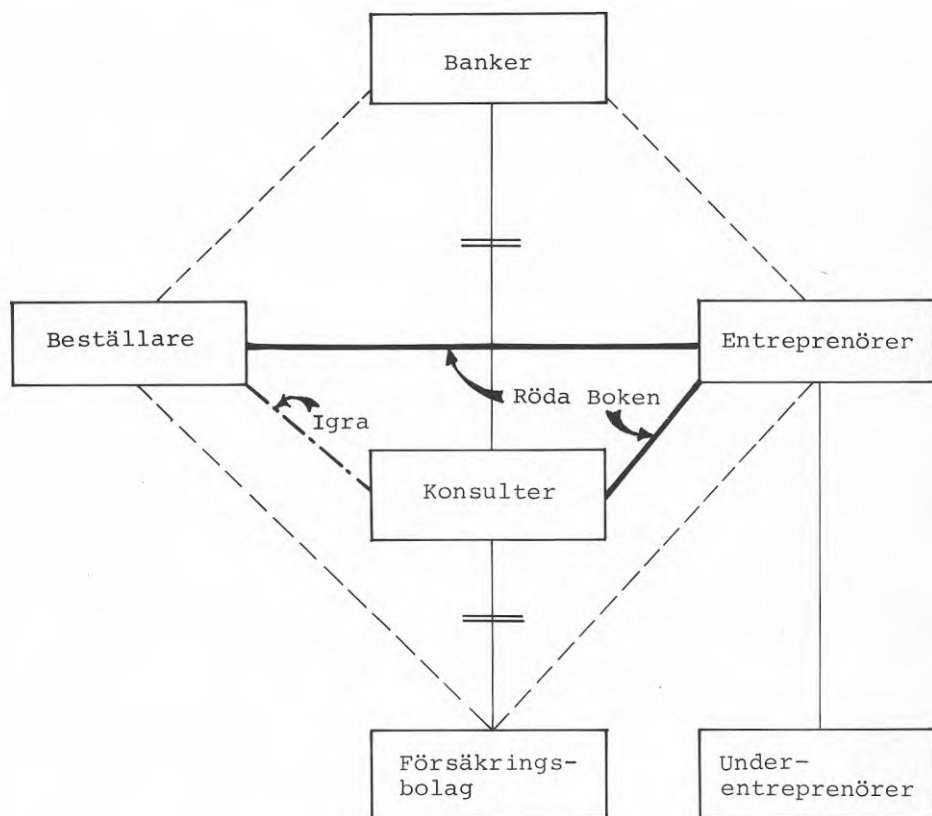
De berörda parterna i en byggentreprenad under ett Röda-bok-kontrakt är flera. Förutom Beställare, Entreprenör och Konsult förutsätts i Röda boken att försäkringsbolag, banker och underentreprenörer också är inblandade. Kontraktet för en Röda bok-entreprenad undertecknas dock endast av de två huvudparterna, dvs. Beställaren och Entreprenören.

Trots att alltså Konsulten har en betydelsefull roll att spela enligt Röda boken, så är han inte en av undertecknarna. Hans avtal med Beställaren är nämligen reglerat av ett helt annat dokument -- oftast även det utgivet av FIDIC -- nämligen "International Model Form of Agreement between Client and Consulting Engineer and International General Rules of Agreement for Design and Supervision of Construction Works", den s k IGRA 79 D&S.

Röda boken förutsätter -- t.o.m kräver -- att det även finns förbindelser och avtal mellan Entreprenören /Beställaren och andra parter, försäkringsbolag osv. Man anger vissa förslag beträffande formen och innebörden av dessa förbindelser (se t.ex Kapitel 10, Säkerheter och garantier) men man föreskriver inte detaljinhållet.

Förhållandet mellan de olika berörda parterna illustreras i Figur 8/1.

KONTRAKTSFÖRHÅLLANDEN

8.2 Definitioner av parterna

I Röda bokens Artikel 1(1) (a)-(d) är de fyra huvudpersonerna definierade:

Beställaren, Entreprenören, Konsulten och Konsultens Representant.

8.2.1 Beställaren

Beställaren definieras i Röda boken som:

"den i Del II nämnda part som anlitar Entreprenören, samt den som lagligen träder i Beställarens ställe...".

Vidare föreskriver artikel 1(1) (a) att Beställaren inte får överlåta Kontraktet på en annan part /"assignee"/ utan Entreprenörens tillåtelse.

8.2.2 Entreprenören

Entreprenören definieras i Artikel 1(1) (b) som:

"den person eller de personer, den firma eller det bolag, vars anbud antagits av Beställaren, ävensom Entreprenörens personliga representanter, efterträdare och tillåtna rättsinnehavare".

8.2.3 Konsulten

Konsulten definieras i 1(1) (c) som den som har:

"utsetts härtill i Del II eller den Konsult som från tid till annan utses av Beställaren och som Entreprenören skriftligen underättats om skall fungera som Konsult för Kontraktets genomförande i stället för den sålunda utsedde."

Konsulten har i ett FIDIC-kontrakt en framträdande roll med stora befogenheter. Trots att han är Beställarens representant förutsätts att han administrerar Kontraktet på ett ojävigt och professionellt sätt.

En anledning till Konsultens betydelse vid internationella kontrakt är att han besitter den sakkunskap som Beställaren ofta saknar och han kan för ett projekt mobilisera den kontrollorganisation som Beställaren inte kan hålla sig med permanent.

Det intressanta med Röda bokens definition är frasen "... eller den Konsult som från tid till annan utses ...". Innebörden av dessa ord är att Beställaren fritt kan byta Konsult när han vill.

Vidare så ställs inga formella krav i Röda boken på Konsulten när det gäller teknisk utbildning, kompetens eller tillhörighet. (Entreprenören däremot

förutsätts vara erfaren vilket framgår av vissa artiklar.) Konsulten kan vara vilket företag eller person som helst. Med andra ord, det står Beställaren fritt att när han vill sätta in en av sina egna anställda även om han är helt okvalificerad för uppgiften.

8.2.4 Konsultens Representant

Konsultens Representant definieras i Artikel 1(1) (d) som:

"den platschef ("resident engineer") eller assistent till Konsulten eller varje tjänsteman som från tid till annan utses av Beställaren eller Konsulten för att utföra de uppgifter som anges i Artikel 2 och om vars befogenheter Konsulten skriftligen skall underrätta Entreprenören."

Det märkliga med denna definition är att den ger Beställaren rätt att utse Konsultens Representant. Skulle detta inträffa kan Konsultens uppgift att administrera Kontraktet bli mycket svår.

8.3 Kontraktsförhållandet mellan parterna

8.3.1 Övriga kontraktsdokument

Röda boken listar i sina definitioner Artikel 1(1) (f) de andra dokument som ingår i kontraktet, nämligen:

- Beskrivningar
- Ritningar
- Prissatt mängdförteckning
- A-prislista, om sådan finnes
- Anbud
- Skriftlig accept
- Kontraktsavtal, om sådant är upprättat

Ingen rangordning anges mellan de olika kontraktshandlingarna utan det föreskrivs i Artikel 5(2) att de olika handlingarna skall komplettera varandra, med förbehållet att Kontraktsbestämmelserna skall gälla före varje annan till Kontraktet hörande handling, försåvitt Kontraktet inte föreskriver något annat.

Eftersom Kontraktsavtalet (om sådant är upprättat) ingår som en del i Kontraktet, enligt Röda bokens definition, så innebär ovanstående att om avtalet omfattar protokoll från kontraktsförhandlingar (se 5.4.2 ovan) och dessa avviker från kontraktsbestämmelserna på någon punkt, så måste motsvarande artikel ändras i Del II av kontraktsbestämmelserna.

8.3.2 Beskrivningar

Dessa är definierade i Artikel 1(1) (k). De kan uppenbarligen modifieras när som helst under projektets gång.

8.3.3 Ritningar

Dessa är i Artikel 1(1) (l) definierade som de ritningar som Beskrivningarna hänvisar till. Även ritningarna får revideras och nya ritningar får utges.

8.3.4 Prissatt mängdförteckning

Denna är inte definierad i Artikel 1 men omnämns icke desto mindre i Artiklarna 18, 30, 55 och 58.

8.3.5 A-prislista

Denna är inte heller definierad men förekomsten av à-priser noteras i Artikel 52(1).

Man bör uppmärksamma att angivna à-priser i listan normalt sett inte inverkar på anbudssumman och därför bör granskas noga av Beställaren/Konsulten.

8.3.6 Anbud

Anbudet förutsätts normalt vara utformat enligt Formulär till anbud med Appendix, som är inkluderat i Röda boken.

Anbudet omfattar alla dokument som anges i formuläret.

Alla reservationer måste juridiskt sett inkluderas i formuläret genom särskild hänvisning (t ex som en extra punkt 7).

I enlighet med Artikel 11 ingår också varje annan information rörande hydrologiska och underjordiska förhållanden, som getts i förfrågningsunderlaget, i kontraktet.

8.3.7 Skriftlig accept

Denna måste ange kontraktssumman (se Artikel 1(1) g).

8.3.8 Kontraktsavtal

Detta är inte nödvändigt för att ett kontrakt skall ha etablerats men det kan påfordras av Beställaren enligt Artikel 9.

Formulär till Kontraktsavtal finns på sidan 28 i Röda boken.

8.4 Beställarens rättigheter och skyldigheter

8.4.1 Beställarens rättigheter

Beställarens rättigheter berörs i en stor del av FIDICs artiklar -- vilket är ganska naturligt, eftersom Beställaren betalar för projektet.

De rättigheter som Beställaren har enligt Kontraktet avser att ge honom:

- a) En tid- och kostnadsram
- b) En prognos för penningflödet
- c) En garanti för den slutliga kvaliteten
- d) Skydd vid försummelse eller misslyckande av Entreprenören
- e) Försäkring mot fel, brist eller olyckshändelse
- f) Procedur för reglering av tvist

I samband med Beställarens rättigheter bör understrykas att Beställaren inte har rätt att ge instruktioner direkt till Entreprenören. Alla hans önskemål och synpunkter visavi Entreprenören skall förmedlas genom Konsulten. Artikel 13 fortsätter entydigt: "Entreprenören skall endast motta anvisningar och instruktioner från Konsulten ...":

8.4.2 Beställarens skyldigheter

Beställarens viktigaste skyldighet är att betala Entreprenören (Artikel 60).

Det finns emellertid flera, som, även om de är mindre uppenbara, dock är viktiga:

Besiktning av arbetsområdet (Artikel 11)	Beställaren måste ställa relevanta uppgifter till förfogande. (Entreprenören är dock ansvarig för sin egen tolkning därav).
Överlämnande av arbetsområdet (Artikel 42)	Beställaren är ansvarig för att arbetsområdet överlämnas till Entreprenören, så att han kan utföra arbetet.

(Även många av Konsultens åligganden verkställs å Beställarens vägnar, vilket innebär att Beställaren i sista hand är ansvarig för dessa.)

8.4.3 Beställarens risker

Teoretiskt är Beställarens risktagande relativt begränsat och Kontraktet täcker många av de problem och möjliga händelser, som kan förväntas uppstå. Det finns emellertid risker som Beställaren måste räkna med, vilket förutsatts i riskdelningsfilosofin bakom Röda boken:

- a) Konsultens duglighet -- inte bara vad gäller projektering och upprättande av Kontraktet, utan också ifråga om beslut som han fattar för Beställarens räkning.
- b) Oförutsedda förhållanden Enligt Artikel 12 behöver Entreprenören inte ta dessa risker
- c) Undantagna risker Dessa artiklar är mycket likartade men täcker huvudsakligen oförutsedda händelser såsom krig, uppror, kärnexplosioner etc. eller en orsak som enbart beror på Konsultens projektering. Inte heller för dessa händelser påtar sig Entreprenören någon risk.
- d) Speciella risker (Artiklar 20(2) och 65)

Ytterligare ett riskmoment finns, vilket Röda boken uttrycker sig mycket vagt om och det gäller den finansiella risk som Beställaren löper om Entreprenören går i konkurs.

8.5 Konsultens rättigheter och skyldigheter

8.5.1 Konsultens rättigheter

Konsultens rättigheter gentemot Beställaren, dvs vad han är berättigad till, täcks av hans avtal med denne, t ex de s k IGRA kontraktsvillkoren eller annat avtal. Vidare skulle man kunna hävda att Konsulten har vissa rättigheter enligt Röda boken -- hans rätt att fatta beslut, hans rätt att beordra osv. Emellertid är dessa snarare att hänföra till 'bemyndigande' än rättigheter och tillhör därför mera åligganden och skyldigheter.

8.5.2 Konsultens åligganden och skyldigheter

Bland Konsultens viktigare åligganden och skyldigheter (han eller Representanten nämns i 55 av Röda bokens 72 artiklar) märks bl a följande:

Artikel 2(1)	Uppgifter och befogenheter
Artikel 6(4), 7	Ritningar
Artikel 12	Ogynnsamma förhållanden
Artikel 13	Acceptabilitet

Artikel 36	Provningar
Artikel 39	Felaktigt arbete
Artikel 44	Tidsförlängning
Artikel 48	Intyg om färdigställande
Artikel 51, 52	Ändringar
Artikel 60	Betalningsintyg
Artikel 67	Skiljeförfarande

Vidare så är det Konsultens skyldighet -- underförstått men ej klart sagt -- att agera rättvist i Kontraktet gentemot både Beställaren och Entreprenören.

8.5.3 Konsultens risker

Under Röda boken löper Konsulten egentligen inga direkta risker. Hans rykte och 'goodwill' påverkas dock av hur väl entreprenaden utförs. Om Entreprenören slarvar eller är allvarligt försenad faller lätt en skugga även på Konsulten.

De direkta finansiella risker som Konsulten löper gäller mera hans (IGRA-) avtal med Beställaren. Betalning för kontrollantttjänster sker ofta på man-månads basis, vilket inte innebär någon annan risk än försenade betalningar. Har Konsulten å andra sidan åtagit sig att utföra kontrollen för ett fast pris löper han risken att pengarna inte räcker till om Entreprenören är försenad -- eller om en dispyt uppstår som endera parten driver till ett långt och tidskrävande skiljeförfarande. Många kontrakt föreskriver dock, att Entreprenören skall betala eller ersätta Beställaren för Konsultens arvode vid en försening i bygget, men ersättningsfrågan vid skiljedom glöms ibland bort i Konsultens avtal med Beställaren.

Den stora risken för en Konsult är kanske ett grovt projekteringsmisstag -- men som gardering mot detta har han sin professionella skadeståndsförsäkring.

8.6 Entreprenörens rättigheter och skyldigheter

8.6.1 Entreprenörens rättigheter

Entreprenörens rättigheter är i princip motsatsen till Beställarens skyldigheter och omfattar därför bl a:

Artikel 3	Överlåtelse
Artikel 4	Underentreprenader
Artikel 12	Anbudets tillräcklighet /ogynnsamma förhållanden
Artikel 20(2)	Undantagna risker
Artikel 40	Avbrott i arbetenas bedrivande

Artikel 42	Besittningstagande av Arbetsområdet
Artikel 44	Förlängning av tid för färdigställande
Artikel 48	Intyg om Arbetenas färdig- ställande
Artikel 60	Intyg om betalning
Artikel 65	Speciella risker
Artikel 67	Skiljeförfarande
Artikel 69(1)	Försummelse från Beställa- rens sida
Artikel 70	Förändringar i kostnader och lagstiftning
Artikel 71	Valuta- och växelkurser

8.6.2 Entreprenörens skyldigheter

Dessa beskrivs i detalj rakt igenom Röda boken. Vidare förutsätts att Entreprenören organiserar och disponerar sina resurser så effektivt som rimligen kan förväntas av en erfaren entreprenör.

8.6.3 Entreprenörens risker

Det är i dessa tider något onödigt att poängtera att byggentreprenadverksamhet är en riskfylld bransch i största allmänhet.

Under Röda bokens bestämmelser ligger kanske de största riskerna för Entreprenören i:

- Betalningsmetoder
- Väderförhållanden
- Arbetskraft
- Politiska störningar
- Ineffektiv Beställare
- Svag eller orimlig Konsult
- Underentreprenörer
- Felbedömning av arbetets svårighetsgrad
- Felbedömning av myndigheters byråkrati

9. IGÅNGSÄTTNINGSFÖRFARANDE

9.1 Igångsättning av Arbetena

Nyckelartikeln i Röda boken beträffande igångsättning av Arbetena är Artikel 41, som föreskriver:

"Entreprenören skall påbörja Arbetena på Arbetsområdet inom den i Bilaga till Anbudet angivna tiden sedan han mottagit skriftlig order härom från Konsulten och skall bedriva dem med vederbörlig skyndsamhet och utan dröjsmål, såvida inte Konsulten uttryckligen tillåter eller beordrar annat eller det ligger helt utom Entreprenörens kontroll."

Vad som menas med "att påbörja Arbetena på Arbetsområdet" är förstas en tolkningsfråga. Helt klart är emellertid att det som påbörjas skall påbörjas på Arbetsområdet. För att uppfylla denna bestämmelse räcker det således inte med att Entreprenören sätter igång med ett massivt planeringsarbete på hemmakontoret. Att närvaron av ett par man med spadar och skottkärror inte kan räknas som ett påbörjande på Arbetsplatsen torde också vara klart, men det hade ändå varit önskvärt att bestämmelsen hade definierats mer 'påtagligt'.

Artikelns betydelse ligger emellertid i orden "... och skall bedriva dem med vederbörlig skyndsamhet och utan dröjsmål ...". Detta fastställer utan tvekan att en av Entreprenörens skyldigheter och förpliktelser under Kontraktet är att bedriva Arbetena utan dröjsmål och med den nödvändiga takten. (Artikel 8 (1) som ålägger Entreprenören att utföra Arbetena "med vederbörlig omsorg och flit" kan även noteras i sammanhanget).

Om Entreprenören inte uppfyller sina skyldigheter härvidlag, kan Konsulten faktiskt under Artikel 63 (1) (d) förvisa Entreprenören från Arbetsområdet för att han "... trots tidigare skriftliga varningar från Konsulten ... varaktigt eller flagrant nonchalerar sina förpliktelser ...". Förutsättningen för förvisningen är dock att Entreprenören verkligen har getts "tidigare skriftliga varningar".

(Det kan noteras att protokoll från möten där Entreprenören muntligt har varnats inte kan betraktas som skriftliga varningar, samt att Entreprenören måste ha getts åtminstone två varningar.)

9.2 Besittningstagandet av arbetsområdet

Arbetsområdet definieras i Artikel 1 (1) (m) som "den mark och andra platser, på, under, i eller genom vilka de av Konsulten föreskrivna Permanenta eller Tillfälliga arbetena skall utföras, samt all annan mark och alla andra platser, som av Beställaren till-

handahålls som arbetsutrymme eller för annat ändamål och som i Kontraktet särskilt anges såsom utgörande del av Arbetsområdet".

Att omgående lämna Entreprenören tillträde till en så stor del av Arbetsområdet som han behöver för att kunna påbörja Arbetena i enlighet med programmet kan väl betraktas som den viktigaste av alla Beställarens förpliktelser vid igångsättning. Om Beställaren försummar sina förpliktelser härvidlag hamnar Entreprenören i en ohållbar situation. Han kan inte följa sina åtaganden om Beställaren inte ger honom tillträde till Arbetsområdet. De flesta domstolar torde med rätta anse att Beställaren är skyldig till grovt kontraktsbrott, och därmed skulle Entreprenören vara fullt i sin rätt att avsäga sig Kontraktet om han så vill.

Röda boken, som inser att Beställaren inte alltid behärskar den lokala tillståndsmyndigheten, försöker brygga över den potentiella klyftan med Artikel 42 (1):

"Om omfattningen av de delar av Arbetsområdet som Entreprenören från tid till annan skall komma i besittning av och den ordningsföljd i vilken dessa delar -- med hänsyn till Kontraktets föreskrifter rörande Arbetenas ordningsföljd -- skall göras tillgängliga för honom inte angetts i Kontraktet, skall Beställaren med Konsultens skriftliga order om Arbetenas påbörjande, lämna Entreprenören tillträde till så stor del av Arbetsområdet som behövs för att Entreprenören skall kunna påbörja och bedriva Arbetena i enlighet med det i Artikel 14 nämnda programmet (om sådant finns) och i övrigt i enlighet med av Entreprenören till Konsulten skriftligen framförda lämpliga förslag, och Beställaren skall därefter från tid till annan allteftersom Arbetena fortskrider låta Entreprenören komma i besittning av de ytterligare delar av Arbetsområdet som kan behövas för att Entreprenören skall kunna fortsätta Arbetena med vederbörlig skyndsamhet enligt nämnda program eller förslag. Om Entreprenören drabbas av försening eller kostnader på grund av Beställarens underlåtenhet att lämna tillträde enligt föreskrifterna i denna Artikel, skall Konsulten bevilja en tidsförlängning för färdigställandet av Arbetena och vitsorda ett belopp, som enligt hans mening ger rimlig ersättning för kostnaderna och som skall betalas av Beställaren."

Därmed tillspetsas Beställarens ansvar något. Han måste ge Entreprenören tillträde till Arbetsområdet samtidigt med överlämnandet av den skriftliga ordern om Arbetenas påbörjande. Med andra ord han måste vänta med ordern tills formaliteterna är klara. Om Beställaren trots allt förhastar sig och instruerar Konsulten att utfärda ordern om Arbetenas påbörjande innan överlämningsformaliteterna är klara, så, enligt sista meningen i ovannämnda artikel, måste Konsulten godkänna både tidsförlängning och extra ersättning om Entreprenören drabbas.

Det vanligaste problemet i samband med besittningstagande är att det "i Artikel 14 nämnda programmet" är oftast inte klart, och det är självklart svårt för Beställaren att överlämna Arbetsplatsen enligt ett program som inte finns. Det är därför viktigt att antingen förfrågningsunderlaget kräver att ett preliminärt program skall lämnas med anbudet, eller att den i Artikel 14 angivna tiden är kortare än den förväntade tiden mellan kontraktsundertecknandet och ordern att påbörja.

(Entreprenörer bör kanske även notera Beställarens formella möjligheter under Röda boken att dröja en obegränsad tid mellan kontraktsundertecknandet och utfärdandet av ordern att påbörja.)

Om det emellertid trots allt inte finns ett färdigt program så ligger bördan på Entreprenören enligt Artikel 42: han skall skriftligen framföra lämpliga förslag till Konsulten.

När det gäller genomfartsrättigheter föreskrivs i Artikel 42 (2) att:

"Entreprenören skall bära alla kostnader och avgifter för de speciella eller tillfälliga genomfartsrättigheter som han behöver för tillträde till Arbetsområdet. Entreprenören skall också på egen bekostnad tillhandahålla den ytterligare mark och andra platser utanför Arbetsområdet som han behöver för Arbetena."

Orden "speciella eller tillfälliga genomfartsrättigheter" har här en icke oväsentlig innebörd, nämligen att förfrågningsunderlaget ger klar och tydlig information om vilket/vilka den/de normala tillträdesvägar/vägarna är.

9.3 Övriga relevanta bestämmelser

När det gäller Arbetenas igångsättning bör även följande bestämmelser beaktas:

9.3.1 Konsultens befogenheter

Artikel 2(1) föreskriver att om Konsulten måste skaffa särskilt godkännande från Beställaren för utförandet av någon del av sina uppgifter enligt Kontraktet, så skall detta anges i Del II av Kontraktsbestämmelserna.

Konsulten bör ge, och Entreprenören bör se till att han får -- helst innan Kontraktet undertecknas -- skriftligt besked om eventuella ändringar i Konsultens befogenheter som Beställaren har bestämt sig för efter det att förfrågningsunderlaget skickades ut. Det finns ingenting i Röda boken (tyvärr) som förhindrar Beställaren från att göra drastiska ändringar i Konsultens befogenheter när han vill. En Entrepren-

nör som begär extra ersättning som följd därav torde ha svårt att motivera det för sin Beställare.

Enligt Artikel 2(2) skall Konsulten ge både Entreprenören och Beställaren kopior på alla befogenheter och fullmakter som han skriftligen delegerar till Representanten. Sådana delegeringar bör alltid ange från vilken tidpunkt de gäller.

9.3.2 Underentreprenader

Artikel 4 föreskriver att Entreprenören måste erhålla Konsultens skriftliga tillåtelse innan han lämnar ut någon del av Arbetena på underentreprenad.

Det råder vissa oklarheter om just var gränsdragningen går mellan underentreprenörer och leverantörer. Från andra artiklar i Röda boken (t.ex. 20(2), 24, och framförallt 34(8)) drar man slutsatsen att för att bli betraktad som underentreprenör krävs närvaro på Arbetsplatsen. En maskintillverkare skulle betraktas som en underentreprenör om han har eller skall ha en installatör på Arbetsplatsen någon gång och då måste Entreprenören få Konsultens godkännande för att anlita denna tillverkare.

9.3.3 Ritningar

Enligt Artikel 6(1) skall Konsulten tillhandahålla Entreprenören två omgångar kopior på alla ritningar till ingen kostnad för Entreprenören.

(I dessa mikrofilmsdagar är denna bestämmelse något inaktuell på större projekt.)

9.3.4 Avtal och utförandesäkerhet

Beställare på internationella entreprenader kräver nästan utan undantag att ett formellt avtal upprättas, enligt Artikel 9.

Vidare föreskrivs i Artikel 10 att Entreprenören skall överlämna säkerhet eller en garanti för Arbetenas kontraktsenliga utförande. Normalt utfärdas säkerheten av en bank -- men det kan även vara ett försäkringsbolag -- på tio procent av kontraktsumman. Den exakta ordalydelsen av det överlämnade dokumentet bör kontrolleras noggrant av Konsulten och Beställaren.

9.3.5 Program och arbetsledning

Artikel 14 föreskriver att Entreprenören måste presentera sitt program visande i vilken ordning han avser att bedriva Arbetena för Konsultens godkännande. Godkännandet befriar dock inte Entreprenören från ansvar.

Och enligt Artikel 15 skall Konsulten skriftligen godkänna Entreprenörens ombud, och om han så önskar begära information, meritförteckningar m.m för de personer som skall fylla övriga viktiga befattningar i Entreprenörens stab.

9.3.6 Utsättning och provgrävningar

Det åligger Konsulten att så tidigt som möjligt skriftligen överlämna till Entreprenören basreferenspunkter, linjer och nivåer för utsättning, i enlighet med Artikel 17.

Dessutom ligger det i allas intresse att påbörja eventuella kompletterande grundundersökningar så tidigt som möjligt. Enligt Röda bokens Artikel 18 ligger initiativet härtill hos Konsulten.

9.3.7 Försäkringar och avgifter

Entreprenören måste ta ut de erforderliga försäkringarna hänvisade till i Artiklar 21, 23 och 24. Konsulten måste kontrollera att så har skett, och bör tillsammans med Beställaren även läsa det finstilta i försäkringsbrev, eventuellt rådgöra med försäkringskunniga.

Vidare så skall alla anmälningar och avgiftsbetalningar som krävs enligt de lokala bestämmelserna göras av Entreprenören. Konsulten skall vitsorda och Beställaren återbetala avgifterna, allt enligt Artikel 26.

9.3.8 Arbetskraft, material, provning, hjälpmedel

Konsulten bör kontrollera att Artikel 34 m.m. följs beträffande förberedelser och arrangemang för inkvartering och försörjningen av arbetskraft i största allmänhet och även kontrollera att lokala föreskrifter angående sanitära, hälsovårds- och säkerhetsåtgärder m m följs.

Upprättande och igångsättning av alla procedurer och rutiner för materialprovning enligt Artikel 36 är en tidskrävande och mycket viktig insats i början av ett byggprojekt. De i förfrågningsunderlaget ev. beskrivna procedurerna för godkännande av materialprover etc. måste förfinas och detaljeras i överenskommelse mellan Konsulten och Entreprenören och med vederbörlig hänsyn tagen till den geografiska situationen, huvudkontorens belägenhet, tillverkning och/eller inköpsplatser m.m.

Artikel 53(5) föreskriver att Beställaren skall bistå Entreprenören "vid behov" vid förtullning av Hjälpmedel, material och annat som behövs för Arbëtena. Då denna formulering är mycket vag, så åligger det

Konsulten i hög grad att uppfordra Beställaren att aktivt hjälpa till med detta.

9.3.9 Betalning. Kostnadsförändringar

För Entreprenören är det allra viktigaste momentet under igångsättningen oftast ansträngningarna att få ut den eventuella förskottsbetalningen (Artikel 60). Beställaren har här, åtminstone på det psykologiska planet, stora möjligheter att påverka Kontraktets klimat. En försenad förskottsbetalning kan väldigt lätt försämra den goda anda som omgav avtalsundertecknandet.

Slutligen bör man i samband med igångsättandet ha i åtanke att om Artikel 70 i Kontraktet föreskriver reglering av Entreprenadsumman för kostnadsökningar, så bör insamlandet av de grunddata som kommer att behövas vid senare regleringar påbörjas så snart som möjligt.

10. SÄKERHET OCH GARANTIER

10.1 Behovet av säkerhet

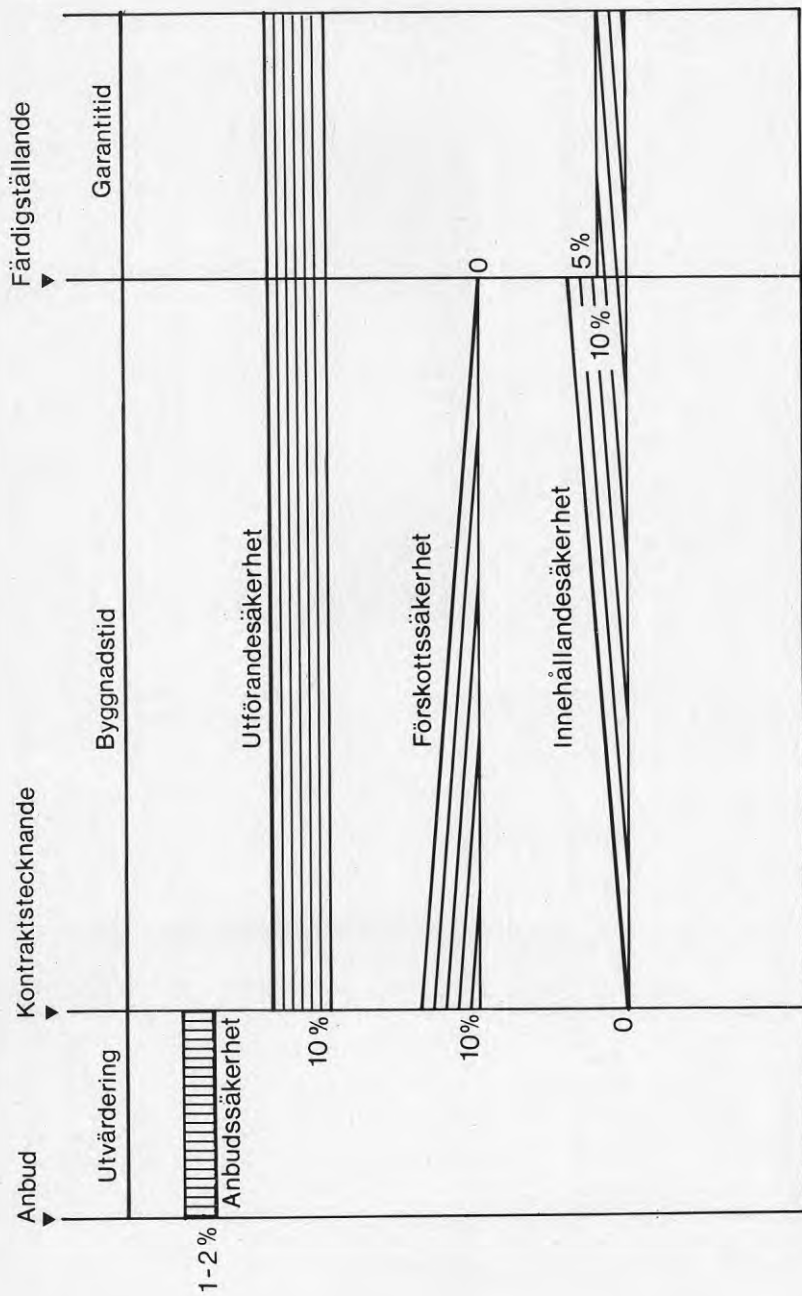
Kontraktsbestämmelser av standardtyp förutsätter normalt att Beställaren och/eller Entreprenören å hans vägnar, har ett fullgott skydd mot alla sorters katastrofer eller olyckor -- kollaps, brand, tredje part m m. Kontraktet tillåter ofta även skadestånd om Entreprenören är försenad samt innehållande av vissa belopp. Det är dock svårt för Beställaren att skydda sig mot dålig prestationsförmåga i största allmänhet av Entreprenören. Vid Entreprenörens totala försummelse av sina skyldigheter enligt Kontraktet räcker oftast inte skadestånd och innehållna belopp till för att kompensera Beställaren.

En form av skydd för Beställaren är en enkel säkerhet eller garanti ställd av en utomstående tredje part som är beredd att ta på sig det finansiella ansvaret om Entreprenören inte fullföljer sina skyldigheter.

I internationella byggentreprenader förekommer i stort sett fyra olika huvudtyper av säkerhet:

- (a) Anbudssäkerhet /Tender Bond/
- (b) Utförandesäkerhet /Performance Bond/
- (c) Förskottssäkerhet /Advance Payment Bond/
- (d) Innehållandesäkerhet (Retention Bond/

Garantiers giltighet

10.2 Säkerhet för anbud

Som beskrevs i Del I av denna rapport är internationell upphandling en betydligt mer tidskrävande procedur än inhemsk upphandling. Projekten är ofta komplexa eller stora vilket kanske var en anledning till att man gått ut internationellt. Om en Entreprenör hoppar av efter det att hans anbud har antagits och Beställaren är tvungen att infordra nya anbud -- eller ta upp förhandlingar med nummer två på listan (som oftast är väl medveten om Beställarens sats) innan anbudens giltighetstid har gått ut -- kan det leda till signifikanta merkostnader för Beställaren. Normalt skulle han inte heller ha någon regressmöjlighet mot den avhoppande Entreprenören såvida Entreprenören inte var en juridisk person i landet.

Det har därför blivit praxis i så gott som alla internationella byggupphandlingar att Beställaren kräver garantier för att anbudsgivarna står fast vid sina anbud, och kommer att ingå ett kontrakt om Beställaren accepterar anbudet.

Denna säkerhet, som kan vara i form av en kontant deponering, bankverifierad check, bankgaranti, kreditiv eller en betalningsförbindelse/skuldsedel från en bank, försäkringsbolag eller liknande skall som regel överlämnas till Beställaren vid anbudsinlämnandet och skall gälla åtminstone under anbudets giltighetstid för alla anbudsgivare och t o m längre för den accepterade anbudsgivaren. Beloppet är normalt en till två procent av anbudssumman (vilket belopp knappast ändå kommer att täcka Beställarens merkostnader om projektet skulle bli försenat fem à sex månader).

Kostnaden för en Entreprenör torde nuförtiden ligga på omkring 0,001% av anbudssumman för en säkerhet av storleksordningen 1% som skall gälla i tre månader. Det vanligaste skälet till att Beställaren infordrar säkerheten är att anbudsgivaren drar tillbaka anbudet innan giltighetstidens utgång eller inte kan åstadkomma säkerhet för arbetenas utförande om och när han uppmanas att göra så.

10.3 Utförandesäkerhet

Den vanligaste typen av säkerhet i större internationella byggentreprenader är den som Beställare kräver för arbetenas utförande, den s k Performance Bond.

Denna skall överlämnas av den accepterade anbudsgivaren, ibland vid undertecknandet av själva avtalet, ibland inom en månad därefter. Säkerhetsbeloppet är normalt 10% av entreprenadsumman, medan giltighetstiden varierar.

Praxis i vissa länder är att utförandesäkerheten är 10% vid början av arbetena och successivt minskar

till noll allteftersom storleken ökar av belopp som hålls inne av kontraktsbetalningarna. Vid arbetenas färdigställande är då utförandesäkerheten 0, det innehållna beloppet 10%. Vid utfärdandet av intyg om arbetenas färdigställande får Entreprenören ut hälften av det innehållna beloppet. Beställaren håller alltså inne 5% av entreprenadsumman under garantitiden.

I andra länder behandlas visserligen innehållna belopp enligt ovan, men beställaren kräver ändå att den 10 %-iga säkerheten skall stå kvar fram till arbetenas färdigställande och till och med fram till slutet av garantitiden. (Det rapporteras att i vissa länder i Mellanöstern säkerheten för arbetenas utförande enligt lag skall vara giltig i 10 år, oberoende av den giltighetstid som står på själva säkerheten ...).

Nödvändigheten av att ha både innehållna belopp och utförandesäkerheten kvar på den ursprungliga nivån fram till garantitidens slut, kan naturligtvis diskuteras. Beställaren är mest sårbar om Entreprenören t.ex. skulle gå i konkurs under projektets tidigare skeden. Då håller han inne totalt 10 à 15% i säkerhet. Strax innan arbetenas färdigställande -- om inga märkvärdiga förseningar har skett -- då han i princip är minst sårbar, har han nästan 20% av entreprenadsumman i säkerhet. Likaledes, under garantitiden, 15%.

Det måste ifrågasättas om inte proportionerna borde vara omvända, dvs ju tidigare i projektet desto mer innehållen säkerhet, ju senare desto mindre. Stora problem uppkommer dock vid kraftiga förseningar. Det finns exempel på projekt där den ursprungliga byggtiden var två år, och efter två år har Entreprenören endast klarat av 40% av arbetet. Beställaren sitter då med ca 14% av entreprenadsumman som säkerhet (10% i utförandesäkerheten, 4% i innehållna belopp). Om han häver kontraktet täcker knappast de 14 procenten de extra pengarna han behöver för att hitta en ny entreprenör, med nya etableringskostnader, nya à-priser (2 års inflation, kanske alltför låga à-priser från början) osv. Utförandesäkerheten enligt Röda bokens uppläggnings är i ett sådant fall helt otillräcklig.

En lösning på dilemmat är att kräva att säkerheten skall vara av s k amerikansk typ. Den 10-procentiga europeiska typen av säkerhet är en garanti att, under vissa omständigheter, betala upp till 10% av entreprenadsumman kontant. I den amerikanska typen förbinder sig borgensmännen att vid Entreprenörens försummelse, antingen att slutföra arbetena, eller att infordra anbud och utse en annan entreprenör att slutföra arbetena, eller att betala en kontant ersättning, allt upp till ett belopp som kan vara 50 eller t o m 100% av entreprenadsumman.

Tyvärr så kostar denna flerfaldigt tryggare säkerhet därefter. Banker, försäkringsbolag och andra

borgensinstitut tar ungefär samma betalning för en utförandesäkerhet som för en anbudssäkerhet, dvs 0,25 - 0,50 % av säkerhetens värde per år. För en etablerad entreprenör på ett projekt i 100-miljoner-kronorsklassen skulle således en 10 %-ig 'europeisk' säkerhet kosta från början i storleksordningen 50 000 kronor per år, en 100% 'amerikansk' säkerhet det tiodubbla. Eftersom Entreprenören inkluderar kostnaden i sina omkostnader är det Beställaren som betalar detta ändå till slut. Han får alltså bedöma om det är motiverat med en högre kostnad för att få det extra skyddet som den senare typen utgör.

10.4 Förskottssäkerhet

Entreprenörens behov av förskottsbetalning för att täcka mobiliseringskostnader, inköp av hjälpmedel och material, erkänns av de flesta internationella beställare. Diskussionen brukar endast kretsa omkring förskottets storlek och återbetalningsvillkoren. I vilket fall som helst kräver Beställare alltid någon form av säkerhet för förskottet, vare sig det uppgår till 10, 15 eller 20% av entreprenadsumman, och oberoende av om det skall återbetalas över ett visst antal månader, eller i förhållande till det proportionella värdet av utfört arbete under byggtiden.

Förskottsbetalningen och motsvarande säkerhetsvillkor bör ej betraktas för sig, men i nära samband med bestämmelserna för innehållna belopp och även utförandesäkerhet. Man bör alltså sträva efter den optimala lösningen för bägge parter med hänsyn till Entreprenörens penningflöde och Beställarens finansieringsplan. Väljer Beställaren att ge en låg förskottsbetalning eller hög säkerhet kommer Entreprenören att kompensera sig för högre upplåningskostnader genom en högre entreprenadsumma. På samma sätt påverkar en generös betalningsplan Entreprenörens pris i motsatt riktning.

Värdet och giltighetstiden för förskottssäkerheten bör naturligtvis spegla återbetalningstakten, för även denna form av säkerhet kostar Entreprenören (och därmed Beställaren) ungefär lika mycket som de andra formerna av säkerhet, dvs 0,25 - 0,50% av beloppet per år.

10.5 Innehållandesäkerhet

Den traditionella innehållandesäkerheten är avsedd att säkerställa Entreprenörens fullföljande av sina kontraktsskyldigheter under garantitiden. I stället för att sitta kvar med hälften av det innehållna beloppet, dvs normalt 5% av kontraktsumman, under garantitiden, betalar Beställaren ut detta till Entreprenören vid intygandet av arbetenas färdigställande, mot acceptabel säkerhet /Retention Bond/. Återigen är det en avvägning mellan Entreprenörens förbättrade

penningflöde gentemot Beställarens finansieringsvillkor. Oftast är det dyrare om en Entreprenör skall ombesörja ett tillfredsställande penningflöde genom egen försorg, än om Beställaren kan ordna det genom förmånliga upplåningsmöjligheter.

Många Beställare har insett detta och det är inte ovanligt med kontrakt där innehållna belopp har slopats helt, även under byggtiden, och i stället fordras motsvarande säkerhet, eventuellt i form av en större säkerhet för arbetenas utförande.

10.6 Former av säkerhet

De olika typer av säkerhet som kan krävas i ett kontrakt bör värderas, inte enbart var för sig, utan man får även se till totaleffekten. Många olika lösningar kan tänkas beroende på projektets art, finansierings- och lånevillkor etc. Man kan välja att ha alla tre ovan beskrivna typer under kontraktets löptid (utförandesäkerhet, förskottssäkerhet och innehållandesäkerhet) alla med olika villkor och variationer i beloppens ökning eller minskning under olika byggskedena.

Man kan också välja att kräva en enda säkerhet, som ligger kvar på samma nivå under hela byggtiden för att täcka alla tre aspekterna, och som reduceras till en annan nivå under garantitiden. Beställaren måste alltså vid utformningen av kontraktet bedöma finansieringsfrågor och risktagande och se vilka typer och villkor på säkerhet, som han vill ha, och Entreprenören å sin sida måste på anbudsstadiet ha analyserat vad villkoren innebär för hans finansiering och kostnader och vilka risker han löper.

Ovan har talats om olika typer av säkerhet. En väsentlig fråga för Entreprenörens bedömning är också vilken form säkerheterna har, d.v.s. om Beställaren kan infordra dem villkorligt eller ovillkorligt.

Om ordalydelsen av säkerhetsförbindelsen är sådan att den endast kan inlösas under vissa omständigheter, och Beställaren måste bevisa att de nämnda omständigheterna har uppstått, kallar man förbindelsen för en villkorlig säkerhet /'conditional bond'/.

I sådana fall skall försäkringsbolaget eller borgensmännen inte betala ut säkerheten tills det är bevisat att Entreprenören har gjort sig skyldig till en -- vanligtvis grov -- försummelse enligt kontraktet. Att bevisa detta kan ta tid (och kosta pengar), framförallt om det är avhängigt av ett skiljeförfarande.

Den andra formen av säkerhetsförbindelse har en sådan ordalydelse att den skall inlösas vid Beställarens första begäran utan spetsfundigheter och utan beviskrav. Det kallas ovillkorlig säkerhet /'unconditional bond', 'on-demand bond'/, och sådana utfärdas normalt av banker.

Denna form är mycket vanlig, inte minst i Mellan-Östern och måste ofta accepteras av hungriga Entreprenörer. Det finns försäkringar mot risken att den ställda säkerheten infordras orättmätigt. Premierna lär emellertid kosta minst lika mycket som själva säkerheten, d.v.s. ca 0,5 procent av beloppet per år.

En mellanform av villkorlig och ovillkorlig säkerhet förekommer, där det stipuleras att den skall betalas ut 'på första begäran', men 'under förutsättning att till denna begäran fogas en beskrivning av försummelsen samt ett intyg från Konsulten, som bekräftar att sådan försummelse har begåtts'. Denna sorts förbindelse kan kallas delvis villkorlig /'semi-conditional'/. Med en sådan form behöver alltså Beställaren inte på samma sätt som vid en villkorlig säkerhet bevisa Entreprenörens försumlighet och kanske genomgå ett utdraget skiljedomsförfarande, för att få ut det belopp han anser sig ha rätt till. Samtidigt ger det Entreprenören en större trygghet än en ovillkorlig säkerhet, om han har förtroende för konsultens opartiskhet.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att typer, former och ordalydelse i förekommande säkerhetsförbindelser är väsentliga i ett kontrakt och bör analyseras noga av parterna. Vidare bör varje förbindelse ha giltighetstiden klart uttryckt och Entreprenören bör dessutom försäkra sig om att landets lagar inte påfordrar längre giltighet.

11. FÖRSÄKRINGAR

Internationell försäkring är ett mycket specialiserat område, i synnerhet när det gäller byggnads- och anläggningsverksamhet. Artiklarna i Röda boken, som behandlar ansvar och försäkringar, Artiklar 20-25, bör därför betraktas som allmänna bestämmelser som noggrant måste studeras från fall till fall av de berörda parterna tillsammans med försäkringsexpertis för att bedöma vilka försäkringar som erfordras och villkoren däri.

11.1 Försäkring av entreprenaden

11.1.1 Ansvar för Arbetena

Röda bokens Artikel 20 föreskriver Entreprenörens ansvar för Arbetena:

"Från igångsättningen av Arbetena till det datum som anges i Intyget om Arbetenas färdigställande i sin helhet enligt Artikel 48, har Entreprenören det fulla ansvaret för vården därav. Om Konsulten utfärdar Intyget om Arbetenas färdigställande för en del av de Permanenta arbetena, upphör Entreprenörens ansvar för vården av denna del av de Permanenta arbetena från det datum som i Intyget om Arbetenas färdigställande anges för denna del, och ansvaret för vården av denna del övergår på Beställaren. Vidare har Entreprenören det fulla ansvaret för vården av återstående arbete som han åtagit sig att slutföra under Garantitiden till dess detta återstående arbete slutförts."

Tidpunkten då ansvaret för Arbetena övergår från Entreprenören till Beställaren har naturligtvis stor betydelse, men kan inte desto mindre vara okänd för parterna under en viss period. Enligt Artikel 48 kan nämligen Konsulten på ett visst datum utfärda ett Intyg att Arbetena var färdigställda på ett tidigare datum. Entreprenören och Beställaren kan då fram till utfärdandets datum ha trott att Entreprenören har haft ansvaret för Arbetena, medan enligt Artikel 20(1) ansvaret i verkligheten har övergått till Beställaren vid det tidigare datumet. Har Entreprenören haft kostnader i den mellanliggande perioden i samband med Arbetenas vård, t ex nattvakter, torde han ha alla möjligheter att kräva extra ersättning därför.

Under tiden fram till det datum som anges i Intyget skall Entreprenören, såsom ansvarig för vården av Arbetena, på egen bekostnad avhjälpa varje skada, förlust eller intrång som drabbar arbetena, orsakade av vad som helst bortsett från de "undantagna riskerna".

De undantagna riskerna definieras i Artikel 20(2) som:

"Krig, krigshandlingar (med eller utan krigsförklaring), invasion, fientliga handlingar, uppror, revolution, resning, militärt eller civilt maktövertagande, inbördeskrig eller -- om det inte är begränsat enbart till Entreprenörens egna eller hans underentreprenörers anställda och föranledda av ledningen av Arbetena -- uppror, tumult eller oroligheter, eller Beställarens användning eller besittningstagande av någon del av de Permanenta arbetena eller en orsak som enbart beror på Konsultens projektering av Arbetena, eller joniserande strålning eller kontamination genom radioaktivitet från kärnbränsle eller avfall från förbränning av kärnbränsle, toxiska radioaktiva sprängämnen, eller andra farliga egenskaper hos sprängämnen, kärninstallationer eller nukleära komponenter därav, tryckvågor orsakade av flygplan eller andra luftfartyg som färdas med ljud- eller överljudshastighet, eller sådan verkan av naturkrafter som en erfaren entreprenör inte kunnat förutse eller rimligen kunnat förebygga eller försäkra sig emot."

Skadorna orsakade av ovan angivna undantagna risker får Beställaren bekosta reparationen av. Entreprenören däremot får stå för skador som han själv förorsakat under bygg- eller Garantitiden. De sista raderna i Artikel 20(1) föreskriver sålunda:

"Om sådan skada, förlust eller intrång inträffar till följd av någon av de undantagna riskerna, skall Entreprenören -- om och i den utsträckning detta krävs av Konsulten och enligt föreskrifterna i Artikel 65 -- på Beställarens bekostnad avhjälpa denna enligt vad ovan sagts. Entreprenören är också ansvarig för skador på Arbetena, som förorsakats av honom i samband med vidtagna åtgärder för färdigställande av återstående arbete eller för fullgörande av skyldigheterna enligt Artikel 49 eller 50."

Det kan noteras att de undantagna riskerna omfattar samtliga "speciella risker" enligt definitionen i Artikel 65 samt ytterligare tre stycken (se Avsnitt 20).

De tre undantagna riskerna som endast förekommer i Artikel 20(2), är:

- (a) Beställarens användning eller besittningstagande av Arbetena
- (b) En orsak som enbart beror på Konsultens projektering
- (c) Sådan verkan av naturkrafter som en erfaren entreprenör inte kunnat förutse, eller rimligen kunnat förebygga eller försäkra sig emot.

Dessa risker inkluderas alltså i dem som Beställaren får ta på sig. Det kan emellertid ibland vara svårt för en Entreprenör att hävda att just dessa förutsättningar förelegat. Det är t.ex. mycket sällan som en skada uppkommer endast på grund av projekteringsfel, och hur skall det i så fall bevisas? En kuriositet i sammanhanget är att ovanstående "orsak" förutsätter att Konsulten har projekterat Arbetena, medan definitionsmässigt (Artikel 1(1) (c)) Konsulten enbart är Beställarens utsedda Representant för Kontraktets genomförande och således inte måste vara projektören. Beställaren får nog dock räkna med att ta på sig ansvaret för projekteringsfel även om inte Konsulten är projektören.

Vidare kan det naturligtvis alltid diskuteras vad en erfaren Entreprenör rimligen bort kunna förutse eller förebygga vad gäller verkan av naturkrafter. I Avsnitt 14.1.2 berörs parternas skyldigheter och åtgärder vid oförutsedda händelser.

11.1.2 Försäkring av arbetena

Artikel 21 föreskriver, att Entreprenören skall teckna försäkring som täcker hans skyldigheter enligt Artikel 20, dvs mot alla förluster eller skador på Arbetena, oberoende av orsak, bortsett från de undantagna riskerna.

Försäkringen skall tecknas i både Entreprenörens och Beställarens namn hos en försäkringsgivare och på villkor som godkänns av Beställaren. Den skall gälla upp till det datum som står i Intyget om Arbetenas färdigställande, och dessutom gälla under Garantitiden för skador som uppstår under Garantitiden men är orsakade av händelser som inträffar under byggtiden.

Försäkringen skall täcka:

- "(a) pågående arbeten till beräknat aktuellt värde enligt Kontraktet eller sådant extra belopp som kan föreskrivas i Del II, Artikel 21, samt material avsett att ingå i Arbetena till återanskaffningsvärde,
- (b) Hjälpmedel och annat som Entreprenören placerat på Arbetsområdet till återanskaffningsvärde på sådana Hjälpmedel etc."

Full hänsyn måste således tas till inflation m m, när det aktuella värdet av Arbetena beräknas.

11.2 Försäkring av personer och egendom

11.2.1 Ansvar för skada på personer och egendom

Artikel 22 är (i likhet med Artikel 20) en 'ansvarsartikel': den fastställer Entreprenörens ansvar för

skada på personer och egendom och stipulerar att han skall hålla Beställaren skadeslös mot alla förluster, krav, processer, skadestånd, kostnader, avgifter och utgifter som kan uppstå i samband därmed.

Undantaget är dock ersättning eller skadestånd för eller med avseende på:

- " (a) permanent nyttjande eller besittningstagande av mark genom Arbetena eller del därav,
- (b) Beställarens rätt att utföra Arbetena eller del därav på, över, under, i eller genom mark,
- (c) skador på person eller egendom som är en oundviklig följd av utförandet eller underhållandet av Arbetena i överensstämmelse med Kontraktet
- (d) skador på person eller egendom som en följd av en åtgärd eller underlåtenhet av Beställaren, hans ombud, tjänstemän eller andra entreprenörer, som inte är anställda av Entreprenören, eller beträffande krav, processer, skadestånd, kostnader, avgifter och utgifter med avseende därpå eller i samband därmed eller -- då Entreprenören, hans tjänstemän eller ombud bidragit till skadan -- sådan del av ersättningen som kan vara rätt och rimlig med hänsyn till Beställarens, hans tjänstemäns eller ombuds eller andra entreprenörers ansvar för skadan."

Noteras kan att Entreprenören därigenom är befriad från ansvar om Beställaren själv utför arbetet, eller anlitar andra entreprenörer att göra det, samt att om Entreprenören bara utför arbetet på ett omsorgsfullt sätt och inte är vårdslös, så har han inget ansvar för oundvikliga skador på annan egendom, t ex orsakade av pålningsarbete i ett tätbebyggt område.

För alla dessa ovannämnda undantag skall Beställaren enligt Mom (2) hålla Entreprenören skadeslös från krav, processer o d.

11.2.2 Tredje parts ansvarsförsäkring

Artikel 23 föreskriver att Entreprenören, innan Arbetena igångsätts, skall teckna försäkring för det ansvar som ålagts honom i Artikel 22 (på samma sätt som Artikel 21 föreskriver försäkring för det ansvar, som beskrivs i Artikel 20).

Att fastställa minimibeloppet för ansvarsförsäkring kan vara brydsamt. Beställare/konsulter gör klokt i att rådfråga en försäkringsexpert. Vidare får man försöka bedöma vad som skulle vara det värsta som kan inträffa, samt även förvissa sig om vilka skadestånd som kan utdömas enligt landets lag.

11.3 Försäkring av arbetskraft

Artikel 24 skiljer sig från Artiklarna 20-23 genom att både ansvar och försäkringskrav behandlas i samma artikel, om dock i olika moment.

Mom (1) klargör att Entreprenören är ansvarig för alla skadestånd eller ersättningar som "enligt lag" skall betalas som följd av olyckshändelse för varje person i hans eller hans underentreprenörers tjänst, såvida inte olyckan eller skadan är en följd av vidtagen eller underlåten åtgärd från Beställaren eller folk i Beställarens tjänst. Detta gäller alltså för personer i Entreprenörens tjänst (Beställarens och Konsultens personal är täckta som tredje part under Artiklar 22 och 23).

En möjlig källa till oklarheter är vilket lands lagstiftning Entreprenören skall följa vid utbetalning av kompensation för utländska arbetare t ex då en brittisk entreprenör arbetar i Saudiarabien med arbetskraft rekryterad från Filippinerna.

Mom (2) föreskriver att Entreprenören skall försäkra sig under hela tiden han har anställda vid Arbetena.

Liksom i Artiklarna 21 och 23 krävs också att försäkringsgivaren skall vara godkänd av Beställaren samt att Entreprenören på begäran skall visa upp försäkringsbrev samt kvitto på erlagda premier.

11.4 Entreprenörens underlåtenhet

Om Entreprenören underlåter att teckna eller vidmakthålla de försäkringar som Röda boken kräver i Artiklarna 21, 23 och 24 har Beställaren enligt Artikel 25 rätt att göra detta istället, och att dra av premierna från belopp som förfaller till betalning till Entreprenören.

Man kan notera att Röda boken tycks förutsätta att Entreprenören mer eller mindre frivilligt även kommer att ta ut andra lämpliga försäkringar, t ex normala fordonsförsäkringar. En risk som Beställaren bör uppmärksamma är att Röda boken inte kräver att Entreprenören försäkrar material och utrustning under transporten till Arbetsområdet. Som påpekas i Avsnitt 20, har Beställaren enligt Artikel 65 det finansiella ansvaret i detta avseende men har små möjligheter att veta när och för vad han därför borde försäkra sig.

11.5 'ALL-RISK' försäkring

De flesta försäkringsbolag står med s k All-Risk-försäkringar. Det finns två vanligen förekommande typer, nämligen CAR ('Contractor's All-Risk') för anläggningsentreprenader samt EAR ('Erection All-Risk') för maskiner, stålarbete, installationer m m.

Den normala AR-försäkringen täcker Entreprenören, hans underentreprenörer, samt Beställaren (men inte Konsulten) emot skador på den ena parten orsakade av den andra, samt skador på tredje part.

De normala undantagen från den s k All-RisKFörsäkringen är:

- (a) För försäkring av Arbetena (Artikel 21)
 - Transporter till sjöss eller i luften
 - Motorfordon och permanenta byggnader
 - Undermåligt utförande eller material
 - Projekteringsfel
 - Arvodet för omprojektering

- (b) För Tredje parts ansvarsförsäkring (Artikel 23)
 - Böter och viten
 - Skador beroende på undermåligt utförande och material
 - Ansvarighet beroende på försålda produkter
 - Skador på fast egendom på vilken arbete utförs
 - Ansvarighet orsakade av projekteringsfel
 - Kroppskada på anställda
 - Ansvarighet för motorfordon
 - Följdskada orsakade av brist eller fel i Arbetena

- (c) Allmänna undantag
 - Uppsåtligt illvilliga handlingar av den försäkrade
 - Krig, uppror, upplöpp etc.
 - Konfiskering, nationalisering
 - Jordbävning
 - Kärnkraftsrisk

Man är tvungen att konstatera att benämningen 'All-Risk' är något missvisande, särskilt som undantagen i försäkringsbrevet inte enbart står under rubriken 'undantag' utan även kan stå under rubriken 'allmänna villkor'.

12. ARBETSKRAFT, HJÄLPMEDEL, TILLFÄLLIGA ARBETEN

12.1 Arbetskraft

12.1.1 Grundbestämmelser

Kontraktsbestämmelser som berör arbetskraft varierar självklart mellan olika projekt, mycket beroende på i vilket land Arbetena skall utföras. Röda boken fastslår därför endast ett antal grundföreskrifter i Artikel 34 Mom (1)-(8).

Entreprenörens ansvar för anställande av all arbetskraft behandlas i Mom. (1), där det även fastslås att, om inte annat föreskrivits i Kontraktet, Entreprenören även skall svara för transport, inkvartering och bespisning av arbetskraften. De sistnämnda kraven kan tyckas vara något otidsenliga om man jämför med t.ex. svenska förhållanden.

Emellertid kan de ha stor betydelse vid anläggningsprojekt som i utvecklingsländer ofta är belägna på isolerade platser där inkvarterings- och bespisningsmöjligheter ovillkorligen måste arrangeras först innan själva bygget kan påbörjas överhuvudtaget. Röda boken säger dock inget om vilken standard dessa faciliteter skall ha. För att undvika diskussioner bör därför de allmänna delarna av Beskrivningen komplementera Röda boken i detta avseende.

Mom. (2) av Artikel 34 behandlar vattenförsörjning till Arbetsplatsen och är ett fint exempel på Röda bokens strävan efter ett noggrant balanserat uttrycksätt: "I den mån det med hänsyn till de lokala förhållandena rimligen kan genomföras skall Entreprenören tillhandahålla en adekvat tillförsel ...till Representantens belåtenhet". Man kan här ifrågasätta den försiktiga formuleringen: det är ju just när de lokala förhållandena är sådana att vattentillförsel är orimligt svårt som det är viktigast att ålägga Entreprenören försörjningen.

Mom (3) -(7) i Artikel 34 behöver ej kommenteras närmare.

Mom (8) anger att även underentreprenörer skall iakttä de "föregående" bestämmelserna, medan Mom (9) säger att andra bestämmelser rörande arbetskraft anges i Del II. (Att underentreprenörer även måste iakttä dessa 'efterkommande' bestämmelser är täckt i Artikel 4: man kan därför ifrågasätta syftet med Mom (8). På sidan 22 i Röda boken ges en utförlig checklista över andra bestämmelser som kan komma ifråga för Del II av Kontraktsbestämmelserna. Erfarenhetsmässigt kan det sägas att många beställare gärna vill sammanfatta det aktuella landets arbetslagstiftning i Del II: detta är helt onödigt med hänsyn till innebörden av Artiklar 5(1) (b) och 26(2).

12.1.2 Redovisning av arbetskraft

Artikel 35 ålägger Entreprenören att överlämna en detaljerad förteckning -- i av Konsulten föreskriven form -- över arbetsledning och antal arbetare av olika kategorier som är verksamma på Arbetsplatsen. Vidare skall Entreprenören överlämna sådana uppgifter beträffande Hjälpmedel som Representanten kan begära.

Från Beställarens synpunkt är dessa uppgifter viktiga om Kontraktssumman skall regleras under Artikel 70 med hänsyn till löneökningar m.m.

Ur Entreprenörens synpunkt kan Artikel 35 orsaka mycket pappersarbete om Representanten är överambitiös eller pedantisk.

Oberoende av dessa synpunkter tycks det vara något ologiskt att Konsulten bestämmer redovisningsformen när det gäller arbetskraft medan Representanten bestämmer när det gäller Hjälpmedel. Motivet kan möjligen vara eventuella konsekvenser av arbetskraftsredovisningen under Artikel 70.

12.2 Entreprenörens arbetsledning/anställda

12.2.1 Arbetsledning

I Artikel 15 fastslås att Entreprenören skall utnämna ett kompetent och befullmäktigt ombud (skriftligen godkänt av Konsulten) som skall "ständigt befinna sig vid Arbetena och ägna hela sin tid åt ledningen därav".

Artikel 15 ger även Konsulten befogenhet att begära att Entreprenörens ombud skall bytas ut och ersättas när som helst utan att ge någon anledning. Som tröst för entreprenörer kan det påpekas att Konsulten i sin tur kan råka ut för samma öde: under Artikel 1(1)(c) definieras Konsulten som den som "från tid till annan utses av Beställaren".

Slutligen bör noteras att enligt formuleringarna i Artikel 15, så är Entreprenörens ombud endast berättigad att motta "instruktioner" och "anvisningar" från Konsulten i alla sådana fall där Konsulten inte uttryckligen har befullmäktigt sin representant enligt Artikel 2.

12.2.2 Övriga anställda

Artikel 16 kräver i grova drag att Entreprenören anställer skickliga och erfarna tekniker, kompetenta förmän och lagbasar och nödvändiga yrkesarbetare.

Enligt Mom (2) har Konsulten rätt att begära att Entreprenören omedelbart avlägsnar en anställd som missköter sig eller är inkompetent eller vars anställning Konsulten "av annat skäl inte anser önskvärd".

Det ter sig således som om Röda boken brister i logik mellan Artiklar 15 och 16. Den för Entreprenören i särklass viktigaste mannen på Arbetsplatsen -- hans utnämnda ombud -- kan avlägsnas utan skäl och får inte återanställas. För att avlägsna en springpojke å andra sidan måste Konsulten ha skäl, och springpojken kan t.o.m. återanställas med Konsultens tillåtelse.

12.3 Hjälpmedel

12.3.1 Definitioner

Hjälpmedel /"Constructional Plant"/ definieras i Röda boken i Artikel 1(1) (h) som: "alla hjälpmedel och förnödenheter av vad slag de vara må som erfordras för eller i samband med utförande eller underhåll av Arbetena men inte material eller andra förnödenheter avsedda att ingå i eller ingående i de Permanenta arbetena".

Den svenska termen 'hjälpmedel' kan vara något missvisande som översättning av Röda bokens "Constructional Plant". För det första kan det lätt uppfattas som samma begrepp som används i AB 72, vilket det inte är -- se Bilaga 2. För det andra så saknar ordet 'hjälpmedel' den metalliska/maskinella klangen som "Constructional Plant" har på engelska. För det tredje så bör man komma ihåg att i Röda boken så finns det ytterligare begreppsförklaringar som man måste ta hänsyn till t.ex "Tillfälliga arbeten", "material och andra förnödenheter avsedda att ingå eller ingående i de Permanenta arbetena" och även material som antingen förbrukas under arbetets gång eller blir kvar och skall borttagas vid arbetets slut. I brist på bättre alternativ har här dock ordet "Hjälpmedel" använts som översättning av "Constructional Plant".

För att klargöra innebörden av vissa begreppsbestämningar ges här några exempel:

"Permanenta arbeten": allt arbete som utan tvekan skall och måste bli kvar vid arbetets slut.

"Tillfälliga arbeten": det arbete som görs på platsen och skall tas bort vid arbetets slut (jfr Artikel 33) t ex tillfälliga tillfartsvägar, arbetsbodas, formvirke i allmänhet.

"Material och andra förnödenheter avsedda att ingå i de Permanenta arbetena": t ex cement, armeringsjärn, vissa sorters pålning eller formvirke.

"Material": övriga material, typ förbrukningsmaterial (t ex drivmedel) eller sådant som kan bli över och skall tas bort vid arbetets slut enligt Artikel 33 (t ex överbliven mängd av armeringsjärn).

"Hjälpmedel": maskiner (självgående eller manuellt drivna), mekanisk och elektrisk utrustning, verktyg

och andra redskap som kan utnyttjas igen, (t.ex lastbilar, domkrafter, skottkärror).

(Det kan slutligen påpekas att i Gula boken -se Bilaga 3 - använder man sig av ytterligare två begrepp: "Plant", som närmast motsvarar Röda bokens "Permanent arbeten" samt "Contractor"s Equipment" som närmast motsvarar Röda bokens "Hjälpmedel".)

12.3.2 Grundbestämmelser

Grundbestämmelserna för Hjälpmedel återfinns i Artikel 53 i Röda boken. Syftet är detsamma som i Artikel 34 (Arbetskraft), nämligen att fastslå ett antal grundföreskrifter för att man sedan i Del II av Kontraktbestämmelserna skall kunna reglera tilläggsbestämmelser anpassade till Beställaren, projektet och landet ifråga. Även för dessa tilläggsbestämmelser har man en mycket användbar 'checklista' på Röda bokens sida 23.

Mom. (1) i Artikel 53 stipulerar att alla Hjälpmedel, Tillfälliga arbeten och material skall anses uteslutande avsedda för utförandet av Arbetena så snart Entreprenören tar dem in på Arbetsområdet, och får inte bortföras utan Konsultens skriftliga medgivande. Enligt Artikel 63 har Beställaren rätt om t ex Entreprenören går bankrutt att ta över allt "som har ansetts vara reserverade uteslutande för utförandet av Arbetena". Syftet med Mom. (1) är därmed förklarat.

En intressant fråga om Beställarens rätt i detta avseende gäller inhyrda Hjälpmedel. Röda boken berör inte denna situation och eftersom äganderätten normalt kvarstår hos den som hyr ut utrustningen så skulle en entreprenör kunna komma runt Röda bokens stadgar genom att hyra alla Hjälpmedel från ett dotterbolag.

Mom. (2) i Artikel 53 är med hänsyn till innehållet av Artikel 33 helt onödigt.

Mom. (4) och (5) föreskriver att Beställaren kommer att "bistå vid behov" vid förtullning av Hjälpmedel och material samt vid återutförelse av Hjälpmedel. Som nämnts i Kapitel 9.3.8 är detta en något vag och luddig formulering och tillämpningen kan därför skifta avsevärt beroende på Beställarens inställning och möjligheter.

12.4 Tillfälliga arbeten

12.4.1 Definition

Röda bokens formella definition av Tillfälliga arbeten i Artikel 1(1) (i) kan synas vara ganska intetsägande men dess innebörd vid jämförelse med Artikel 1(1) (e) är betydelsefull: "Arbetena omfattar såväl Perma-

nenta arbeten som Tillfälliga arbeten". Med andra ord vad som helst som ingår i tillfälliga arbeten (men inte Hjälpmedel eller material) är en del av Arbetena. Och under andra artiklar i Röda boken ges Konsulten därmed stora befogenheter att bestämma över Tillfälliga arbeten trots att dessa normalt projekteras av Entreprenören.

12.4.2 Entreprenörens ansvar

Artikel 8(2) föreskriver att "Entreprenören har det fulla ansvaret för lämplighet, stabilitet och säkerhet i fråga om all verksamhet på Arbetsområdet, liksom i fråga om alla byggnadsmetoder: Entreprenören är dock icke ansvarig för projektering eller föreskrift beträffande de Permanenta arbetena ... eller för Konsultens projektering eller föreskrift beträffande Tillfälliga arbetena".

Som följd av allt detta är den normala situationen att Entreprenören således är helt ansvarig både för projekteringen och all verksamhet på Arbetsområdet när det gäller Tillfälliga arbeten. Men han måste t ex enligt Artikel 13 ändå strikt iaktta och följa Konsultens anvisningar och instruktioner i varje fråga. Grundtanken är säkerligen att Entreprenören skall få använda de metoder, som passar hans organisation och utrustning för att utföra Arbetena och det har han grundat sitt anbud på. Konsulten har emellertid getts rätt att ingripa eftersom han kan anse att metoderna skulle ha negativ effekt på Arbetena, tidplanen eller andra betydelsefulla omständigheter. Förhållandet ställer dock stora krav på såväl Konsultens som Entreprenörens förstånd och samarbetsvilja.

12.4.3 Inget underförstått godkännande

Vid första läsningen ter sig Artikel 54 som en tämligen oskyldig föreskrift:

"Tillämpningen av Artikel 53 skall inte anses innebära något godkännande från Konsultens sida av däri nämnda material eller andra saker och skall inte heller utesluta att Konsulten när som helst kan kassera sådana material."

Artikeln är emellertid viktig därför att de i Artikel 53 nämnda andra saker är dels "Tillfälliga arbeten", dels "Hjälpmedel". (Att marginalanteckningen endast nämner ordet "material" gör varken till eller från -- se Artikel 1(3).) Med andra ord Artikel 54 tillåter klart Konsulten att kassera "när som helst", material som icke är avsett att ingå i de Permanenta arbetena.

Artikeln understryker således den i Röda boken konsekvent genomgående policyn att ett tidigare godkännande eller en delbetalning inte hindrar Konsulten från

att vid ett senare tillfälle utdöma bristfälligt
arbete eller undermåligt material -- se även Artik-
lar 2(2) (a), 17, 38(2), 39(1) (c), 49(3), 50, 61
och 64.

13. UNDERENTREPRENÖRER

13.1 Överlåtelse och vanlig underentreprenad

Större internationella anläggningsentreprenader innefattar nästan alltid underentreprenadarbete av större eller mindre omfattning. När Arbetena inkluderar ett antal olika specialistmoment, kan Entreprenören vilja lämna ut dem på underentreprenad, liksom när andra lokalt etablerade entreprenörer med utrustning på plats kan utföra arbete billigare -- t ex schaktningensarbete. Andra motiv kan vara att Entreprenören vill dela med sig till associerade firmor, eller för att Beställaren vill ha, eller den lokala lagstiftningen kräver, lokala partners.

Röda boken tillgodoser dessa situationer genom att i Artikel 4 i en något motsägelsefull formulering ange att Entreprenören inte får utlämna någon del av -- och absolut inte hela -- Arbetena på underentreprenad utan Konsultens föregående skriftliga medgivande -- "vilket inte utan skäl får förvägras".

Konsultens medgivande å andra sidan befriar inte på något sätt Entreprenören från hans ansvar eller förpliktelser under Kontraktet:

".... han har samma ansvar för handlingar, fel och försummelser som begås av hans underentreprenörer, dessas ombud, tjänstemän eller arbetare som om det gällde handlingar, fel och försummelser begångna av Entreprenören själv, hans ombud, tjänstemän eller arbetare".

Vad Röda boken klart inte tillåter -- utan Beställarens skriftliga medgivande -- är att Entreprenören överlåter sina juridiska skyldigheter enligt Kontraktet. Om han så gör, har Beställaren rätt att häva Kontraktet enligt Artikel 63. Avsikten med detta är att Beställaren skall kunna vara säker på att den entreprenör, som han har bedömt under anbudsstadiet såsom lämplig att utföra entreprenaden, och med vilken han har slutit avtal, inte utan vidare skall kunna lämna ut den på underentreprenad till någon annan som Beställaren kanske inte haft eller har möjlighet att kontrollera på samma sätt, och att således den ursprungliga Entreprenören enbart skulle fungera som affärsman eller agent. Röda boken förutsätter att Entreprenören är en byggare som är aktiv i industrin och som själv kommer att ta på sig det yttersta ansvaret för utförandet av Arbetena.

Röda boken behandlar två olika typer av underentreprenad: den som lämnas ut till en av Entreprenören vald underentreprenör, och den som lämnas ut till en underentreprenör som utses av Beställaren eller Konsulten, antingen innan eller efter anbudsingen.

En fråga som ofta uppstår i samband med föreskriften i Artikel 4 att Entreprenören inte får utlämna

någon del av Arbetena på underentreprenad utan Konsultens medgivande är, vem är en underentreprenör? På stora projekt anlitar Entreprenören ett antal tillverkare, leverantörer m m i större eller mindre omfattning. Då ett godkännande av underentreprenörer i enlighet med Artikel 4 erfarenhetsmässigt brukar vara en långdragen process -- Beställaren vill själv ofta ha ett ord med i laget -- kan gränsdragningen vara viktig. Röda boken ger ingen direkt hjälp härvidlag men vissa slutsatser kan dras från Artiklar 24 (Olycksfall eller skada på arbetare) och 34(8) (Underentreprenörers iakttagande av bestämmelser). Bägge dessa artiklar, vilka berör förhållandena på Arbetsområdet, refererar specifikt även till underentreprenörer och förutsätter således att underentreprenörer är närvarande på Arbetsområdet. Man är därför frestad att dra slutsatsen att leverantörer och tillverkare som ej visar sig på Arbetsområdet inte är att klassas som underentreprenörer, och således inte behöver något godkännande enligt Artikel 4.

Med andra ord, när en leverantör eller tillverkare skall utföra en del av sitt arbete på Arbetsplatsen (t ex installation, intrimning) betraktas han som en underentreprenör. När så inte är fallet är han ändå indirekt föremål för godkännande genom att det han tillverkar blir föremål för ett godkännande enligt -- framförallt -- Artikel 36.

13.2 Utsedda underentreprenörer

Det finns många skäl varför en beställare väljer att utse underentreprenörer. Han kan vilja försäkra sig om att specialistarbete verkligen utförs av specialister, i synnerhet när det gäller elektriska eller mekaniska installationer: han kanske önskar standardisera utrustning, t ex få en turbin av samma fabrik som redan finns i en angränsande anläggning; vissa utrustningar kan ha en mycket lång leveranstid, och måste därför beställas innan huvudentreprenören är antagen; i vissa länder utses underentreprenörer av Beställaren för att säkra ett lokalt deltagande; och för känsliga detaljer t ex säkerhetssystem kan det dessutom vara klokt att begränsa kunskap om systemets läge, funktion m m.

En beställare i en av ovan skisserade situationer kunde, förstås, lämna ut ett kontrakt direkt till den berörda (under)entreprenören om han så ville, dvs välja en delad entreprenad. Genom detta förfarande skulle han emellertid gå miste om alla fördelar med huvudentreprenör/underentreprenör uppställningen. Samordningen av de två kontrakten kunde orsaka problem, och Beställaren kunde väl finna sig i en situation där den ena entreprenören kräver en tidsförlängning och/eller extra kompensation som följd av den andras försummelser. Vid internationella projekt kompliceras de vanliga problemen med en delad entreprenad ytterligare genom entreprenörens olika hemvist,

olika lagstiftning, leveransfrågor etc. Genom att anamma systemet med utsedda underentreprenörer, som i och för sig är traditionellt brittiskt, har Röda boken försökt tillgodose Beställarens valfrihet ifråga om underentreprenörer utan att införa problemen med delad entreprenad. Det ger Beställaren många fördelar men innebär stora nackdelar för huvudentreprenören.

Eftersom systemet är relativt främmande i Sverige kan det vara motiverat att gå igenom Röda bokens relevanta bestämmelser i detalj.

13.2.1 Provisoriska belopp

Grunden för systemet beskrivs i Röda Bokens Artikel 58. Däri definieras först Provisoriska belopp som:

"..... ett i Kontraktet intaget och som sådant i Mängdförteckningen betecknat belopp för utförande av arbete eller tillhandahållande av varor, material eller tjänster, eller avseende oförutsedda händelser, vilket belopp må användas, helt eller delvis eller inte alls, enligt Konsultens instruktion och gottfinnande. Entreprenadsumman får endast inkludera sådana belopp avseende det arbete, det tillhandahållande eller de tjänster till vilka sådana Provisoriska belopp hänförs, som Konsulten godkänner eller bestämmer enligt denna artikel."

Denna definition gör klart dels att Provisoriska belopp måste tas upp (och prissättas av Beställaren /Konsulten) i Mängdförteckningen, dels att Konsulten inte på något sätt är tvungen att använda beloppet, och om han inte gör det, så dras beloppet av från entreprenadsumman.

Mom (2) i Artikel 58 föreskriver att Konsulten har, för varje Provisoriskt belopp, rätten att beordra:

- (a) Utförande av arbete, inkl. tillhandahållande av varor, material eller tjänster, av Entreprenören. Entreprenadsumman skall inkludera värdet av sådant utfört arbete eller sådana tillhandahållna varor, material eller tjänster fastställt enligt Artikel 52;
- (b) Utförande av arbete eller tillhandahållande av varor, material eller tjänster, av en utsedd underentreprenör enligt nedanstående definition. Det belopp som skall betalas till Entreprenören härför skall fastställas och betalas enligt Artikel 59(4);
- (c) Upphandling av varor och material av Entreprenören. Det belopp som skall betalas till Entreprenören härför skall fastställas och betalas enligt Artikel 59(4)."

Formuleringen av para. (a) och (b) ovan är något otillfredsställande: det kunde tolkas så att Konsulten har rätt att beordra Entreprenören att utföra arbete som ursprungligen var avsett att utföras av en blivande utsedd underentreprenör -- vilket rimligen inte är meningen. Det råder även en viss oklarhet mellan para (a) och para (c): under vilka omständigheter kan Konsulten beordra Entreprenören att "tillhandahålla" varor och material med ersättning enligt Artikel 52 para (a) eller att "upphandla" varor och material med ersättning enligt Artikel 59(4) para (c)?

13.2.2 Definition av utsedda underentreprenörer

Artikel 59 (1) definierar utsedda underentreprenörer som:

"Alla specialister, köpmän, affärsmän och andra, som utför arbete eller tillhandahåller varor, material eller tjänster, för vilka Provisoriska belopp upptagits i Kontraktet och som utsetts, utvalts eller godkänts av Beställaren eller Konsulten samt alla personer till vilka Entreprenören enligt Kontraktets bestämmelser har att lämna arbete på underentreprenad."

Mom (1) avslutar med att slå fast att alla utsedda underentreprenörer skall "anses vara av Entreprenören anställda underentreprenörer". Därmed genom Artikel 4 åläggs Entreprenören samma ansvar för utsedda underentreprenörers handlingar, fel och försummelser "som om det gällde handlingar, fel och försummelser begångna av Entreprenören själv". Det är just detta förhållande som utgör den stora faran för huvudentreprenörer: efter ingånget underentreprenadavtal, är de ansvariga för en underentreprenör som Beställaren/Konsulten ursprungligen har valt.

Innan underentreprenadavtalet faktiskt är tecknat mellan Entreprenören och den utsedda underentreprenören har Entreprenören vissa -- om ändock begränsade -- möjligheter att påverka saker och ting.

13.2.3 Underentreprenadavtalet

Artikel 59(2) föreskriver att:

"Entreprenören kan inte av Beställaren eller Konsulten anmodas eller anses vara skyldig att anlita en utsedd underentreprenör, som Entreprenören må ha rimliga invändningar mot ..."

Vad som är rimliga eller orimliga invändningar är naturligtvis en bedömningsfråga. Konsultens bedömning och råd kan här ha stor betydelse, vilket åskådliggör hans potentiella roll i ett kontrakt enligt Röda boken, även om han i just detta fall inte nämns. Vidare ger mom (2) Entreprenören otvetydigt rätt att fordra att den utsedda underentreprenören skall

hålla honom skadeslös för sina försummelser. Entreprenören kan således inte tvingas att ingå avtal med en underentreprenör, som vägrar att uppfylla följande krav:

- (a) Underentreprenören åtar sig samma förpliktelser och skyldigheter gentemot Entreprenören som åvilar Entreprenören gentemot Beställaren enligt Kontraktet, och håller Entreprenören skadeslös från alla krav i samband med underentreprenadarbetena.
- (b) Underentreprenören skall hålla Entreprenören skadeslös från försummelse från sin sida och med avseende på missbruk av Hjälpmedel och Tillfälliga arbeten som tillhandahållits av Entreprenören.

Här har Röda boken uppenbarligen tappat greppet helt. Tanken att en liten specialisttillverkare med ett underentreprenadavtal på ett par hundra tusen kronor skulle vara beredd att hålla huvudentreprenören på ett miljardprojekt skadeslös för förseningar -- även om förseningen skulle vara helt och hållet hans eget fel -- när dessa kunde resultera i miljoner i skadestånd till Beställaren, är omöjlig. I en sådan situation har huvudentreprenören två val: antingen att utöva sina rättigheter och vägra att ingå underentreprenadavtalet, med de besvär och förseningar det skulle innebära; eller att ta en chans att acceptera risken för den utsedda underentreprenörens oförmåga att uppfylla sina skyldigheter och förpliktelser.

Beträffande eventuell projektering som skall ingå i underentreprenaden föreskriver Artikel 59(3) att:

"Om i samband med något Provisoriskt belopp de tjänster som skall tillhandahållas innefattar fråga om konstruktion eller beskrivning av någon del av de Permanenta arbetena eller av utrustning eller hjälpmedel som skall infogas däri, skall sådant krav uttryckligen anges i Kontraktet och intas i vederbörande underentreprenadavtal. I underentreprenadavtalet skall anges att den utsedde underentreprenör som tillhandahåller sådana tjänster skall hålla Entreprenören skadeslös med avseende på desamma och på alla krav, processer, skadestånd, kostnader, avgifter och utgifter som kan uppstå till följd av eller i samband med oförmåga att uppfylla sådana skyldigheter eller förpliktelser".

13.2.4 Betalningar till utsedda underentreprenörer

För arbete som en utsedd entreprenör utför, eller material, varor eller tjänster som han tillhandahåller skall Beställaren i enlighet med Artikel 59(4) betala Entreprenören:

- "(a) det verkliga pris som betalats eller skall betalas av Entreprenören, på Konsultens direk-

- tiv och i enlighet med underentreprenadavtalet,
- (b) det eventuella belopp som intagits i Mängdförteckningen för av Entreprenören tillhandahållen arbetskraft i samband därmed eller, om den beordrats av Konsulten under Artikel 58 (2) (b), enligt vad som kan fastställas enligt Artikel 52."

Beträffande Entreprenörens eller andra debiteringar och vinst, skall Beställaren betala honom dessutom, enligt den mycket svårförståeliga formuleringen i para (c), antingen

- (i) ett belopp som motsvarar det verkliga priset gånger den procentsats som Entreprenören har infört emot det korresponderande Provisoriska beloppet i Mängdförteckningen,

eller, om det sistnämnda förfaringssättet inte har använts

- (ii) ett belopp som motsvarar det verkliga priset gånger den procentsats som Entreprenören har infört i Bilagan till Anbudsformuläret (och eventuellt även i Mängdförteckningen).

Den förstnämnda varianten är egentligen att föredra från bägge parterers sida eftersom Entreprenören bör ges chansen att ange olika procentsatser för olika Provisoriska belopp dvs olika sorters underentreprenad-arbete.

Artikel 59(5) ger Konsulten rätt att, innan han utfärdar ett betalningsintyg som inkluderar ersättning för utsett underentreprenad-arbete, begära bevis på att Entreprenören i sin tur har verkställt betalningar till de utsedda underentreprenörerna. Om så inte har skett har Beställaren rätt att verkställa alla sådana betalningar som Entreprenören har underlåtit att göra.

13.2.5 Överföring av garantier

Den sista föreskriften angående utsedda underentreprenörer i Artikel 59 berör överföringen av underentreprenörens eventuella arbets- och materialgarantier.

Artikel 59(6) stadgar således:

"Om en utsedd underentreprenör, enligt ovanstående definition, med avseende på utfört arbete eller tillhandahållna varor, material eller tjänster, gentemot Entreprenören åtagit sig någon fortsatt skyldighet under tiden efter Garantitiden enligt Kontraktet, skall Entreprenören efter Garantitidens utgång på Beställarens begäran och bekostnad till denne överlåta förmånen av sådan skyldighet för dess återstående varaktighetstid."

13.2.6 Slutord

När Entreprenören väl har ingått ett underentreprenad-avtal med en utsedd underentreprenör är han, som har påpekats tidigare, helt och hållet ansvarig gentemot Beställaren för underentreprenörens försummelser. Beställarkåren har naturligtvis inget alls emot detta, men man måste verkligen fråga sig om detta är rättvist mot Entreprenören. Även i 'den utsedda underentreprenörens hemland', dvs Storbritannien, har systemet lett till mycket stora problem och många mycket diskutabla domstolsbeslut där huvudentreprenören i princip alltid har varit den stora förloraren. På den internationella marknaden accentueras problemen avsevärt.

Svenska konsulter torde redan vara väl medvetna om dessa problem. De svenska entreprenörer som hittills inte har påtvingats en oduglig utsedd underentreprenör bör betrakta sig själva som lyckligt lottade. De leverantörer och tillverkare som har hedrats med utnämningar till utsedda underentreprenörer har säkert skött sina förpliktelser på ett propert sätt, men bör se upp med de enorma konsekvenserna som Artikel 59(2) kan ha den dagen de inte lyckas.

14. MATERIAL OCH ARBETSUTFÖRANDE

14.1 Förutsättningar

En grundförutsättning för ett lyckat projekt är naturligtvis att Entreprenören verkligen vet vad han ger sig in på samt att Beställaren i förfrågningsunderlaget har tillhandahållit all relevant information som han besitter och inte -- medvetet eller omedvetet -- har undanhållit någonting. Trots denna förutsättning kan det alltid hända saker som ingen part kunnat förvänta sig. Oftast innebär dessa händelser att Entreprenören stöter på besvärligheter som kräver mer, eller en annan sorts arbete än han räknat med.

Röda boken behandlar dessa aspekter i två långa och mycket viktiga artiklar.

14.1.1 Besiktning av arbetsområdet

Artikel 11 behandlar de uppgifter som Beställaren skall ha tillhandahållit samt Entreprenörens besiktningsskyldigheter på anbudsstadiet:

"Beställaren skall i förfrågningsunderlaget till Entreprenörens förfogande ha ställt sådana uppgifter om hydrologiska förhållanden och grundförhållanden som har framtagits av Beställaren eller för hans räkning i undersökningar av intresse för Arbetena. Anbudet skall anses vara baserat på dessa uppgifter men Entreprenören är dock ansvarig för sin egen tolkning därav.

Entreprenören skall också anses ha besiktigt och undersökt Arbetsområdet och dess omgivningar, ävensom tillgänglig information i samband därmed och så långt det är rimligt före Anbudets avgivande ha skaffat sig kännedom om dess form och natur, inkl. grundförhållanden, hydrologiska och klimatiska förhållanden, om omfattningen och arten av arbete och material som krävs för Arbetenas färdigställande, om tillfartsmöjligheter till Arbetsområdet och om de utrymmen han kan behöva och skall i stort anses ha skaffat all erforderlig information med reservation för vad som ovan angetts, beträffande risker, oförutsedda händelser och alla andra omständigheter som kan inverka på eller ha betydelse för hans Anbud."

Med andra ord Beställaren skall ha ställt alla relevanta uppgifter till förfogande ... Anbudet skall anses vara baserat på dessa uppgifter ... men Entreprenören är ansvarig för tolkningen ... och skall anses så långt det är rimligt ha skaffat all erforderlig information.

Alltför ofta ser man förfrågningsunderlag där den geotekniska rapporten presenteras men där Beställaren reserverar sig i varierande hårdhetsgrader mot dess

riktighet, typ 'Denna rapport bifogas endast för information och Beställaren tar inget som helst ansvar för riktigheten av däri angivna uppgifter'. Artikel 11 säger således att Anbudet skall anses ha baserats på rapporten, medan förfrågningsunderlaget har försökt kasta allt ansvar på Entreprenören. Enligt Röda bokens Artikel 5 (2) vinner Artikel 11: "Om och i den mån annat inte föreskrivits i Kontraktet gäller föreskrifter i Del I och II i Kontraktsbestämmelserna framför föreskrifterna i varje annan till Kontraktet hörande handling".

När en presumptiv anbudsgivare möter en reservation av ovannämnda typ i ett förfrågningsunderlag bör han ta sig en funderare på vad syftet är med rapporten överhuvudtaget. Om förfrågningsunderlaget dessutom innehåller kontraktsbestämmelser där innebörden av Artikel 11 (eller motsvarande) är annorlunda än Röda bokens, bör han ta sig två ordentliga funderare.

I praktiken är resultatet av Artikel 11 att Entreprenören begär extra ersättning så snart han kommer på någonting 'oväntat'. Medan Artikel 11 ger honom full rätt att komma med en sådan begäran så reglerar Artikel 12 om han är verkligen berättigad till extra ersättning eller ej.

14.1.2 Hindrande fysiska förhållanden

Första delen av Artikel 12 fastslår att:

"Entreprenören skall före Anbudets avgivande anses ha förvissat sig om riktigheten och tillräckligheten i anbudet samt i de à-priser som anges i den prissatta Mängdförteckningen och i den eventuella À-prislistan, vilka à-priser skall -- om annat inte föreskrivits i Kontraktet -- täcka alla hans skyldigheter enligt Kontraktet, liksom i övrigt allt som kan erfordras för ett riktigt utförande och underhåll av Arbetena."

Detta är i princip en utvidgning av Artikel 11. Artikeln fortsätter sedan med:

"Om Entreprenören emellertid under arbetets gång stöter på fysiska förhållanden (andra än klimatiska förhållanden på Arbetsområdet) eller artificiella hinder och dessa förhållanden eller hinder enligt hans uppfattning inte rimligen kunnat förutses av en erfaren entreprenör, skall han omedelbart skriftligen underrätta Representanten därom; om förhållandena eller hindren enligt Konsultens uppfattning inte rimligen kunnat förutses av en erfaren entreprenör skall Konsulten vitsorda och Beställaren betala den extra kostnad, som Entreprenören åsamkats på grund av dessa förhållanden, inklusive riktig och rimlig kostnad för

- (a) följandet av anvisning som Konsulten i samband därmed kan komma att lämna Entreprenören, samt

- (b) sådana riktiga och rimliga, av Konsulten godkända åtgärder, som Entreprenören vidtar i brist på speciella anvisningar från Konsulten

till följd av att dylika förhållanden och hinder uppstått."

Detta är utan tvekan den mest omdiskuterade (och en av de längsta!) meningarna i Röda boken. Det hela hänger på ett bedömande av vad som kan anses vara fysiska förhållanden eller artificiella hinder som inte rimligen kunnat förutses av en erfaren entreprenör (som enligt Artikel 11 har fått alla tillgängliga uppgifter och har skaffat sig, så långt det är rimligt, all erforderlig information beträffande risker och oförutsedda händelser).

Det är Konsulten som skall ta ställning i frågan och hans bedömande måste självklart variera från fall till fall. Typiska exempel på förhållanden som avses i Artikel 12 kunde -- beroende på omständigheterna -- vara berg, underjordiska vattendrag, gamla gruvgångar, okända kulvertar m m.

Viktigare än detaljerna kanske ändå är de verkliga konsekvenserna av Artikeln. Den ursprungliga tanken var nog den att Beställaren skulle få billigare anbud, genom att anbudsgivarna visste att om något oförutsett skulle hända, så garanterades de rättvis ersättning. Alltså behövde de inte gardera sig för risker vid prissättning. Förutsättningarna för detta är dock att riskerna påpekas för alla anbudsgivarna i förfrågningsunderlaget samt att förfrågningsunderlaget uttryckligen föreskriver att om något oförutsett händer så kommer extra ersättning att betalas under Artikel 12.

Vad som ofta har hänt i verkligheten är att eftersom nyssnämnda förutsättningar inte har uppfyllts, d.v.s. risker och ersättning har inte nämnts i förfrågningsunderlaget, så har de erfarna entreprenörerna, som har förutsatt att en risk fanns varit tvungna att gardera sig i sin prissättning: just därför att de hade förutsatt risken så skulle de inte kunna kräva extra ersättning. Andra mindre erfarna entreprenörer har inte insett risken, således inte garderat sig och därför inkommit med lägre anbud. Detta bekymmersamma problem kompliceras ytterligare av svårigheter för Beställaren att verkligen bevisa i en efterföljande skiljedom att Entreprenören borde ha insett risken -- Beställaren själv hade ju inte insett den -- speciellt då vissa vill göra gällande att de flesta skiljedomares sympatier tycks ligga hos entreprenörer i dessa fall.

14.2 Arbetet till Konsultens belåtenhet

Artikel 13 innehåller kanske den allra viktigaste av Röda bokens stadgar rörande material och arbetsutförande:

"Under förutsättning att det inte är lagligen eller fysiskt omöjligt, skall Entreprenören utföra och underhålla Arbetena i noggrann överensstämmelse med Kontraktet till Konsultens belåtenhet samt strikt iaktta och följa Konsultens anvisningar och instruktioner i varje fråga, vare sig den är omnämnd i Kontraktet eller inte, som berör eller avser Arbetena. Entreprenören skall endast motta anvisningar och instruktioner från Konsulten eller, med reservation för de begränsningar som anges i Artikel 2, från Konsultens Representant."

Hela första meningen i Artikel 13 gäller endast under förutsättning att det inte är "lagligen eller fysiskt omöjligt". Medan Entreprenören enligt Röda boken på intet sätt är ansvarig för lämpligheten av projekteringen, har han inte desto mindre förbundet sig att färdigställa Arbetena. Han har med andra ord påtagit sig att utföra vilka som helst tilläggsarbeten som blir nödvändiga för att färdigställa Arbetena oberoende av projekteringsfel. Om emellertid ett färdigställande i enlighet med den ursprungliga projekteringen eller de föreskrivna arbetsmetoderna visar sig vara lagligen eller fysiskt omöjliga, befrias han från skyldigheterna att färdigställa Arbetena genom den sagda förutsättningen. Konsulten är då tvungen att utfärda en skriftlig ändringsorder som möjliggör färdigställandet.

Men kärnpunkten i Artikel 13 är ändå fastslåendet att Entreprenören skall utföra och underhålla Arbetena "i noggrann överensstämmelse med Kontraktet". Just denna bestämmelse felciteras och missbrukas nästan undantagslöst -- t o m av högt ansedd internationell juridisk expertis. Alla tycks hoppa över de fem nyss citerade orden och tro att Artikel 13 föreskriver "att Arbetena skall vara .. till Konsultens belåtenhet." Vad bestämmelsen verkligen säger är inte att Konsulten skall vara belåten med arbetet utan att Konsulten skall anse att arbetet är i noggrann överensstämmelse med Kontraktet (Marginalanteckningen -- se dock Artikel 1(3) igen -- hjälper till att sprida denna grova missuppfattning; en bättre marginalanteckning än "Arbetet skall vara till Konsultens belåtenhet" hade utan tvekan varit "Arbetet skall vara i noggrann överensstämmelse med Kontraktet".)

Det tillvägagångssätt som FIDIC har förutsatt när det gäller tillämpningen av Artikel 13 framgår av Artikel 2(2). Först är det Representantens plikt att avge ett omdöme om arbetet är i överensstämmelse med Kontraktet.

Om Entreprenören inte håller med Representanten kan han enligt Mom. (2) (b) hänskjuta saken till Konsulten som skall ge sitt omdöme om arbetet är i överensstämmelse med Kontraktet.

(Om Entreprenören ogillar Konsultens omdöme, kan han hänskjuta saken till Konsulten igen fast denna

gång enligt första delen av Artikel 67 för ett tredje omdöme om arbetet är i överensstämmelse med Kontraktet.)

Med andra ord Konsultens och Representantens normala roller med hänsyn till material och arbetsutförande är helt enkelt att avge ett första och andra omdöme om det är i enlighet med Kontraktet. Konsulten och Representanten må vara hur nöjda eller missnöjda med material och arbets kvalitet de vill: deras skyldigheter under Röda boken är helt klara. Är allt i noggrann överensstämmelse med Kontraktet måste det accepteras och godkännas, om inte, så måste det kasseras.

14.3 Arbetsmetoder

Artikel 13 föreskriver också som sagts ovan att Entreprenören skall strikt iaktta och följa Konsultens anvisningar och instruktioner i varje fråga vare sig den är omnämnd i Kontraktet eller ej, som berör eller avser Arbetena.

Somliga vill med stöd av Artikel 13 göra gällande att detta innebär att Konsulten kan ge instruktioner beträffande arbetsmetoder som Entreprenören måste följa utan eventuell extra ersättning.

Den artikel i Röda boken som specifikt hänvisar till arbetsmetoder är Artikel 8(2), som föreskriver att Entreprenören har det fulla ansvaret för lämplighet, stabilitet och säkerhet ifråga om all verksamhet och alla byggnadsmetoder. Om Entreprenören är fullt ansvarig för byggnadsmetoderna, ter det sig orimligt att Konsulten skall kunna bestämma fritt vilka metoder som skall användas.

Egentligen handlar det om sunt förnuft. Olika arbetsmetoder i allmänhet resulterar i olika kostnadskonsekvenser. Om förfrågningsunderlaget inte har begärt å-priser på olika metoder -- eller om Beskrivningen inte har föreskrivit en specifik metod -- har Beställaren/Konsulten i själva verket sagt att valet av arbetsmetoder ligger hos Entreprenören förutsatt att slutprodukten blir i överensstämmelse med Kontraktet. Slutsatsen måste därför vara att enligt Röda boken så får Konsulten inte bestämma över arbetsmetoder efter det att avtalet har ingåtts -- dvs om inte Beställaren är beredd att betala eventuell extra ersättning.

När det gäller Konsultens rättigheter i största allmänhet kan man åter notera vad som sägs i Artikel 2. Mom. (1) föreskriver i princip att Konsulten skall göra allt det Röda boken säger att han skall göra. Mom. (2) å andra sidan säger att Konsultens Representant endast får göra det som Röda boken tillåter honom att göra. Detta är FIDICs erkännande av hur besvärligt kontakterna människor emellan kan vara, inte minst på en arbetsplats.

Det är Röda bokens otvetydiga avsikt att begränsa Representantens befogenheter i potentiellt kontroversiella situationer samt att behålla Konsulten som en första 'appellationsdomstol'.

Konsulten måste därför vara fullt medveten om att när han delegerar sådana befogenheter eller fullmakter till Representanten som enligt Röda boken tillkommer Konsulten ensam så är det tvärt emot FIDICs 'rekommendationer' och kan kullkasta den delikata maktbalans som är noggrant inskriven i Röda boken. Slutligen kan det noteras igen att eventuella delegeringar skall delges skriftligen med kopior till såväl Beställaren som Entreprenören -- ett säkert tecken på att delegeringar betraktas allvarligt av Röda bokens författare.

14.4 Prover och provningar

Prover och provningar behandlas huvudsakligen i Artikel 36. Mom. (1) föreskriver:

"(1) Alla material och allt arbetsutförande skall vara av det slag som beskrivs i Kontraktet och enligt Konsultens anvisningar, och skall från tid till annan bli föremål för sådana provningar, som Konsulten kan beordra på tillverkningsplatsen eller på Arbetsområdet eller på sådan annan plats/sådana andra platser som kan finnas angiven/angivna i Kontraktet, eller på samtliga eller någon av dessa platser. Entreprenören skall tillhandahålla det biträde och de instrument, maskiner, arbetskraft och material som normalt erfordras för undersökning, mätning och provning av arbete samt av kvalitet, vikt eller mängd av använt material, och han skall före inbyggandet tillhandahålla de prov på material för provning som Konsulten kan välja eller begära."

Konsulten kan således när som helst ("från tid till annan") beordra provningar fram till färdigställandet av Arbetena. (Efter slutbesiktningen å andra sidan tycks denna rätt förfalla, inte uttryckligen, men åtminstone som indirekt slutsats av Artikel 50.)

Den något klumpiga formuleringen av sista meningen citerad ovan berörande tillhandahållandet av instrument och arbetskraft, vid "undersökning, mätning och provning" av arbete bör kommenteras. Den vanliga feltolkningen är att Entreprenören här åläggs att tillhandahålla instrument och arbetskraft vid de regelbundna uppmätningarna för betalningsändamål. Så är inte fallet. Meningen syftar enbart på aktiviteter i samband med provtagning. (Artikel 56 behandlar regelbundna uppmätningar för betalningsändamål och däri ställs inga liknande krav på Entreprenören.)

Mom. (2), (3) och (4) är något svårförståeliga vid den första läsningen men de föreskriver vad sunt förnuft indikerar är rättvist och rimligt:

- Entreprenören tillhandahåller alla prov på egen bekostnad om tillhandahållandet är klart föreskrivet i Kontraktet.
- Entreprenören står för kostnader för alla provningar som är klart föreskrivna i Kontraktet och avsedda att bekräfta överensstämelsen med Kontraktet men inte för sådana som Konsulten beslutar skall utföras av en fristående person på annan plats.
- Entreprenören betalar för alla provningar på avslutat arbete avsedda att bekräfta funktionsduglighet under förutsättning dock att tillräckligt detaljerade uppgifter har lämnats i förfrågningsunderlaget för att han skall ha kunnat prissätta dem i sitt anbud. (Observera att "tillräckligt detaljerade uppgifter" betyder att även antalet måste ha uppgivits.)
- Alla andra provningar icke beskrivna ovan betalas av Entreprenören eller Beställaren beroende på resultatet.

14.5 Kontroll av Arbetenas utförande

14.5.1 Tillverkade produkter

I Artikel 37 föreskrivs att Konsulten -- och varje person han befullmäktigar -- skall ha ständigt tillträde till alla fabriker och verkstäder och platser där material, produkter eller maskiner för Arbetena tillverkas.

Varje "befullmäktigad person" är ett onödigt vidsträckt begrepp och under dess paraply kunde Konsulten -- rent teoretiskt om han så vill -- arrangera trevliga studiebesök för vänner och bekanta.

Artikel 37 föreskriver vidare att Entreprenören även skall underlätta och "bistå vid tillträde eller vid anskaffande av tillstånd" till verkstäder och platser som tillhör fristående tillverkare. Man kan ifrågasätta om denna passus även gäller underentreprenörer. På själva Arbetsplatsen är det självklart att Konsulten har tillträde till underentreprenörers verkstäder och dylikt men när det gäller deras verkstäder på andra platser kan det -- åtminstone rent teoretiskt -- vara tveksamt om Artikel 4 automatiskt ger Konsulten tillträdesrätt även där.

14.5.2 Besiktning före intäckning

Entreprenören måste underrätta Representanten i god tid när han har för avsikt att täcka in arbete och bereda Konsulten eller Representanten alla möjligheter att besiktiga eller uppmäta arbetet. Vidare föreskrivs i Artikel 38(1) att Representanten måste infinna

sig för besiktningen eller uppmätningen utan oskäligt dröjsmål eller meddela Entreprenören att han finner det onödigt.

Mom. (2) i Artikel 38 fastslår att Konsulten (observera: endast Konsulten, inte Representanten) kan från en tid till annan begära att Entreprenören frilägger intäckt arbete.

Om arbetet befinnes vara kontraktsevenligt utfört betalar Beställaren Entreprenörens utgifter för friläggandet och återställandet, om inte så sker skall Entreprenören stå för alla kostnader. (Man kan lägga märke till skillnaden i ordval. I ena fallet får Entreprenören betalt för sina "utgifter", medan han i andra fallet får stå för sina "kostnader", vilket enligt klarläggande i Artikel 1(4) inkluderar allmänna omkostnader (men inte vinst). Man kan förmoda (på grundval av ordalydelsen i Artiklarna 17, 27, 39(2) och 64) att "utgifter" inkluderar både allmänna omkostnader och vinst.

Hur som helst så är Artikel 38 (2) av betydelse därför att det bekräftar tankegången bakom de tidigare nämnda Artiklarna (2(2)(a), 17, 39(1)(c), 49(3), 50, 54, 61, 64), nämligen att en tidigare godkännande interimsbetalning eller besiktning kan återkallas om arbetet senare befinns icke överensstämma med Kontraktet.

14.5.3 Bortskaffande av felaktigt arbete och material

Artikel 39 (1) fastslår att:

Konsulten har under byggnadstiden fullmakt att skriftligen beordra:

- (a) bortskaffande från Arbetsområdet av material som enligt Konsultens mening inte är kontraktsevenliga, inom den tid eller de tider som anges i ordern,
- (b) ersättande med riktiga och lämpliga material, samt
- (c) -- oavsett tidigare provning eller interimsbetalning därav -- bortskaffande och riktigt återställande av arbete som med avseende på material eller arbetsutförande enligt Konsultens mening inte är kontraktsevenligt."

Om Entreprenören underlåter att följa en sådan order kan, enligt Mom. (2) Beställaren anlita andra och kräva ersättning för alla "utgifter" i samband därmed. Nyckelorden i Artikel 39 är kanske "under byggnadstiden" med andra ord fram till slutbesiktningen. Beträffande Konsultens befogenheter efter slutbesiktningen, se Artikel 49 (3) och (4).

14.5.4 Undersökningsplikt

Artikel 50 berör också i hög grad material och arbetsutförande:

"Entreprenören skall på Konsultens skriftliga begäran och enligt hans instruktion söka fastställa orsaken till fel eller brist som uppträder under byggnadsarbetets gång eller Garantitiden. Om det inte är fråga om fel eller brist som Entreprenören enligt Kontraktet är ansvarig för, skall kostnaderna för Entreprenörens undersökningsarbete bäras av Beställaren. Om det är fråga om fel eller brist som Entreprenören är ansvarig för, skall utgifterna bäras av Entreprenören och han skall i detta fall på egen bekostnad reparera, rätta till och avhjälpa felet eller bristen enligt föreskrifterna i Artikel 49."

Entreprenören är alltså tvungen att, under Konsultens ledning, söka orsaken till fel eller brister. Artikeln täcker således de fall där ett fel är synligt eller misstänkt men den exakta anledningen inte är känd. Medan artikeln av förklarliga skäl, har sin största användning, under Garantitiden, så täcker den även byggnadstiden (jfr Artikel 38 (2).)

15. INTYG OCH BETALNING

15.1 Inledning

Konsultens skyldigheter under Röda boken inkluderar utfärdande av i princip alla nödvändiga intyg under arbetets gång. De flesta av dessa berör betalning d.v.s intyg om mängd utfört arbete så att Entreprenören kan erhålla motsvarande betalning från Beställaren.

Det finns dock även ett flertal andra intygsliknande dokument som Konsulten är skyldig att utfärda. Bland de viktigaste intygen eller skriftliga order som Konsulten skall utfärda kan nämnas:

- Order att påbörja Arbetena (Artikel 41)
- Intyg om tillträdestillstånd till Arbetsområdet, eller delar därav (Artikel 42)
- Fastställande av tidsförlängning (Artikel 44)
- Underrättelse om otillfredsställande arbetstakt (Artikel 46)
- Intyg om Arbetenas färdigställande (Artikel 48)
- Order att söka orsaken till fel (Artikel 50)
- Order om ändringar i Arbetena (Artikel 51)
- Fastställandet av à-priser, justering av Entreprenadsumman samt order att utföra arbete på 'löpande räkning' (Artikel 52)
- Order att utnyttja provisoriska belopp (Artikel 58)
- Intyg om (uteblivna) betalningar till utsedda underentreprenörer (Artikel 59)
- Intyg om betalningar (Artikel 60)
- Intyg om Kontraktets fullgörande (Artikel 62)

För många av dessa intyg skall kopia översändas till den andra kontraktsparten, men en intressant 'miss' i Röda boken kan noteras i samband med intygen om Arbetenas färdigställande respektive Kontraktets fullgörande.

Artikel 48(1) föreskriver att det förstnämnda intyget skall överlämnas till Entreprenören med en kopia till Beställaren. Artikel 62 å andra sidan säger att Intyget om Kontraktets fullgörande -- för Entreprenörens del viktigaste av alla intyg att utfärdas under Kontraktet -- skall överlämnas till Beställaren, utan att föreskriva någon kopia till Entreprenören.

15.2 Månatliga intyg

Artikel 56 (tillsammans med Artikel 52(5)) antyder att utfört arbete skall mätas varje månad:

"Om annat inte föreskrivits, skall Konsulten genom uppmätning fastställa kontraktsvärdet av kontraktsenligt utfört arbete För sådant permanent arbete som skall uppmätas med hjälp av registreringar och ritningar skall Konsultens Representant månad för månad föra noteringar och utarbeta ritningar avseende sådant arbete"

Detta torde rimligen betyda att Entreprenören torde kunna vänta sig månatliga betalningar under ett Röda bok-kontrakt. Mycket riktigt, i Artikel 60(1) finner man förordnandet att:

"Om annat inte föreskrivits, skall betalning ske månatligen enligt de i Del II Artikel 60 angivna villkoren."

Inte oväntat brukar Artikel 60 vara en av de längsta, och för Entreprenören i synnerhet viktigaste, artiklarna i Del II. De primära frågorna som Del II måste täcka är naturligtvis hur mycket, när, samt var och i vilken valuta.

Röda bokens checklista (sid 23) som ger ett gott minnesstöd vid utarbetandet av betalningsbestämmelser, påpekar att bl a följande aspekter bör beaktas:

- Eventuella förskott på Hjälpmedel och material, villkor för sådana förskott och återbetalning därav;
- Månatliga krav från Entreprenören och intyg från Konsulten beträffande under månaden utfört Permanent arbete
- Belopp som förfaller till Entreprenören för i Mängdförteckningen angivna Tillfälliga arbeten
- Belopp för material för Permanent arbete på Arbetsområdet.
- Procedurer för avdrag för (och senare frisläpande av) innehållna belopp, procentsats och gräns för innehållande.
- Rättelse och innehållande av intyg
- Betalningsfrekvens (om inte månatlig)
- Minimibelopp för interimsintyg, tid inom vilken betalning skall ske efter utfärdandet av intyg
- Betalningsort(er)

- Valuta eller valutor, proportioner av olika valutor, växelkurser och därmed sammanhängande villkor.

De olika betalningsbestämmelserna hänger naturligtvis intimt samman och man bör noggrant se till att de inte kommer i konflikt med varandra. Det görs t.ex. ofta misstag vid fastställandet av minimibelopp för interimsintyg. Säg att för ett visst projekt byggtiden är 20 månader, Entreprenadsumman är 100 miljoner, förskottet 15% och det innehållna beloppet 10%.

Medeltakten för utbetalningar per månad skulle då vara 100/20 d.v.s. 5 miljoner. Sätter man då minimibeloppet för interimsintyg till t.ex. 4 miljoner så har man glömt bort att vid varje månads värdering så drar man av 25 % för förskott och innehållet belopp innan man kommer fram till den summa för vilken intyg skall utfärdas. Vid medeltakten erhåller man då 5 miljoner minus 25 % = 3,75 miljoner, d.v.s. mindre än minimibeloppet varje månad.

15.3 Intyg om arbetenas färdigställande

Proceduren vid Arbetenas färdigställande behandlas i Artikel 48, som konstaterar att:

"När Arbetena i sin helhet i allt väsentligt färdigställt och med tillfredsställande resultat genomgått de slutliga provningar, som eventuellt är föreskrivna i Kontraktet, får Entreprenören underrätta Konsulten eller Konsultens Representant härom och samtidigt ge en förbindelse att slutföra eventuellt kvarstående arbete under Garantitiden. Underrättelsen och förbindelsen skall vara skriftliga och skall betraktas som en begäran från Entreprenören att Konsulten skall utfärda ett Intyg om Arbetenas färdigställande. Konsulten skall inom 21 dagar efter lämnandet av denna underrättelse antingen överlämna ett Intyg om Arbetenas färdigställande till Entreprenören -- med kopia till Beställaren -- med angivande av den tidpunkt då enligt hans uppfattning Arbetena i allt väsentligt var färdigställda enligt Kontraktet, eller lämna skriftliga anvisningar till Entreprenören med angivande av allt det arbete som enligt Konsulten skall utföras av Entreprenören innan sådant intyg utfärdas. Konsulten skall också underrätta Entreprenören om sådana fel i Arbetena med inverkan på för färdigställandet väsentliga delar som kan uppträda efter sådana anvisningar och före färdigställandet av däri angivna arbeten. Entreprenören är berättigad att erhålla Intyget om Arbetenas färdigställande inom 21 dagar efter färdigställandet, till Konsultens belåtenhet, av sålunda specificerade arbeten, och efter avhjälpande av påpekade fel."

Den stora frågan här är alltid vad som menas med färdigställt "i allt väsentligt". Röda boken ger ingen egentlig ledning i denna fråga. En logisk

och rimlig tolkning måste variera från projekt till projekt. Det är därför mycket önskvärt att Konsulten och Entreprenören diskuterar detta långt i förväg, eventuellt tillsammans med Beställaren, och att därefter Konsulten meddelar Entreprenören de principer efter vilka han kommer att ta ställning i frågan, så att Entreprenören vet var han står.

Några kriterier som kan tänkas komma till användning vid slutbesiktningen är:

- (a) Arbetena måste vara användbara såsom tänkts, t ex bostäder skall kunna bebos
- (b) Säsongsbetonat arbete, t ex landskapsarbeten, planteringar m m, behöver inte vara utförda såvida detta inte utgör en väsentlig del av projektet.
- (c) Mindre arbeten som inte påverkar användbarheten /beboeligheten t ex målning av yttertak eller markismontering på ett bostadshus, kan göras under Garantitiden.

Bedömningen måste alltså variera från projekt till projekt. De angivna betalningsvillkoren beträffande innehållna belopp kan ibland ge en ledtråd. Om, för diskussionens skull, det antas att betalningsvillkoren är sådana, att Beställaren har rätt att innehålla 5% av kontraktssumman under Garantitiden, så skulle man kunna tolka det så att vid utfärdandet av Intyget om Arbetenas färdigställande skall Entreprenören rimligen ha gjort arbete motsvarande minst 95% av Entreprenadsumman -- absolut inte mindre, förmodligen något mer.

Röda boken tillåter även att intyg utfärdas för delar av Arbetena, nämligen:

- "(a) del av de Permanenta arbetena för vilken särskild färdigställandetid angetts i Kontraktet
- (b) väsentlig del av de Permanenta arbetena, som dels färdigställts till Konsultens belåtenhet, dels tagits i besittning eller bruk av Beställaren."

För Entreprenörens del är detta förfarande viktigt, dels för att Garantitiden därmed börjar löpa för de berörda delarna, dels för att han då har rätt att få loss motsvarande del av de innehållna beloppen.

Från Beställarens synpunkt är förfarandet en något blandad kompost. Fördelen för honom är att han kan ta de berörda delarna i besittning. Nackdelen är att under Artikel 20(1) så snart som ett Intyg om färdigställande har utfärdats, så övergår ansvaret för värden och försäkringen därav till Beställaren.

15.4 Intyg om kontraktets fullgörande

Garantitid för varje enskild del av Arbetena börjar fr o m det datum som står i Intyget om Arbetenas färdigställande (och inte utfärdandets datum).

Entreprenörens skyldigheter under Garantitiden är fastställda i Artikel 49(2). Han skall avsluta eventuellt kvarstående arbete så snart som möjligt, och utföra alla reparationer, förbättringar, ombyggnader, rättelser samt avhjälpa alla brister, krympningar eller andra fel som Konsulten skriftligen begär, så att Arbetena vid eller snarast möjligt efter Garantitidens utgång överlämnas till Beställaren i kontraktens enligt skick, "normal förslitning undantaget".

Allt reparationsarbete skall utföras av Entreprenören:

"..... under Garantitiden eller inom 14 dagar efter utgången därav som resultat av en besiktning utförd av Konsulten eller på hans vägnar före utgången av Garantitiden."

Allt sådant arbete skall enligt Artikel 49(3) utföras av Entreprenören på egen bekostnad om det beror på icke kontraktens enligt material eller arbetsutförande men på Beställarens bekostnad om reparationerna är nödvändiga av annat skäl -- allt enligt Konsultens mening. Detta är inte endast Entreprenörens skyldighet -- det är dessutom hans rättighet, för enligt Mom (4) om han underlåter att utföra reparationsarbete som Konsulten har beordrat, så har Beställaren rätt att anlita andra personer och debitera Entreprenören därefter. Med andra ord uppstår fel, måste Entreprenören först få tillfälle att åtgärda dem. Om han dessutom beordras att rätta till fel som uppenbarligen icke beror på hans försummelse, så skall han göra det, men erhåller betalt.

Dessa bestämmelser kräver att Entreprenören behåller personal på Arbetsområdet -- om än ett minimalt antal -- under hela Garantitiden. Han kan således inte packa ihop allting och återvända strax innan Garantitidens utgång för att åtgärda allt på en gång inför garanti-besiktningen.

Vidare kräver Artikel 50 att Entreprenören skall i enlighet med Konsultens direktiv söka efter orsaken till fel eller brister som uppstår under arbetets gång eller under Garantitiden. Om det visar sig att orsaken berodde på Entreprenörens försummelse, får han inte oväntat stå för undersökningskostnaden. Har han ingen skuld så får Beställaren stå för den -- återigen allt enligt Konsultens mening.

Artikel 62(1) föreskriver att inom 28 dagar av Garantitidens utgång (eller om olika garantitider har gällt för olika delar av Arbetena, efter den sistas utgång) skall Konsulten utfärda ett Intyg över Kon-

traktets fullgörande, vilket, enligt Artikel 61 (den kortaste artikeln i Röda boken), "skall anses utgöra godkännande av Arbetena", samt -- Artikel 62(1) igen -- att Kontraktet är avslutat. Men, enligt Mom (2) och (3) i Artikel 62, om endera parten fortfarande anser sig ha ytterligare krav på den andra, skall Kontraktet anses fortfarande gälla. (Detta tycks åtminstone vara syftet med nyssnämnda moment.)

15.5 Betalningsvillkor

Som nämndes i inledningen till detta avsnitt, så överlåter Röda boken till Beställaren/Konsulten att formulera de allmänna betalningsvillkoren i Del II av Kontraktbestämmelserna. Detta är naturligt eftersom svårigheterna med att författa standardiserade internationella betalningsvillkor som täcker förskott, innehållna belopp, valutapropotioner, växlingskurser m.m. är uppenbara. Varje land har sin egen praxis och betalningsvillkoren måste skräddarsys från projekt till projekt. (Blivande kontraktsförfattare hänvisas dock till Gula boken som har konkreta förslag att komma med i Artiklar 40 och 41.)

När det gäller slutuppgörelsen och sista betalningen presenterar trots allt Röda boken ett förslag till formulering av en lämplig Del II-bestämmelse på sidan 23:

"Senast månader efter utfärdandet av Intyget över Kontraktets Fullgörande skall Entreprenören till Konsulten överlämna sluträkning tillsammans med underlag, som i detalj visar värdet av det arbete som utförts enligt Kontraktet plus alla de ytterligare belopp som Entreprenören anser tillkomma honom enligt Kontraktet. Inom månader efter mottagandet av denna sluträkning och alla de uppgifter som rimligen kan behövas för verifikation därav, skall Konsulten utfärda slutligt intyg med angivande av:

- (a) det belopp som enligt hans mening slutligen är förfallet till betalning enligt Kontraktet (efter kreditering av Beställaren för alla belopp som denne tidigare utbetalat och för alla belopp som Beställaren enligt Kontraktet är berättigad till),
- (b) eventuellt saldo som Beställaren kan vara skyldig Entreprenören eller som Entreprenören kan vara skyldig Beställaren. Sådant saldo skall, med förbehåll för Artikel 47, betalas till respektive av Entreprenören inom 28 dagar efter intyget."

15.6 Betalningsvalutor

Valutor och växlingskurser behandlas i sista artikeln i Röda boken. Tanken bakom Artikel 72 är att Entre-

prenören varken skall vinna eller förlora på förändringar i växlingskurser. Han skall således inte behöva gardera sig mot oförutsedda växlingsförluster. Mom (1) stadgar därför:

"Om Kontraktet föreskriver att betalningen till Entreprenören skall ske helt eller delvis i utländsk valuta /utländska valutor, skall betalningen inte vara beroende av variationer i valutakurs(er) mellan sådan angiven utländsk valuta/utländska valutor och valutan i det land där Arbetena skall utföras."

Det vanligaste förfarandet är att alla anbudsgivare ombeds fylla i å-priserna i Mängdförteckningen i en enda valuta -- normalt valutan i det land där Arbetena skall utföras, dvs oftast valutan i Beställarens land.

Beställare/Konsult har då lätt att direkt jämföra anbuden och å-priserna. Under Arbetenas gång värderas utfört arbete enligt Mängdförteckningen i den enda valutan för att sedan delvis omvandlas till utländsk valuta enligt Mom (2):

"Om Beställaren begärt att Anbudet skall uttryckas i en enda valuta, men med betalning i mer än en valuta, och Entreprenören angett proportionerna eller beloppen av annan valuta eller andra valutor, i vilka han kräver att betalning skall ske, skall de(n) växelkurs(er) som skall tillämpas vid beräkningen av betalning av dessa proportioner eller belopp, vara de(n) som av centralbanken i det land där Arbetena skall utföras anges senast 30 dagar före sista dagen för avgivande av anbud på Arbetena, vilket skall ha meddelats Entreprenören av Beställaren före avgivandet av anbud eller ha föreskrivits i anbudshandlingarna".

Med andra ord när man räknar ut hur mycket betalt Entreprenören skall ha i en viss utländsk valuta använder man en fast kurs för att bestämma beloppet. Den verkliga kursen som Beställaren sedan betalar i banken vid betalningstillfället kan vara något helt annat. Beställaren står för (eller vinner på) den kursändring som har skett under tiden, men Entreprenören får alltid i sin hand det belopp i den valuta som han hade räknat med vid tiden för inlämnandet av anbuden.

Har Beställarens valuta försämrats gentemot Entreprenörens, så förlorar han i och med att han behöver lägga ut mer av sin egen valuta än han hade räknat med. Har hans valuta förstärkts gentemot Entreprenörens, så vinner han i och med han behöver lägga ut mindre av sin egen valuta.

Ibland vill Entreprenören ha betalt i två eller flera utländska valutor -- framförallt när han skall köpa material eller utrustning i flera länder. Principen är naturligtvis densamma och borde förstås accepteras utan tvekan av Beställaren, under förutsättningen

att de proportioner som Entreprenören vill ha i de olika valutorna står i något så när överensstämmelse med de belopp han väntas få lägga ut i valutorna i fråga.

15.7 Betalningsställe

Såväl Beställaren/kontraktsförfattaren som Entreprenören bör uppmärksamma var de vill att pengarna skall betalas ut. Det kan vara svårigheter att få olika valutor överförda till vissa länder. Om kontraktsvillkoren inte nämner något om betalningsställe så gör anbudsgivaren klokt i att ange ett sådant i sitt anbud.

16. ÄNDRINGAR OCH TILLÄGGSARBETEN

16.1 Begreppet "Ändring"

Ändringar, tillkommande och avgående arbeten behandlas i Röda boken i Artiklarna 51 och 52.

Artikel 51 Mom. (1) föreskriver att:

"Konsulten kan beordra vilken som helst ändring beträffande form, kvalitet och kvantitet på Arbetena eller delar därav som han anser nödvändiga, och han har för detta ändamål, eller om det enligt hans mening av annan anledning är önskvärt, fullmakt att beordra Entreprenören att utföra -- och Entreprenören skall utföra -- följande:

- (a) öka eller minska mängden av i Kontraktet ingående arbete,
- (b) utelämna arbete
- (c) ändra karaktären, kvaliteten eller arten på arbete,
- (d) ändra nivåer, linjer, lägen och dimensioner på i Arbetena ingående delar, och
- (e) utföra alla för Arbetenas färdigställande erforderliga tilläggsarbeten,

och inga sådana ändringar gör på något sätt Kontraktet ogiltigt eller sätter det ur kraft, men det eventuella värdet av alla sådana ändringar skall beaktas vid fastställandet av Entreprenadsumman".

Vid första läsningen verkar dessa befogenheter vara vidsträckta. Men tanken är inte att tillåta Konsulten att beordra en entreprenör som t.ex bygger lägenheter för sjukhusanställda att utföra en operationssal som en ändring under det ursprungliga Kontraktet. Artikel 51(1) stipulerar klart att ändringarna måste vara relaterade till "i Kontraktet ingående arbete" eller till "Arbetena", vilka skall ha definierats på Anbudsformulären.

16.2 Ändringar skall beordras skriftligen

Första meningen i Artikel 51(2) stadgar att inga ändringar skall utföras av Entreprenören utan skriftlig order från Konsulten (observera: inte Representanten). Detta betyder att Entreprenören har inga skyldigheter att utföra ändringar om inte han har beordrats att göra så skriftligen. Ordalydelsen är emellertid sådan att den effektivt förhindrar Entreprenören från att sätta igång med någonting på eget initiativ och därefter begära betalning under Artikel 51.

Andra meningen i 51(2) stipulerar emellertid att ingen skriftlig beordran behövs om ändringen enbart består av en ökning eller minskning av arbetsmängder som är angivna i Mängdförteckningen och är icke en följd av en ändringsorder given under Artikel 51.

Med andra ord en ändring av mängder i arbete som är specifikt upptagen i Mängdförteckningen kräver inte en formell skriftlig ändringsorder -- en muntlig eller skriven instruktion eller anvisning räcker. Detta överensstämmer med Artikel 55 ("De i Mängdförteckningen upptagna mängderna är skattade mängder och får inte betraktas som faktiska och exakta mängder ...") samt Artikel 56 (Konsulten skall "genom uppmätning fastställa kontraktsvärdet av kontraktsevenligt utfört arbete"). Noteras kan att trots att en skriftlig ändringsorder inte är nödvändig i sådana fall kan det ändå ur administrativ synpunkt kanske vara önskvärt att dokumentera en ändring genom en formell skriftlig ändringsorder, inte minst som en hjälp vid löpande kostnadsuppföljning.

De sista två meningarna i Artikel 51(2) tar hänsyn till den pressade situation som ibland kan råda på en arbetsplats genom att definiera vad som menas med "skriftligen" för Artikel 51:s vidkommande.

"Om Konsulten av någon anledning finner det önskvärt att lämna sådan order muntligen, skall Entreprenören följa den, och skriftlig bekräftelse av sådan muntlig order från Konsulten, antingen före eller efter utförandet därav, skall enligt denna artikel anses som skriftlig. Dessutom gäller att om Entreprenören inom 7 dagar lämnar skriftlig bekräftelse till Konsulten och denna bekräftelse inte inom 14 dagar bestrids skriftligen av Konsulten skall den muntliga ordern betraktas som en skriftlig order från Konsulten."

Att märka i dessa (och även andra) sammanhang är att mötesprotokoll inte är skriftliga order. Även när protokollet undertecknas av de närvarande parterna, är det, rent juridiskt, bara en bekräftelse -- måvara en skriftlig bekräftelse -- att en muntlig order gavs vid möte. När Röda boken kräver skriftliga instruktioner eller direktiv måste därför en speciell sådan skrivas ut efter mötet.

16.3 Kostnadskonsekvenser

16.3.1 Värdering av ändringar

Artikel 52 är inte entreprenörers mest älskade artikel i Röda boken.

Mom. (1) föreskriver att tillkommande eller avgående arbeten skall värderas enligt de anförda å-priserna, om dessa -- enligt Konsultens mening -- är tillämpliga. Om tillämpliga å-priser inte finns i Kontraktet (dvs i Mängdförteckningen eller eventuellt

Å-prislistan) skall Konsulten och Entreprenören komma överens om lämpliga å-priser och, när -- som kanske oftast är fallet -- de inte kan komma överens, så skall Konsulten fastställa å-priser som enligt hans mening är rimliga och riktiga.

Det påstås av många på beställare/konsultsidan att Entreprenören trots allt har ett visst övertag härvidlag. Oftast så vet han i vilka å-priser han har bakat in sina allmänna omkostnader och till vilket värde. Konsulten kan bara gissa.

Vidare hävdas från beställarled att det är alltför sällan som konsulter utnyttjar sina befogenheter att minska å-priserna för ett visst arbetsmoment enligt resonemanget att Entreprenören redan har fått ersättning för sina allmänna omkostnader på de i Mängdförteckningen upptagna mängderna: en signifikant ökning i den ursprungliga mängden borde betyda att å-priset blir olämpligt därför att det därmed har blivit för högt.

Hur som helst så kan det konstateras att Mom (1) ibland resulterar i ett väldigt slöseri av tid och krafter i dödsdömda försök att uppnå överenskommelse. Diskussionerna får karaktär av ett köpslående och Konsulten drar sig för att utnyttja sina befogenheter att ensidigt fastställa ett rimligt å-pris.

16.3.2 Konsultens fastställande av å-priser

Innebörden av första stycket i Mom. (2), Artikel 52 är likartad Mom (1), men under det att Mom. (1) avser justeringen av ett befintligt å-pris, syftar Mom. (2) troligen i huvudsak på ett nytt å-pris för ett nytt arbete som inte avsågs ingå i de ursprungliga Arbetena.

Andra stycket i Mom. (2) (som bör läsas tillsammans med Mom (5)) anger att ökning eller minskning enligt Mom. (1) respektive ändring av å-pris enligt Mom (2) endast får göras om skriftlig underrättelse därom har lämnats av antingen Entreprenören eller Konsulten. Ur Konsultens synpunkt är det lämpligast att efterfölja detta krav genom att ange värdet av ändringar (överenskommet eller av Konsulten fastställt) i ändringsordern.

De lärda tvistar om huruvida den exakta ordalydelsen av första stycket i Artikel 52(2) dessutom ger Konsulten rätt att ändra ett i Mängdförteckningen angivet å-pris om vid uppmätning av verkliga utförda mängder det konstateras att "... värdet av avgående resp. tillkommande arbete ... är sådant att det i Kontraktet angivna å-priset ... blivit olämpligt eller oanvändbart...". T.ex. om mängdförteckningen tar upp 100 m³ betong och den verkliga mängden blir 1000 m³ frågar man sig om Konsulten har rätt att ändra å-priset enligt nedan stående resonemang för större ändringar.

16.3.3 Större ändringar

Resonemanget bakom Artikel 52(3) (och kanske även första stycket av 52(2)) är att Entreprenörens angivna å-priser måste täcka inte endast arbetskraft, material, maskiner utan även allmänna omkostnader och vinst. En del av omkostnaderna kan betraktas som fasta (t ex administration på hemmakontoret, ledande stab på arbetsplatsen, bostäder, maskiner), medan en annan del varierar med arbetsmängden (konsumtionsmaterial, drivmedel o.d).

När Entreprenören har spridit ut de fasta omkostnaderna på å-priserna så kommer han om arbetsmängden minskar märkbart, inte att få full teckning för alla omkostnaderna. Å andra sidan om arbetsmängden ökar så kommer Beställaren att betala ett större bidrag till de fasta omkostnaderna än som är rimligt.

Av dessa skäl har man introducerat Mom. (3), vilket ger Konsulten befogenhet att justera entreprenadsumman uppåt eller nedåt, allt efter omständigheterna, om och när den överstiger det i Accepten angivna beloppet.

Samma kommentar som beträffande Artikel 52(1) kan dock fällas: det är sällan Konsulten utnyttjar sina befogenheter härvidlag.

16.4 Löpande räkningsarbete

Artikel 52 Mom. (4) föreskriver att om Konsulten finner det nödvändigt eller önskvärt så kan han beordra arbete på löpande räkning.

Entreprenören är då tvungen, om Konsulten inte säger annat, att dagligen överlämna en detaljerad förteckning över alla som har arbetat och över allt material och alla Hjälpmedel som har använts för sådant arbete. Vid slutet av varje månad skall en sammanställning överlämnas till Representanten, prissatt enligt den i Kontraktet inkluderade prislistan /"Schedule of Dayworks"/.

16.5 Redovisning av extra betalningskrav

Artikel 52(5) fastslår att:

"Entreprenören skall en gång per månad till Representanten sända en redovisning med så fullständiga och detaljerade uppgifter som möjligt om alla krav på extra betalning som Entreprenören anser sig berättigad till och om alla av Konsulten beordrade extraarbeten eller tilläggsarbeten som Entreprenören utfört under närmast föregående månad.

Slutliga eller provisoriska krav på betalning för sådant arbete eller sådana utgifter som inte medtagits

i dessa uppgifter beaktas inte. Konsulten har dock alltid rätt att tillstyrka betalning för sådant arbete eller sådana utgifter, även om Entreprenören inte uppfyllt detta villkor, om Entreprenören vid tidigast möjliga tillfälle skriftligen meddelat Konsulten sin avsikt att inkomma med krav för sådant arbete".

(Detta kan jämföras med motsvarande föreskrifter i Artikel 44 när det gäller tidsförlängning: Entreprenören skall där inom 28 dagar, eller så snart som möjligt därefter, lämna detaljerade uppgifter.)

Återigen, det är sällsynt att Konsulten vägrar att behandla ett krav för extra ersättning enbart på grund av att Entreprenören inte har uppfyllt stipulationen "en gång per månad" i denna artikel. Men när så har skett och fallet har gått till domstol så har domstolarna ibland dömt till Beställaren/Konsultens fördel.

Det diskuteras ofta om Mom. (5) hänvisar endast till krav under Artikel 51 och 52 eller till krav under vilken artikel som helst. Vid ett domstolsfall i England i början på sextiotalet fann den lärde domaren att den första tolkningen 'troligen är den rätta'. Av många skäl får detta betraktas som en häpnadsväckande tolkning och man kan bara hoppas att fjärde upplagan av Röda boken plockar fram Mom (5) i rampluset såsom har gjorts med motsvarande kravmekanismer beträffande tidsförlängningar (Artikel 44).

16.6 Fast-priskontrakt

Röda boken tillåter extra ersättning till Entreprenören, utöver beloppet som nämnts i Accepten, under ett tjugotal artiklar. Om de angivna förutsättningarna/händelserna inträffar, har Entreprenören rätt till extra betalning enligt följande artiklar, bl a:

- 5(2) Handlingar kompletterar varandra
- 6(4) Försenade ritningar
- 12 Ogynnsamma fysiska förhållanden
- 17 Utsättning
- 18 Borrhål
- 20(1) Vård av Arbetena
- 26(3) Iakttagande av författningar
- 27 Fossil
- 30(2) Speciella laster
- 31 Andra entreprenörer
- 36(2) Prover
- 36(4) Provningar
- 40(1) Avbrott
- 42(1) Besittningstagande av Arbetsområdet

- 49(3) Reparationsarbeten
- 50 Undersökningsplikt
- 65 Speciella risker
- 70(2) Senare lagstiftning

Man skall därför vara mycket försiktig om man vill använda Röda boken som kontraktsbestämmelser i syfte att upphandla ett icke justerbart fast pris (klumpsumma) kontrakt. Detta fordrar radikala ingrepp i många artiklar och faran är stor att den i Röda boken inskrivna 'balansen' mellan parterna rubbas.

17. FÖRSENINGAR

17.1 Grundprinciper

Om man analyserar de olika artiklarna i Röda boken berörande förseningar så kan man komma fram till att följande principer ligger till grund (dock utan att det står specifikt utskrivet):

- (a) Om anledningen till förseningen är underlåtenhet från Entreprenörens sida, beviljas ingen tidsförlängning (och Entreprenören betalar skadestånd för förseningen om han inte klarar av att färdigställa Arbetena i tid).
- (b) Om anledningen till förseningen är ett agerande (eller ett uteblivet agerande) från Beställarens sida (eller från någon av Beställarens anställda -- Konsulten inkluderas däri), så är Entreprenören berättigad till en tidsförlängning (och får ersättning för eventuella extra kostnader).
- (c) Om varken Entreprenören eller Beställaren har orsakat förseningen (t ex vid "osedvanligt ogynnsamma" klimatiska förhållanden), är Entreprenören berättigad till en tidsförlängning men får ingen ersättning för eventuella extra kostnader.

I det sistnämnda fallet lider alltså bägge parter skada. Entreprenören får stå för sina omkostnader. Beställaren får projektet färdigställt senare än han hade tänkt sig. Oftast när det gäller anläggningsprojekt (typ vägar) är förlusterna större och mer kännbara för Entreprenören.

17.2 Förlängning av tid för färdigställande

Tidsförlängningar behandlas formellt i Artikel 44:

"Skulle omfattningen av extraarbeten eller tilläggsarbeten av något slag, eller någon i dessa bestämmelser åberopad anledning till försening, eller osedvanligt ogynnsamma klimatiska förhållanden, eller andra speciella omständigheter av vilket slag som helst, som kan uppstå på annat sätt än genom underlåtenhet från Entreprenörens sida, vara sådan att Entreprenören rättvist är berättigad till förlängning av tiden för färdigställande, skall Konsulten fastställa omfattningen av denna förlängning och underrätta Beställaren och Entreprenören därom. Konsulten är inte skyldig att ta hänsyn till extraarbeten eller tilläggsarbeten eller andra speciella omständigheter, om Entreprenören inte inom 28 dagar efter det att dylika arbeten påbörjats eller sådana omständigheter inträffat, eller så snart som rimligt därefter, till Konsultens Representant lämnat detaljerade uppgifter beträf-

fande den tidsförlängning han anser sig berättigad till, så att kravet kan i rätt tid undersökas".

Enligt denna artikel måste Konsulten således bevilja en tidsförlängning

- (a) Om tillräckligt tilläggsarbete har beordrats (dvs under Artikel 51)
- (b) Om någon i bestämmelserna åberopad händelse har skett. Detta inkluderar
 - försening beroende på Konsultens underlåtenhet att tillhandahålla ritningar i tid (Artikel 6(4)). (Det är en mycket otacksam uppgift för Konsulten att meddela Beställaren detta. Men, om Entreprenören inte vore i stånd att påbörja arbetet vid det datum, då ritningarna planenligt skulle ha tillhandahållits, kan denna försening knappast vara anledning till Entreprenörens försening.)
 - Ogynnsamma fysiska förhållanden eller artificiella hinder (Artikel 12).
 - Arbeta som är lagligen eller fysiskt omöjligt (Artikel 13).
 - Undantagna risker (Artikel 20(2)).
 - Avbrott i Arbetenas bedrivande (Artikel 40)
 - Försening i besittningstagandet av arbetsområdet (Artikel 42)
 - Förseningar under Artiklar 27, 30, 65, 66.
- (c) Om "andra speciella omständigheter av vilket slag som helst" har uppstått. Den enda kommentaren man kan fälla här är att uttrycket är så vittomfattande att det är svårt att hitta på händelser som inte skulle kunna täckas.

Allt detta emellertid under förutsettning att Entreprenören:

- (a) har lämnat detaljerade uppgifter inom 28 dagar, eller så snart som rimligt. (Det kan dock noteras att den andra meningen i Artikel 44 gör det klart att i fall av osedvanligt ogynnsamma klimatiska förhållanden är Entreprenören inte skyldig att 'förvarna' Konsulten -- jfr med första meningen i artikeln.)
- (b) inte har någon del i orsaken till förseningen, samt
- (c) är rättvist berättigad till en tidsförlängning enligt Konsultens mening.

17.3 Arbetstakten

Artikel 46 ger Konsulten befogenhet att, om han tycker att takten i vilken arbetet bedrivs är för långsam för att Arbetena skall färdigställas i tid, underrätta Entreprenören därom, och sedan godkänna de åtgärder som Entreprenören "därefter skall vidta".

Konflikter uppstår förstas om Konsulten inte godkänner Entreprenörens förslag till erforderliga åtgärder -- eller om Entreprenören inte presenterar några förslag, eller t o m hävdar att detta är sådant som Konsulten inte skall lägga sig i. Vad har då Konsultens godkännande för konsekvenser när det gäller Entreprenörens åtagande att färdigställa Arbetena i tid?

Artikel 14 är värd en noggrann genomläsning i detta sammanhang:

(1) "Inom i Del II angiven tid skall Entreprenören efter anbudets antagande för Konsultens godkännande presentera ett program, som visar i vilken ordning han avser att bedriva Arbetena. Närhelst Konsulten eller Konsultens Representant så begär, skall Entreprenören också för Konsultens kännedom skriftligen tillhandahålla en allmän beskrivning av de anordningar och metoder som Entreprenören avser att använda för Arbetenas utförande.

(2) Om Konsulten vid något tillfälle anser att Arbetenas bedrivande i verkligheten inte överensstämmer med det godkända program, som nämns i Mom. (1), skall Entreprenören på Konsultens begäran presentera ett reviderat program, som visar de ändringar i det godkända programmet som krävs för att Arbetena skall kunna färdigställas inom den tid för färdigställande som anges i Artikel 43.

(3) Överlämnandet till Konsulten eller Konsultens Representant och dessas godkännande av sådana program eller tillhandahållandet av sådana uppgifter befriar inte Entreprenören från hans skyldigheter eller ansvar enligt Kontraktet."

Det är viktigt att notera i Mom. (1) att Entreprenörens program, vilket skall visa i vilken ordning han avser att bedriva arbetet, skall godkännas av Konsulten, medan den allmänna beskrivningen av de anordningar och metoder han avser att använda, enbart är för Konsultens kännedom. Konsulten har med andra ord ingen befogenhet att förkasta arbetsmetoder. (Se återigen Artikel 8(2) : "Entreprenören har det fulla ansvaret ... i fråga om alla byggnadsmetoder ...").

Mom. (3) i Artikel 14 understryker att Konsultens kännedom om arbetsmetoder inte fråntar Entreprenören ansvaret och dessutom stadgas klart och tydligt att inte heller godkännandet av programmet påverkar Entreprenörens ansvar.

För att återgå till Artikel 46 inser man då dels att Konsulten har all rätt att åtminstone begära och godkänna/förkasta ett reviderat program över hur Entreprenören avser att forcera arbetet; dels att Konsultens godkännande av det forcerade programmet och åtgärderna på intet vis ändrar Entreprenörens ansvar.

Som en sista punkt beträffande denna artikel kan man påpeka att Entreprenören uttryckligen inte är berättigad till extra betalning för de forcerade åtgärderna; och dessutom får han tillstånd att förbigå Artikel 45 -- inget natt- eller söndagsarbete -- under förutsättningen att ofrånkomliga skäl inte föreligger att upprätthålla Artikel 45.

17.4 Natt- och söndagsarbete

Som nyss nämnts behandlas natt- och söndagsarbete i Artikel 45. Entreprenören får inte utföra "Permanent arbeten" nattetid eller på söndagar såvida inte arbetet är "oundvikligt" eller oundgängligen nödvändigt för att rädda liv eller egendom.

Ordalydelsen av artikeln kan föranleda två frågor. För det första, varför har man föreskrivit att det är de Permanent arbetena som inte får utföras? Detta betyder ju att Entreprenören har full rätt att utföra Tillfälliga arbeten, t ex stödpålning, nattetid. För det andra, under exakt vilka förhållanden blir arbete "oundvikligt"?

17.5 Skadestånd för försening

Den inledande meningen i Artikel 47 fastställer att:

"Om Entreprenören inte färdigställer Arbetena inom den i Artikel 43 angivna tiden, skall Entreprenören till Beställaren betala det i Kontraktet angivna beloppet för sådan underlåtenhet i form av skadestånd -- och inte som vite -- för dag eller del av dag som förflyter mellan den i Artikel 43 angivna tidpunkten och dagen för vitsordat färdigställande av Arbetena."

Det "i Kontraktet angivna beloppet" hänvisar till beloppet som har förts in i bilagan till Anbudsformulären. Tanken bakom detta är att Beställaren/Konsulten i förväg skall ha gjort en rimlig uppskattning över det verkliga monetära penningvärdet på de skador som Beställaren skulle åsamkas i händelse av en försening i Arbetenas färdigställande (därav terminologin "liquidated damages").

Detta är en mycket viktig punkt under vissa lagstiftningar. Under t ex brittisk lagstiftning vägrar domstolar av gammal hävd att utdöma vite i entreprenadkontrakt. Om det i bilagan till Anbudsformulären

införda beloppet är orimligt högt i förhållande till de skador som verkligen kan ha åsamkats Beställaren, betraktas det som ett straff eller vite, och upprätthålls inte.

Mom. (2) i Artikel 47 föreskriver att om endast en del av Arbetena är försenat, så skall skadeståndet minskas till ett belopp som motsvarar värdet av den försenade delen i förhållande till värdet av Arbetena i sin helhet. I vissa situationer kan denna stipulation leda till orimligt låga skadeståndsbelopp, t.ex där en byggnad är (och har vitsordats vara) färdigställd i allt förutom inkopplingen av vatten och el .

OBS det skall dock föreligga Intyg om färdigställande och ett faktiskt ianspråktagande.

18. TVISTER

18.1 Extra ersättningskrav

18.1.1 Inledning

Krav på extra ersättning har blivit en allt vanligare företeelse inom byggbranschen - inte minst vid internationella entreprenader. Mycket kraft och tid ägnas åt dem i snart sagt de flesta projekt. Kurser och konferenser hålls om krav, fackpressen är fylld med artiklar om förberedande av krav, avvisandet av krav, kravstrategi, problemen som krav orsakar osv.

Vissa tycks ha uppfattningen att extra ersättningsanspråk är en normal kontraktsprocedur precis som vilken annan procedur som helst. Många beställare och konsulter tycks rent av vara helt övertygade om att entreprenörer medvetet bjuder lågt i förhoppningen att kunna ta hem en vinst enbart på krav. Och i vissa fall får man ett intryck av att föga nogräknade entreprenörer antingen blåser upp sina ersättningsanspråk för att sedan kunna köpslå, eller kommer med ett tiotal orimliga anspråkskrav enligt teorin att om de endast beviljas ett, så har de vunnit ändå.

Allt detta är naturligtvis att beklaga, eftersom i långa loppet alla parter förlorar och de enda som vinner är jurister och advokater.

18.1.2 Anspråksmekanism

Röda boken har -- som redan diskuterats i Avsnitt 16 -- beskrivit hur saker och ting skall gå till när Entreprenören anser att han är berättigad till extra ersättning. Detta fastläggs i Artikel 52 (5), vilket moment många hävdar borde ha varit en separat artikel för sig med egen dignitet (eller åtminstone placerats under Artikel 60 Betalning).

Röda boken innehåller ett trettiotal artiklar som specifikt föreskriver att om vissa händelser inträffar (eller inte inträffar!) så skall Entreprenören erhålla extra ersättning i en eller annan form.

Alla dessa artiklar innehåller fraser såsom:

- ett rimligt extra belopp, Artikel 5(2)
- rimlig ersättning, Artikel 6(4)
- kostnaden, Artikel 17
- rimlig summa, Artikel 31
- rättvis summa, Artikel 42(1)
- kostnad plus rimlig vinst, Artikel 65(2)

Det stora problemet är delvis att Röda boken inte föreskriver vad som är "rimligt" eller "rättvist" i största allmänhet, men först och främst att bestäl-

lare, konsulter och entreprenörer ofta tycker olika om vad som verkligen är rimligt eller rättvist i specifika fall.

18.1.3 Grundprinciper

Genom att studera de relevanta artiklarna kan man komma fram till vissa grundprinciper när det gäller extra ersättning. Som kanske kunde ha väntats är dessa principer mycket likartade dem som gäller för förseningar och tidsförlängningar behandlade i Avsnitt 17:

- (a) Händer något vilket rimligen borde ha kunnat förutsetts av en erfaren entreprenör, eller som följd av hans egen underlåtenhet, så är Entreprenören inte berättigad till extra ersättning.
- (b) Om Beställaren/Konsulten beordrar något som Entreprenören inte visste om på anbudsstadiet, och vilket förorsakar honom extra arbete eller kostnader så skall han betalas "rimlig extra ersättning" dvs utan tvivel de extra kostnaderna men även sådan vinst som Konsulten anser vara motiverad.
- (c) Om något händer som inte rimligen har kunnat förutses av en erfaren entreprenör, och inte heller beror på Beställaren, är Entreprenören berättigad till ersättning för de extra kostnaderna som han har åsamkats. Avsikten därmed är att återställa honom i det finansiella läge han var i innan händelsen inträffade dvs han skall inte lida någon förlust -- men heller inte göra någon vinst. (Det enda undantaget är ogynnsamma klimatiska förhållanden, där risken fördelas. Entreprenören får en tidsförlängning, men ingen extra ersättning.)

18.1.4 Redovisning av ersättningsanspråk

Röda boken föreskriver i Artikel 52(5) att Entreprenören en gång per månad skall redovisa med så fullständiga och detaljerade uppgifter som möjligt de krav på extra betalning som han anser sig berättigad till, och alla extra eller tilläggsarbeten han har utfört under närmast föregående månad. Bevisbördan ligger därigenom helt på Entreprenören.

För det första måste han bevisa att någonting har hänt eller inträffat -- och om han vill föra fram ersättningsanspråk under Artikel 12 t ex, måste han även bevisa att han verkligen inte hade förutsett händelsen, och dessutom att händelsen var något som en erfaren entreprenör inte rimligtvis kunnat förutse heller.

För det andra måste Entreprenören bevisa att händelsen har orsakat honom en skada -- antingen i form av extra kostnader eller om han vill ha en tidsförlängning, att han verkligen kommer att behöva extra tid som en följd därav.

För det tredje så måste han bevisa att han under kontraktsbestämmelserna är berättigad till extra ersättning (eller en tidsförlängning).

Slutligen måste han dokumentera och bevisa att den extra ersättningen (eller tiden) han vill ha är rättvis och rimlig.

Redovisningen av kravet bör därför vara klart och logiskt uppställd med en allmän beskrivning över situationen och skall vidare:

- bevisa att de händelser på vilket han baserar anspråken har skett
- ge en tolkning av konsekvenserna för honom
- ge referenser till de artiklar i Kontraktet under vilka han anser sig själv berättigad till kompensation
- ge en detaljerad kalkyl över de extra kostnaderna.

Så långt möjligt bör kostnadskalkylen bestyrkas med granskade räkenskaper, intygade tidlistor, officiella löneutbetalningar, verifierade kvitton och fakturor, och allt annat material som kan dokumentera att han verkligen har åsamkats kostnader. Om sådant bevismaterial inte bifogas bör Konsulten omedelbart begära in det.

18.2 Avgörande av tvister

När Entreprenören väl har överlämnat alla detaljer rörande hans ersättningsanspråk händer det ofta att Representanten menar att anspråken är orimliga, och -- om han har så befullmäktigats och har befogenhet att så göra -- förkastar kravet helt eller delvis.

I en sådan situation har Entreprenören självklart regressrätt till Konsulten enligt Artikel 2(2)(b):

"Om Entreprenören har anledning att inte åtnöjas med beslut av Konsultens Representant, äger han rätt att hänskjuta saken till Konsulten, som därvid har att bekräfta, återkalla eller ändra beslutet i fråga".

Om Konsulten därefter återkallar Representantens beslut är problemet till synes ur världen. (Risken är emellertid att Representanten tyvärr kan anse sig ha lidit en prestigeförlust, med allt vad det kan innebära för det framtida samarbetet mellan honom

och Entreprenörens platschef). Vad som oftast sker i praktiken är kanske att Konsulten bekräftar vissa av Representantens delbeslut, och ändrar andra.

I ett sådant läge kan förutsättningar uppstå för vad Röda boken kallar meningsskiljaktighet. Första delen av Artikel 67 stadgar:

"Om tvist eller meningsskiljaktighet av något slag uppstår mellan Beställaren och Entreprenören eller mellan Konsulten och Entreprenören i samband med eller till följd av Kontraktet eller utförandet av Arbetena, antingen under arbetets gång eller efter färdigställandet och antingen före eller efter hävande av, nedläggning av eller brott mot Kontraktet, skall den i första hand hänskjutas till och avgöras av Konsulten, som inom 90 dagar efter endera partens begäran därom, skriftligen skall underrätta Beställaren och Entreprenören om sitt beslut. Med förbehåll för nedan föreskrivet skiljeförfarande skall sådant beslut i varje fråga som hänskjutits till Konsulten vara slutligt och bindande för Beställaren och Entreprenören, och skall omedelbart efterkommas av Beställaren och Entreprenören, som skall fortsätta Arbetena med tillbörlig skyndsamhet, oberoende av om han eller Beställaren kräver skiljeförfarande enligt nedanstående föreskrifter eller inte."

Med andra ord Entreprenören har full rätt under Artikel 67 att begära att Konsulten tar sitt tidigare beslut under Artikel 2(2)(b) under förnyad prövning, och avger ett slutligt svar inom 90 dagar.

Om Konsulten fortfarande håller fast vid sitt första beslut (eller om han inte svarar inom 90 dagar) har Entreprenören rätt att begära att tvisten hänskjuts till skiljeförfarande enligt påföljande del av Artikel 67:

"Om Konsulten skriftligen underrättat Beställaren och Entreprenören om sitt beslut, och ingen begäran om skiljeförfarande har inkommit till honom vare sig från Beställaren eller Entreprenören inom 90 dagar efter mottagandet av sådan underrättelse, skall beslutet vara slutligt och bindande för Beställaren och Entreprenören. Om Konsulten underlåter att lämna underrättelse om sitt beslut inom 90 dagar efter begäran därom, eller om Beställaren eller Entreprenören inte åtnöjs med beslutet, kan Beställaren eller Entreprenören inom 90 dagar efter mottagandet av underrättelsen om beslutet, respektive inom 90 dagar efter utgången av den först nämnda 90-dagarsperioden, begära att tvistefrågan/frågorna hänskjuts till skiljeförfarande enligt nedanstående föreskrifter."

Medan Entreprenören (eller Beställaren) har rätt att begära skiljeförfarande, är det viktigt att poängtera att han inte är tvungen att löpa linan ut. Han behöver inte begära skiljedom om han är missnöjd med beslutet, och även om han meddelar inom den andra

90-dagarsperioden att han vill ha skiljeförfarande, så är det upp till honom om han verkligen vill sätta igång processen.

Det finns en klar tendens nuförtiden för de mer erfarna internationella entreprenörerna att ställa Konsulten mot väggen genom att begära ett beslut under Artikel 67, framförallt om Konsulten är svag och förhalar att lämna besked i en viss fråga. Genom en hänvisning till Artikel 67 kan Entreprenören åtminstone tvinga fram ett beslut inom 90 dagar.

18.3 Skiljedom

18.3.1 Röda bokens bestämmelse

Artikel 67 avslutar:

"Alla tvister eller meningsskiljaktigheter där eventuella beslut inte blivit slutligt eller bindande enligt ovan skall slutligt avgöras enligt Internationella handelskammarens regler om förlikning och skiljedom av en eller flera skiljemän tillsatta enligt dessa regler. Skiljemannen/männen skall ha full rätt att riva upp och revidera varje beslut, utlåtande, anvisning, intyg eller värdering från Konsultens sida. Ingen av parterna skall vid förfarandet inför skiljemannen/männen vara hänvisad enbart till de bevis eller argument som framlagts för Konsulten för erhållande av hans beslut. Inget beslut som meddelats av Konsulten enligt ovanstående föreskrifter skall diskvalificera honom från att kallas som vittne och avlägga vittnesmål inför skiljemannen/männen i vilken fråga som helst som har avseende på den tvist eller meningsskiljaktighet som hänskjutits till skiljemannen/männen enligt ovan. Hänskjutande till skiljeförfarande kan ske trots att Arbetena inte är eller påstås vara färdigställda; Beställarens, Konsultens och Entreprenörens skyldigheter ändras inte genom att skiljeförfarandet äger rum under pågående arbete."

Under denna bestämmelse ges skiljemännen rätt att riva upp bl a varje intyg. Detta inkluderar även Intyget om Kontraktets fullgörande, vilket intyg enligt Artikel 62 har verifierat att inte bara Arbetena utan även Kontraktet är avslutat.

Artikel 67 bör absolut kompletteras i Del II av Kontraktetsbestämmelserna. Där bör fastslås:

- (a) enligt vilket lands rätt Kontraktet skall tolkas (om detta inte redan har sagts under Del II Artikel 5(1) (b).)
- (b) Språket i vilket skiljeförfarandet skall ske -- helst Kontraktets gällande språk.
- (c) Antalet skiljemän (en eller tre)

- (d) Platsen där skiljeförfarande skall ske. (Den lokala lagstiftningen i den staden eller det landet kan inverka på förfarandet dvs komplettera Internationella handelskammarens regler där så är nödvändigt och t o m även föreskriva att vissa typer av dispyter ej kan behandlas i en skiljedom.)

18.3.2 Internationella handelskammarens regler

Internationella handelskammarens ('ICC') regler kan sammanfattas som så:

- (a) ICC har en skiljedomstol (som sammankallas en gång per månad) samt ett sekreteriat i Paris
- (b) Den part som önskar ett skiljeförfarande lämnar en begäran därom till sekreteriatet, med en sakframställning och bevismaterial, och dessutom en nominering av en oberoende skiljeman.
- (c) Sekreteriatet skickar en kopia av begäran till motparten, och även denne nominerar en oberoende skiljeman, och eventuellt även lämnar in en motbegäran.
- (d) Bägge parter deponerar den summa som skiljedomstolen bestämmer
- (e) Skiljedomstolen utser en tredje skiljeman som skall agera som ordförande i skiljetribunalen, såvida bägge parter inte har kommit överens om att de två nominerade skiljemännen skall bestämma den tredje mannen.
- (f) Tribunalen uprättar en skriftlig referenshandling beskrivande dispyten som de skall lösa.
- (g) Referenshandlingen ges till bägge parter som (så småningom) undertecknar dess riktighet.

Procedurerna hittills kan ofta ta ett visst antal månader t.o.m år. Endera parten kan dra taktiska fördelar av den exakta formuleringen av referenshandlingen.

- (h) Därefter studerar tribunalen alla de relevanta inlämnade dokumenten och, om de så önskar, eller om någon part så begär, kallar parterna till förhör på vilken plats tribunalen må välja. (Liksom vid överenskommelsen om referenshandlingens innehåll, finns det här obegränsade möjlighet för fördröjningstaktik från endera parten.)
- (i) "Inom sex månader" efter det att alla är överens om den skriftliga referenshandlingen,

skall tribunalen ha fattat sitt beslut, antingen ett majoritetsbeslut, eller i brist på sådant, tribunalens ordförande fattar beslutet.

- (j) Beslutet överlämnas till ICCs skiljedomstol i konceptform för dess godkännande. Skiljedomstolen får framföra vissa påpekanden till tribunalen men får inte påverka tribunalens beslutsrätt.
- (k) Skiljedomstolen bestämmer skiljemännens arvode och sina egna administrativa kostnader.
- (l) Beslutet slutförs av tribunalen, parterna betalar arvodet och kostnader, och blir där- efter underrättade om beslutet av sekreteriatet.
- (m) Slutligen görs en anmälan om beslutet till det lokala rättsväsendet.

En lång och omständlig process, som också kan vara ekonomiskt kännbar, speciellt om de inblandade parterna, som så ofta händer, känner sig tvingade att anlita juridisk expertis.

Det finns dock vissa fördelar med skiljeförfarande under ICCs regler så som Röda bokens Artikel 67 förordar. Det är pålitligt, hemligt och allmänt accepterat och respekterat, vilket kanske gör det lättare för den vinnande parten att verkligen få beslutet verkställt. I ett skiljeförfarande under ICCs regler är också båda parter jämställda, vilket kanske inte är fallet om man går till domstol -- eller skiljedom -- i den ena partens land.

Nackdelen är som sagt den långa tiden. Man det är inget som hindrar parterna i ett Röda Bok-kontrakt från att föreskriva andra vägar eller regler att göra upp dispyter på: det enda som krävs är att man ändrar Artikel 67 i Del II av Kontraktsbestämmelserna.

18.3.3 Andra skiljedomsformer

Vill man undvika ett skiljeförfarande under ICCs regler har man tre huvudsakliga alternativ:
 (1) förlikning, (2) skiljedom enligt speciella lagstiftningar, (3) skiljedom under UNCITRAL's regler.

Förlikning

ICC t ex har även regler för frivillig förlikning genom en tremannakommission. ICCs president väljer två personer av samma nationalitet som de två parterna samt en ordförande från en tredje nation. Kommissionen undersöker dispyten, håller eventuellt förhör och föreslår en uppgörelse i godo. Detta liknar, men är mycket enklare, ett fullständigt skiljeförfa-

rande: parterna är dock inte tvungna att acceptera förslaget och kan fortsätta med en skiljedomsprocess om de önskar (och anser sig ha tid och råd!).

Skiljedom under speciella lagstiftningar

De två huvudsakliga alternativen här är kanske Londons skiljedomstol samt skiljeförfarande under Stockholms handelskammars regler.

Den förstnämnda har fördelen (eller nackdelen...) av att reglerna tillåter 'framläggande' dvs skiljemannen kan tvinga parterna att producera dokument, brev m.m. Förfarande enligt Stockholms handelskammars regler, vilket är populärt bland öststaterna, innebär väldigt enkla formella regler men är underkastat svensk skiljedomslagstiftning som reglerar förfarandet i detalj.

UNCITRAL regler

UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) reglerna daterar sig från 1976. Kontraktsparterna utnämner i förväg en 'utjämningsinstans' samt platsen och språket för skiljeförfarande. Utnämningensinstansen (som kan vara en professionell förening typ SKIF eller SBEF i Sverige) ger parterna en 'valsedel' över möjliga skiljemän. Skiljemännen kan bestämma dispytens substans själva (ingen överenskommen referenshandling alltså) och sköta processen på valfritt sätt. De måste dock förklara motiveringen till sitt beslut.

Skiljeförfarande under UNCITRAL-reglerna påstås vara mer flexibla, snabbare och billigare än andra metoder samt allmänt accepterade, framförallt i tredje världen.

18.3.4 Verkställande av skiljedom

När en part i en dispyt har fått en gynnsam skiljedom kvarstår ändå ett problem: att få skiljedomen verkställd och pengarna utbetalda av motpart. Detta kan innebära en domstolsprocess i den felande partens land och i värsta fall får man börja om från början.

För att försöka få bukt med detta problem upprättade FN ett multilateralt avtal -- 'the United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards' -- som föreskriver att de ratificerande länderna skall verkställda godkända skiljedomar i andra länder.

Ett femtiotal länder har undertecknat detta avtal. Bland de för svenskt vidkommande intressanta länder som rapporteras inte ha undertecknat detta avtal kan nämnas: Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Iran, Irak, Italien, Libyen, Nederländerna, Nigeria,

Portugal, Saudiarabien, Spanien, Tanzania och Turkiet samt ett 30-tal andra, många i Sydamerika.

Slutligen några ord om åsidosättandet av en skiljedom. I många länder är domstolarna endast beredda att ta ställning till om ett procedurfel har begåtts. De tar inte hänsyn till bevisillräcklighet, dispytens meriter, eller ens om skiljemännens beslut var rätt eller fel. De enda grunderna för åsidosättandet är skrivna i den lokala skiljedomslagstiftningen. Giltiga skäl för åsidosättande kan vara t ex om beslutet har vunnits genom mutor eller bedrägeri, om skiljemännen var partiska eller agerade utanför sina befogenheter, eller om gärningar skedde som allvarligt påverkade ett opartiskt beslut.

Det är sällan som parterna kan lyckas bevisa något av ovanstående, delvis på grund av att lagstiftningarna oftast har formats för att effektivt förhindra domstolsingripanden. Ett skiljeförfarande skall vara slutligt och bindande utan regressrätt. Det är med fog som det därför ibland kallas 'sudden death'.

19. FÖRSUMMELSER

19.1 Entreprenören

19.1.1 Bakgrund

Om en entreprenör allvarligt missköter sig i Beställarens/Konsultens tycke kan det vara mycket svårt att på förhand veta om hans misskötsel är tillräckligt grav för att en eventuell uppsägning av Kontraktet från Beställarens sida skall vara godtagbar enligt Kontraktets stadganden eller i ett skiljeförfarande på annan ort. Beställaren har tre alternativ i ett sådant läge:

- (a) att säga upp Kontraktet och löpa risken att Entreprenören stämmer honom
- (b) att tillåta Entreprenören att fortsätta så gott det går och sedan stämma honom för skadestånd
- (c) att utnyttja en förverkande passus, typ Artikel 63 i Röda boken.

19.1.2 Försummelsebegrepp

Artikel 63(1) stipulerar att om Entreprenören:

- (a) försätts i konkurs eller träder i likvidation
- (b) överlåter Kontraktet utan föregående skriftligt medgivande från Beställaren
- (c) lägger ned entreprenaden
- (d) underlåter att påbörja eller avbryta Arbetena
- (e) underlåter att borttaga eller ersätta material eller arbete som Konsulten har utdömt
- (f) varaktigt eller flagrant nonchalerar sina förpliktelser enligt Kontraktet, tidigare skriftliga varningar från Konsulten till trots, eller
- (g) i strid mot Konsultens anvisningar utlämnat en del av Kontraktet på underentreprenad

då kan Beställaren efter 14 dagars skriftligt varsel:

"ta Arbetsområdet och Arbetena i besittning och förvisa Entreprenören därifrån utan att därigenom göra Kontraktet ogiltigt, eller befria Entreprenören från hans förpliktelser eller skyldigheter enligt Kontraktet, eller göra intrång på Beställarens eller Konsultens rättigheter och befogenheter enligt Kontraktet

och kan sedan själv färdigställa Arbetena eller anlita annan entreprenör för att färdigställa Arbetena. Beställaren eller sådan annan entreprenör kan för färdigställandet använda så mycket av Hjälpmedel, Tillfälliga arbeten och material avsedda att vara uteslutande för utförandet av Arbetena, som han eller de anser lämpligt, och Beställaren kan när som helst sälja Hjälpmedel, Tillfälliga arbeten och oanvända material och använda intäkterna från försäljningen i avräkning mot belopp som enligt Kontraktet är förfallna eller kommer att förfalla till betalning till honom från Entreprenören."

Allt detta är mycket extrema åtgärder och varje försök att förvisa Entreprenören från Arbetsplatsen som inte är helt enligt de nämnda föreskrifterna tillåter självklart Entreprenören att stämma Beställaren för skadestånd i sin tur.

Den intressanta poängen här är Beställarens rätt under Röda boken att sälja Hjälpmedel.

Som nämnts i Avsnitt 12, är Röda bokens stipulation ohållbar om Entreprenören har hyrt sina Hjälpmedel och situationen är synnerligen delikat när han har hyrt sina Hjälpmedel från ett dotterbolag eller -- ännu mer delikat -- ett systerföretag. I största allmänhet finns det all anledning att tro att uthyrningslagstiftningen (och även formuleringen av uthyrningskontraktet) i de flesta länder säkerställer att Röda bokens bestämmelse är olaglig när det gäller Entreprenörens inhyrda Hjälpmedel.

Även när det gäller material kan man ifrågasätta Beställarens rätt därvidlag. Pondera att Entreprenören har köpt -- men ännu inte betalt -- material från en leverantör i sitt hemland. Kontraktet mellan Entreprenören och leverantören är då reglerat enligt hemmalandets lagstiftning, under vilken äganderätten fortfarande kan tänkas vara hos leverantören. Man kan då fråga sig om Röda bokens föreskrifter i Artiklar 53(1) och 63(1) -- att Beställaren kan sälja materialet -- kan verkställas.

19.1.3 Värdering vid tiden för förverkande

Mom (2) i Artikel 63 säger:

"Så snart som möjligt efter Beställarens besittningstagande och sådan förvisning skall Konsulten självständigt eller genom eller med hänvisning till kontraktsparterna eller efter de undersökningar eller förfrågningar som han finner motiverade att göra eller initiera, fastställa och styrka de eventuella belopp som vid tiden för besittningstagandet och förvisningen rimligen intjänats av Entreprenören eller som rimligen skulle tillkomma honom för det arbete som då faktiskt utförts av honom enligt Kontraktet, ävensom värdet av alla oanvända eller delvis använda material, Hjälpmedel och Tillfälliga arbeten".

Mom (3) föreskriver att Beställaren inte är skyldig att betala Entreprenören eventuella utestående belopp förrän slutet på Garantitiden. Omvänt, om Entreprenören råkar vara skyldig Beställaren pengar -- t ex del av förskottsbetalningen -- så måste likaså Beställaren vänta tills dess.

Detta kan eventuellt betraktas som någon slags kompen- sation till Entreprenören för Beställarens rätt att överta och sälja hans Hjälpmedel.

19.2 Beställaren

19.2.1 Försummelsebegrepp

Artikel 69 är avsedd att ge Entreprenören ett skydd mot försummelse från Beställarens sida på samma vis som Artikel 63 skyddade Beställaren i fall av Entreprenörens försummelse.

Mom (1) i Artikel 69 stipulerar att om Beställaren:

- "(a) underlåter att betala Entreprenören honom enligt intyg från Konsulten tillkommande belopp inom 30 dagar efter det att beloppet enligt Kontraktet är förfallet till betalning, med de eventuella avdrag som Beställaren har rätt att göra enligt Kontraktet, eller
- (b) blandar sig i, hindrar eller vägrar begärt godkännande att utfärda sådant intyg, eller
- (c) försätts i konkurs eller, om det rör sig om ett bolag, går i likvidation i annat syfte än planerad omorganisation eller fusion, eller
- (d) formellt underrättar Entreprenören om att det på grund av oförutsedda, ekonomiska svårigheter är omöjligt för honom att fortsättningsvis uppfylla sina kontraktsenliga förpliktelser,

har Entreprenören rätt att sluta sitt uppdrag enligt Kontraktet efter 14 dagars skriftligt varsel till Beställaren, med kopia till Konsulten."

Den vanligaste av ovannämnda situationer är kanske den beskriven under (a), nämligen att Beställaren är sent ute med sina betalningar. Om -- som oftast är fallet i Mellanöstern -- Kontraktet stipulerar att Beställaren inte är beredd att betala ränta på försenade betalningar, kan Entreprenörens finansiella läge lätt bli prekärt med hänsyn till vad utestående fordringar kostar honom med dagens räntenivåer. Det kan framhållas att medan Entreprenören i 69(1) har rätt att sluta sitt uppdrag är han ej tvungen till det. Hans ställningstagande varierar naturligtvis med hur nära byggstart eller byggslut man är, hur stora belopp som är utestående, utsikten att få betalt i en nära framtid osv. En klar trend är dock att

entreprenörer på senare tid blivit betydligt piggare på att utnyttja -- eller att hota att utnyttja -- sina rättigheter under Artikeln.

Ibland har det hänt att den försenade betalningen faktiskt inte är Beställarens fel utan enbart beror på att någonting har klickat i maskineriet hos hans långivare, (som kan vara ett mycket kreditvärdigt internationellt organ). Det har förekommit att en entreprenör har försökt att utnyttja 69(1) (a) i ett sådant fall för att hoppa av ett blivande förlustkontrakt.

(Det finns en växande opinion bland långivare, beställare, konsulter, jurister -- och även mer noggranna entreprenörer -- att Artikel 69 bör modifieras för att förhindra dylika avhopp på teknikalitet. Modifikationen som förordas är att Entreprenörens rätt att sluta uppdraget först skall föregås av ett 30 dagar långt avbrott i enlighet med Artikel 40.)

En annan kritik som riktas mot Artikel 69(1) är att den även bör ge Entreprenören rätt att sluta uppdraget om Beställaren/Konsulten gör sig skyldig till ett allvarligt kontraktsbrott, och trots påpekanden från Entreprenören underlåter att rätta till det hela -- jfr Beställarens rättigheter under Artikel 63(1) (d).

19.2.2 Betalning till entreprenören

Efter utgången av de i Mom. (1) angivna 14 dagarna måste Entreprenören enligt Mom. (2) snarast möjligt avlägsna alla Hjälpmedel från Arbetsområdet, och Beställaren är skyldig att betala honom "som om Kontraktet hade hävts enligt föreskrifterna i Artikel 65". Mom. (8) i sistnämnda artikel säger att Entreprenören skall erhålla betalning:

"... för allt före hävningsdagen utfört arbete till i Kontraktet angivna à-priser, i den mån ifrågavarande belopp eller poster inte redan ingått i till Entreprenören gjorda à conto-betalningar, samt:

- (a) belopp som avser betalning för preliminära poster, såvida däri ingående arbeten eller tjänster utförts, samt en av Konsulten styrkt andel av sådana poster, om däri ingående arbeten eller tjänster delvis utförts;
- (b) kostnad för material eller varor som rimligen beställts för Arbetena och som levererats till Entreprenören eller som han är lagligen skyldig att mottaga; dessa material eller varor blir Beställarens egendom så snart han erlagt betalning därför;
- (c) ett belopp som skall styrkas av Konsulten för alla skäligen utgifter som Entreprenören ådragit sig i förhoppning om att få färdig-

ställa Arbetena i sin helhet, om dessa utgifter inte täckts genom de tidigare i detta moment nämnda betalningarna;

- (d) alla ytterligare belopp som skall betalas enligt föreskrifterna i Mom. (1), (2) och (4) i denna artikel;
- (e) skälig kostnad för avlägsnande av Hjälpmedel enligt Mom. (7) och, om Entreprenören så begär, återsändande därav till Entreprenörens centrala maskinförråd i det land där han är registrerad eller till annan bestämmelseort, om inga högre kostnader därigenom uppstår;
- (f) skälig kostnad för hemtransport av samtliga Entreprenörens tjänstemän och arbetare, som vid tidpunkten för Kontraktets hävande var anställda vid eller i samband med Arbetena."

Från dessa summor dras sedan av eventuella belopp, t.ex. förskottsbetalning som Beställaren har tillgodo.

Enligt Artikel 69 Mom. (3) skall Entreprenören vid Beställarens försummelse dessutom få ersättning

"för förlust eller skada som drabbat Entreprenören i samband med eller till följd av sådant hävande."

Det påpekas ibland att under Artikel 69 är Entreprenören tvungen att ta bort Hjälpmedel men lämna kvar Tillfälliga arbeten och material; medan under Artikel 63 (försummelse av Entreprenören) har Beställaren rätt till både Hjälpmedel och Tillfälliga arbeten/material. Detta påpekande är riktigt men inte, som hävdas, en orättvisa mot Entreprenören: under Artikel 65 får han full ersättning för dessa saker.

20. SPECIELLA RISKER

20.1 Skillnaden mellan "speciella" och "undantagna" risker

Speciella risker definieras i Artikel 65(5) av Röda boken som:

".... krig, krigshandlingar (med eller utan krigsförklaring), invasion, fientliga handlingar, den i Artikel 20(2) beskrivna kärnkrafts- och tryckvågsrisken eller -- i den mån det hänför sig till det land där Arbetena utförs eller underhålls eller skall utföras eller underhållas -- uppror, revolution eller resning, militärt eller civilt maktövertagande, inbördeskrig eller, om det inte är begränsat till Entreprenörens egna eller hans underentreprenörers anställda och föranledda av ledningen av Arbetena, upplopp, tumult eller oroligheter."

Om man jämför ovanstående definition med definitionen av "undantagna risker" i Artikel 20(2) finner man att medan alla "speciella risker" är inkluderade i "undantagna risker", så finns det tre "undantagna risker" som icke är inkluderade i "speciella risker" nämligen:

"..... Beställarens användning eller besittningstagande av någon del av de Permanenta arbetena eller en orsak som enbart beror på Konsultens projektering av Arbetena, eller sådan verkan av naturkraft som en erfaren entreprenör inte kunnat förutse eller rimligen kunnat förebygga eller försäkra sig emot."

Vid första anblicken kan det te sig en smula konfundrande varför Röda boken tycks ha två definitioner. Skälet är helt enkelt det att medan Artikel 20 hänvisar enbart till Arbetena, Artikel 65 har en mycket mer vidsträckt omfattning och täcker händelser långt bort ifrån Arbetsområdet.

20.2 Grundläggande princip

Grundprincipen underliggande Artikel 65 är att Beställaren är finansiellt ansvarig för det som är helt utanför Entreprenörens kontroll. Entreprenören är således helt garderad mot sådana händelser och behöver inte inkludera risktäckning därvidlag i hans pris. Med andra ord Beställaren minimerar sina kostnader genom att han endast betalar för skada som verkligen har skett.

Entreprenörens åtagande å andra sidan är att medan han slipper det finansiella ansvaret, är han dock tvungen att gottgöra skada orsakad av de speciella risker om så beordrad -- men får betalt för gottgörandet.

20.3 Ersättning till entreprenören

Att Entreprenören skall få ersättning framgår av Mom (1), medan Mom (2) beskriver närmare vad Entreprenören skall få betalt för och hur mycket:

"Om Arbetena eller något som helst material på eller i närheten av eller under transport till Arbetsområdet, eller vilken annan egendom som helst tillhörig Entreprenören som används eller är avsedd att användas för fullgörandet av Arbetena, förstörs eller skadas till följd av någon av de nämnda speciella riskerna, är Entreprenören berättigad till betalning för:

- (a) vilket som helst sålunda förstörda eller skadade permanenta arbeten och material

och så långt Konsulten må begära eller som kan vara nödvändigt för färdigställandet av Arbetena, på basis av kostnad plus sådan vinst som Konsulten må intyga vara rimlig;

- (b) ersättande av eller reparation av vilken som helst sådan förstörelse eller skada på Arbetena
- (c) ersättande eller reparation av sådana material eller annan egendom tillhörig Entreprenören som använts eller är avsedd att användas för Arbetena".

Innebörden av detta är naturligtvis mycket vidsträckt. "Något som helst material under transport till Arbetsområdet" skulle, t.ex. för en svensk entreprenör verksam i Sydamerika, betyda att om en möbeltransport skadades i ett gerilladåd i Frankfurt så vore Beställaren skyldig att ersätta honom. "Vilken annan egendom som helst" kan anses inkludera hans rörtillverkningsfabrik i Nordirland ...

Det kan noteras att enligt Artikel 65(2) (a) är Entreprenören berättigad till betalning för förstört arbete eller material (underförstått i Kontraktets à-priser), medan enligt Artikel 65(2) (b) och (c) han är berättigad till kostnad plus rimlig vinst för reparationsarbete.

Mom (3) stadgar att även krigssprängämnen och liknande vapen skall inkluderas i begreppet "speciella risker". Detta är avsett att täcka händelser i fredstider, t ex att man stöter på blindgångare från ett tidigare krig. Förmodligen skulle det även täcka fallet där t ex en fraktbåt lastad med Hjälpmedel eller material träffats av en mina (såtillvida lasten inte var försäkrad under en sjöfraktpolicy -- observera att Röda boken inte ställer några krav i detta avseende).

20.4 Krigsutbrott

Artikel 65 Mom (6) behandlar krigsutbrott:

"Om krig (med eller utan krigsförklaring) under kontraktstiden utbryter i någon som helst del av världen, vilket i ekonomiskt eller annat avseende väsentligt påverkar Arbetenas utförande, skall Entreprenören -- om inte och tills Kontraktet hävs enligt bestämmelserna i denna artikel -- göra sitt bästa för att färdigställa Arbetena. Beställaren har dock rätt att när som helst efter sådant krigsutbrott häva Kontraktet genom skriftlig underrättelse till Entreprenören; sedan sådan underrättelse lämnats skall Kontraktet vara hävt, med förbehåll för kontraktsparternas rättigheter enligt denna artikel och tillämpningen av Artikel 67; kontraktsparternas rättigheter med avseende på tidigare kontraktsbrott berörs dock inte."

Detta moment gäller således vid krigsutbrott, i vilken del av världen som helst, under förutsättning dock att Arbetenas utförande väsentligt påverkas i ekonomiskt eller annat avseende. En kritik som framförs är att det enbart är Beställaren som har rätten att häva Kontraktet och inte Entreprenören. Anledningen till detta är väl att Entreprenören får anses ha ett fullgott skydd under Artikel 65(8) dvs han får full betalning för alla kostnader -- men ingen ersättning för indirekta skador typ utebliven vinst. (Detta är förstås ett typiskt exempel på riskfördelningsprinciperna som underliggör Röda boken).

I det fall där ett krigsutbrott påverkar Arbetenas utförande ekonomiskt såtillvida att Entreprenörens planerade vinst hotas med omvandling till förlust har Entreprenören alltså inga rättigheter att häva Kontraktet under Artikel 65. Men han har full rätt under Mom (4) att omedelbart resa extra ersättningsanspråk:

"Beställaren skall ersätta Entreprenören för ökade kostnader för eller sammanhängande med Arbetenas utförande som kan tillskrivas eller vara följd av eller resultat av eller på något sätt ha samband med nämnda speciella risker Entreprenören skall omedelbart skriftligen underrätta Konsulten därom".

20.5 Beställarsynpunkter

Naturligt nog så har beställare svårt att acceptera de vidsträckta implikationerna av Artikel 65, som lägger ett finansiellt ansvar på Beställaren för händelser som kan ske i ett annat land långt utanför hans kontroll -- och ett land dessutom som Entreprenören har så att säga 'valt'.

Det är emellertid de större försäkringsbolagen som har lagt fram önskemål att FIDIC skulle behandla speciella risker på detta vis.

Slutligen kan noteras att försäkring mot krigshändelser kan köpas som ett tillägg till en standard sjöfraktsförsäkring. Beställare/Konsult bör därför inkludera i Kontraktet en bestämmelse att Entreprenören tar ut bägge försäkringar till Beställarens förmån.

21. SPECIELLA KONTRAKTSBESTÄMMELSER

21.1 Inledning

Inget land, beställare eller projekt är det andra likt och detta återspeglas i att det ena projektet nästan alltid kräver annorlunda kontraktsbestämmelser än det andra. Ändringarna kan vara mindre eller större alltefter de specifika förhållandena.

FIDIC har tagit hänsyn till detta genom att i Röda boken inkludera endast de bestämmelser som principiellt torde vara oförändrade från projekt till projekt, beställare till beställare och land till land. Röda boken förutsätter därför att Kontraktsbestämmelser skall bestå av två delar: Del I - Allmänna Bestämmelser och Del II - Speciella Bestämmelser, där de sistnämnda skräddarsys för varje specifikt projekt.

I grund och botten kan speciella bestämmelser i ett Röda bok-kontrakt indelas i tre olika typer.

Den första typen är sådana som krävs som en direkt följd av en föreskrift i de allmänna bestämmelserna. Det finns ett dussintal sådana föreskrifter i Röda boken, t ex Artikel 1(1) där Beställaren definieras som "..... den i Del II nämnda part".

Den andra typen är sådana bestämmelser som härrör från ett behov av att närmare utveckla de allmänna föreskrifterna i Del I. T ex man kunde önska införa ett tillägg att alla försäkringar som skall tas ut enligt Artiklarna 21, 23 och 24 skall placeras hos lokala försäkringsbolag; man kunde, i den mån det inte var täckt i Beskrivningen, önska införa information om den förväntade standarden på Entreprenörens inkvartering av sin arbetskraft under Artikel 34(1).

Den tredje typen -- och kanske den typen som Entreprenören bör uppmärksamma mest -- är bestämmelser som Beställaren (eller kanske Konsulten) vill föra in för att göra en principiell ändring i Röda bokens föreskrifter.

21.2 Artiklar som råkar ut för ändringar

Erfarenhetsmässigt skulle man vilja påstå att följande artiklar oftast råkar ut för principiella ändringar (dvs tredje typen ovan).

(1) Artikel 10 - Säkerhet för Arbetenas Utförande

FIDIC förutsätter att säkerheten som ställs är villkorlig och av storleksordningen 10% av Entreprenadsumman (i andra upplagan av Röda boken stod 10% inskrivet). Våldigt ofta önskar beställare numera ovillkorlig (på begäran) säkerhet. Se Avsnitt 10.

- (2) Artiklar 11, 12 - Besiktning av Arbetsområdet,
Fysiska förhållanden

Beställare ändrar eller introducerar tillägg till dessa artiklar med syftet att kasta allt risktagande på Entreprenören.

- (3) Artikel 13 - Arbetet till Konsultens belåtenhet

Ibland görs vissa modifikationer till Konsultens befogenheter.

- (4) Artikel 17 - Utsättning

Ibland görs Entreprenören ansvarig även för fel i anbudshandlingarna.

- (5) Artikel 20(2) - Undantagna risker

Ganska ofta ändras denna artikel så att projekteringsfel och naturkrafter exkluderas från de undantagna riskerna. Ibland kan det t o m hända att hela Mom (2) stryks -- därmed är Entreprenören helt ansvarig för skador på Arbetena av vilken orsak som helst!

- (6) Artiklar 21, 23, 24 - Försäkringar

Dessa artiklar ändras så att Beställarens skyldigheter att hålla Entreprenören skadeslös uppmjukas.

- (7) Artikel 40 - Avbrott i Arbetena

Längden på den 90-dagarsperiod efter vilken Entreprenören kan begära att avbrottet skall betraktas som nedläggning av entreprenaden, ökas.

- (8) Artikel 47 - Skadestånd för försening

Skadeståndsbeloppen som beställare skriver in i Kontrakt är ofta överdrivet höga, och är snarare att betrakta som vite än som ett i förväg beräknat rimligt belopp. Se Avsnitt 17.

- (9) Artikel 59 - Garantitid

Garantitid ökas från den vanliga ett år upp till två, fem, eller t o m 10 år.

- (10) Artikel 52(3) - Ändringar överstigande 10%

Denna Artikel borttas, eller så ökas procentsatsen betydligt.

- (11) Artikel 53(1) - Hjälpmedel m m

Beställare vill ibland ändra bestämmelsen så att alla Hjälpmedel på Arbetsplatsen är deras egendom.

(12) Artikel 59 - Utsedda underentreprenörer

Ibland tar beställare bort Entreprenörens rätt att ha invändningar emot utsedda underentreprenörer.

(13) Artikel 63 - Hävning vid försummelse

Beställare introducerar ytterligare skäl för att kunna förvisa Entreprenören från Arbetsplatsen.

(14) Artikel 65 - Krigsrisker

Denna artikel ändras -- oftast till Entreprenörens nackdel -- när det gäller definitionen av de speciella riskerna och Beställarens betalningsskyldigheter.

(15) Artikel 66 - Hinder att Genomföra Kontraktet

Artikel 66 i Röda boken föreskriver att om entreprenören förhindras från att genomföra Arbetena genom krig m.m. så skall han få ersättning enligt föreskrifterna i Artikel 65(8). Ibland vill Beställare stryka denna Artikel helt.

(16) Artikel 67 - Skiljeförfarande

Beställare vill ofta -- eller är tvungna under sina lagstiftningar -- skriva in i Kontraktet att ett skiljeförfarande skall ske lokalt i deras egna länder.

(17) Artikel 69 - Försummelse från beställarens sida

Beställare vill gärna mjuka upp Röda bokens bestämmelser.

21.3 Checklista över speciella bestämmelser

På sidorna 22 och 23 i Röda boken finns en ganska omfattande checklista avsedd att vara ett stöd för minnet för Beställare/Konsult vid utarbetande av de speciella bestämmelser som skall reglera de särskilda omständigheterna kring Arbetena och deras belägenhet.

Ett tjugotal artiklar behandlas men intressant nog har man ej påmint om möjligheten som Artikel 5(2) ger ("..... i den mån annat inte föreskrivits i Kontraktet ...") att introducera en rangordningsregel att gälla vid motstridiga uppgifter i de i Kontraktet inkluderade olika handlingarna.

Listan är inte heller komplett i andra avseenden. Typiska tilläggsartiklar som bör förekomma har nämnts tidigare i denna rapport t.ex. en begränsning av den tid Beställare/Konsult kan vänta efter Accepten innan order om igångsättning ges, sjöfraktsförsäkringar m.m.

Andra tilläggsartiklar som ofta förekommer kan beröra t.ex.:

- boycott
- prioritering av lokala material
- mutor
- fotografering, tidskriftsartiklar
- säkerhetsbestämmelser
- religiösa eller fackliga möten
- administrativa procedurer

21.4 Författandet av speciella bestämmelser

Det säger sig självt att texten i speciella bestämmelser bör vara kort och koncis, klart skriven på ett lättfattligt språk och otvetydigt nyttja samma terminologi och begreppsbestämningar som används i de allmänna bestämmelserna.

Är ämnet som behandlas speciellt viktigt bör texten författas (eller åtminstone granskas) av en jurist.

Layout- och redigeringsmässigt förekommer i internationella handlingar många olika tekniker att behandla de speciella bestämmelserna på.

En variant är att 'baka in' de speciella bestämmelserna i de allmänna bestämmelserna, dvs att skriva ut en komplett ny omgång kontraktsbestämmelser. Alltså man har ingen Del II.

Detta är inte bara tidskrävande utan också besvärligt för anbudsgivare som måste lusläsa alla bestämmelser från början till slut för att upptäcka vilka artiklar, meningar, fraser eller t.o.m. ord som har ändrats.

En annan variant är att skriva ut komplett, fast i en separat Del II, enbart de artiklar som har ändrats. Detta kan också vara tidskrävande men är ändå att föredra framför den först beskrivna varianten.

En tredje variant är att ha en separat Del II, men i form av en detaljerad beskrivning över de ändringar som skall göras, t.ex.

"I Del I, Artikel 8, mom (2) rad 4 ta bort ', eller för Konsultens projektering eller föreskrifter beträffande Tillfälliga arbeten' insätt i stället '. Entreprenören skall ha fullt ansvar för all projektering av Tillfälliga arbeten.'."

Denna teknik kan vara komplicerad att använda om många ändringar skall göras.

Den sista varianten som förekommer -- och i författarnas tycke i särklass renaste och lättaste, är att inleda Del II med en allmän passus typ 'Följande bestämmelser skall läsas tillsammans med motsvarande

artiklar i Del I. I fall av konflikter skall denna Del II gälla, oavsett föreskrifterna i Del I'. Därefter (för att ta exemplet ovan) skriver man kort och gott '8(3). Entreprenören skall ha fullt ansvar för all projektering av Tillfälliga arbeten'.

Denna sistnämnda teknik har tre fördelar: dels framträder klart det man vill ha fram, dels kan man i praktiken klara av de speciella bestämmelserna på ett förhållandevis fåtal sidor, samt (och kanske viktigast) man behåller Röda boken i helt orubbast skick, vilket betyder att inga nyckelord och fraser som är viktiga i kombination med andra artiklar, försvinner.

Bilaga 1

BILAGA 1 Begreppsförklaringar

Denna bilaga omfattar ett försök till översättning av vissa termer, först svenska/engelska sedan engelska/svenska.

Som påpekats i Avsnitt 1.4 i Rapporten saknas ibland direkt språklig motsvarighet till vissa begrepp. Nedanstående begreppsförklaringar torde dock kunna ge en vägledning om ordens allmänna innebörd.

Svenska	Engelska
o Accepten/beställnings- skrivelse	Letter of Acceptance
Anbud	Tender
Anbudsformulär	Form of Tender
Anse	Deem
Anvisning	Instruction
A-prislista	Schedule of Rates and Prices
Arbetsområde	Site
Avsikt	Intent
o Bankgaranti/säkerhet	Bond
Beskrivning	Specification
Beställare	Employer
Bindande	Binding
Borgensman	Surety
o Entreprenör	Contractor
Entreprenaden	Works
(kontraktsarbetena)	
Entreprenadkontrakt	Contract
Entreprenadsumma	Contract Price
o Fördom	Prejudice
Försummelse	Default
Förverka	Forfeit
o Garantitid	Period of Maintenance
Genomfartsrättigheter	Wayleaves
Giltig	Valid
Godkänd	Approved
Gälla före	Overrule
Gällande språk	Ruling Language
o Hjälpmedel (maskinell utrustning)	Constructional Plant
Hålla skadeslös	Indemnify
Hävande	Termination
o Igångsättningstid	Period of Commencement
Innehållet belopp	Retention money
Intyg om arbetenas färdigställande	Certificate of Comple- tion

Intyg om kontraktets fullgörande	Maintenance Certificate
o Juridiskt ansvar	Liability
o Komplettera varandra Konsult Konsultens representant (ombud) Kontraktsavtal Kontraktsbestämmelser (Kontrakts)brott	Mutually explanatory Engineer Engineer's Representative Contract Agreement Conditions of Contract Breach
o Lagstiftning	Law System
o Mängdförteckning	Bill of Quantities
o Oförutsedda händelser Ombud Omintentgörande	Contingencies Agent Frustration
o Permanenta arbeten Prejudikat Provisoriska belopp	Permanent Works Precedent Provisional Sum
o Rangordning Reparera Ritningar Rättvis, rättmätig	Precedence Maintain Drawings Fair
o Sigill Skadeståndsbelopp Skiljeförfarande Skyldigheter Skälig, rimlig	Seal Liquidated Damages Arbitration Obligations Reasonable
o Tillfälliga arbeten Tillåten Tvist Tyda, tolka	Temporary Works Permissible Dispute Construe
o Undantagna Utföra Utse Utsedd underentreprenör Utlämnas på underentreprenad	Excepted Execute Designate Nominated Sub-contractor Sublet
o Ändringsorder	Variation Order
o Överlåtelse	Assignment

Engelska	Svenska
o Agent	Ombud
Approved	Godkänd
Arbitration	Skiljeförfarande
Assignment	Överlåtelse
o Bill of Quantities	Mängdförteckning
Binding	Bindande
Bond	Bankgaranti/säkerhet
Breach	(Kontrakts)Brott
o Certificate of Completion	Intyg om arbetenas färdig-ställande
Conditions of Contract	Kontraktsbestämmelser
Constructional Plant	Hjälpmedel (maskinell utrustning)
Construe	Tyda, tolka
Contingencies	Oförutsedda händelser
Contract	Entreprenadkontrakt
Contract Agreement	Kontraktsavtal
Contract Price	Entreprenadsumma
Contractor	Entreprenör
o Deem	Anse
Default	Försummelse
Designate	Utse
Dispute	Twist
Drawings	Ritningar
o Employer	Beställare
Engineer	Konsult
Engineer's Representative	Konsultens representant
Execute	Utföra
Excepted	Undantagna
o Fair	Rättvis, rättmätig
Forfeit	Förverka
Form of Tender	Anbudsformulär
Frustration	Omintentgörande
o Indemnify	Hålla skadeslös
Instruction	Anvisning
Intent	Avsikt
o Law system	Lagstiftning
Letter of Acceptance	Accepten/beställnings-skrivelse
Liability	Juridiskt ansvar
Liquidated Damages	Skadeståndsbelopp
o Maintain	Reparera
Maintenance Certificate	Intyg om kontraktets fullgörande
Mutually explanatory	Komplettera varandra
o Nominated Sub-contractor	Utsedd underentreprenör
o Obligations	Skyldigheter
OVERRULE	Gälla före

o	Period for Commencement	Igångsättningstid
	Period of Maintenance	Garantitid
	Permanent Works	Permanenta arbeten
	Permissible	Tillåten
	Precedence	Rangordning
	Precedent	Prejudikat
	Prejudice	Fördom
	Provisional Sum	Provisoriska belopp
o	Reasonable	Skälig, rimlig
	Retention Money	Innehållet belopp
	Ruling Language	Gällande språk
o	Schedule of Rates and Prices	Å-prislista
	Seal	Sigill
	Site	Arbetsområde
	Specification	Beskrivning
	Sublet	Utlämna på underentreprenad
	Surety	Borgensman
o	Temporary Works	Tillfälliga arbeten
	Tender	Anbud
	Termination	Hävande
o	Valid	Giltig
	Variation Order	Ändringsorder
o	Wayleaves	Genomfartsrättigheter
o	Works	Arbetena

BILAGA 2 En summarisk jämförelse mellan Röda boken och AB 72

2.1 Principiella grundläggande skillnader

2.1.1 Skillnader i förutsättningar

Det finns tre viktiga skillnader i förutsättningarna. För det första, FIDIC's Röda bok är avsedd endast för anläggningsarbeten, medan AB 72 är avsedd att även kunna tillämpas på husbyggnads- och installations-entreprenader.

För det andra, Röda boken är avsedd att användas under varierande lagstiftningar. AB 72 är fast förankrad i svensk lagstiftning i allmänhet och svensk entreprenadrätt och etablerad praxis i synnerhet.

För det tredje, Röda boken förutsätter att det i kontraktet ingår en prissatt mängdförteckning som dock är preliminär och endast ger den ursprungliga kontraktssumman vilken är reglerbar. Den slutliga kontraktssumman d.v.s. entreprenadsumman fastställs enligt FIDIC inte förrän arbetena är avslutade och man har mätt de mängder som verkligen har utförts på platsen och tagit hänsyn till skriftligen beställt tillkommande eller avgående arbete samt övriga under kontraktetsbestämmelserna berättigade tillägg eller avdrag. Röda boken kan endast med stor möda och svårighet användas för ett fast-pris-kontrakt.

2.1.2 Konsultens roll

Konsulten och hans representant har fått sig tillskrivet en stor och viktig roll i FIDIC's Röda bok. I grova drag kunde man säga att konsulten är beställarens ombud. Han äger behörighet att företräda beställaren i alla frågor rörande entreprenaden samt att träffa ekonomiska och andra uppgörelser med entreprenören. Beställaren har dock rätt att begränsa konsultens befogenheter om han så önskar.

Konsultens representant är närmast att likna vid ABs 'av beställaren utsedd kontrollant'. Det förutsätts av Röda boken att konsultens representant utövar en kontinuerlig närvaro på arbetsplatsen.

Under Röda boken delar konsulten och hans representant dessutom på besiktningsförrättarens befogenheter och utträttar dessa befogenheter regelbundet under byggtiden vare sig beställaren eller entreprenören har påkallat det eller ej. Dessutom enligt Röda boken skall i händelse av tvist mellan beställaren och entreprenören eller mellan konsulten/konsultens

representant och entreprenören konsulten agera som skiljeman i en "löpande skiljedomsprocess" i en första instans.

I alla dessa roller förutsätter Röda boken att det är självklart -- så självklart att det inte ens står nämnt -- att konsulten skall agera ojävigt. (Faktum är att medan FIDIC's Gula bok - se Bilaga 3 - uttryckligen säger att konsulten skall agera 'rättvist' mellan beställare och entreprenör, så har Röda boken förbisett detta.)

För lekmannen kan det te sig omöjligt att en konsult kan och vågar ikläda sig denna opartiska roll, speciellt när han måste döma i egen sak och eftersom hans tjänster ändå betalas av beställaren.

De olika rollspelen under AB72 och Röda boken visas i figuren.

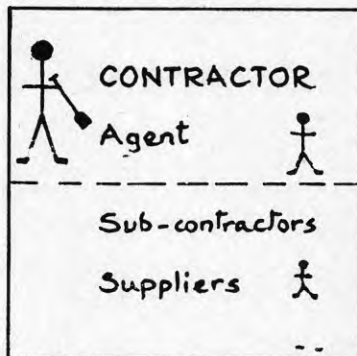
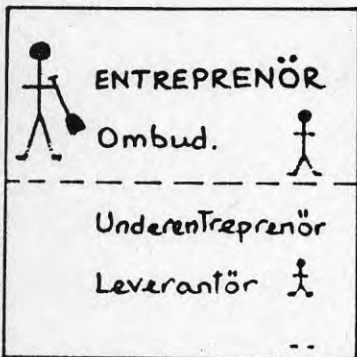
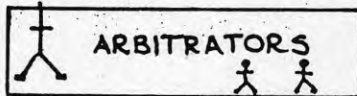
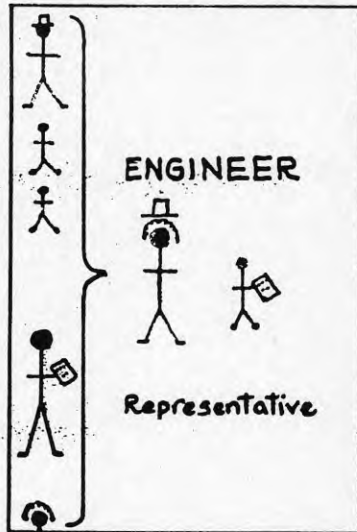
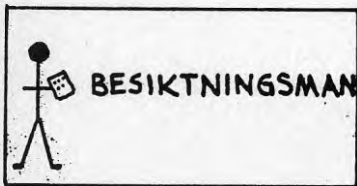
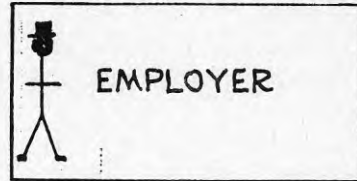
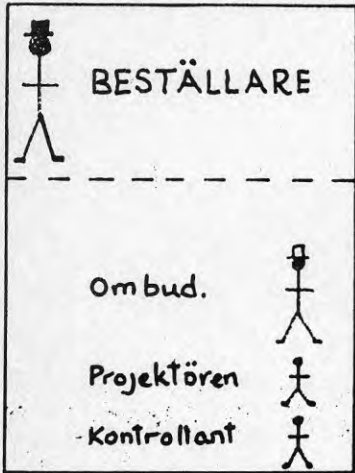
COMPARISON OF ROLES.

AB 72

S-2

AB 72.

RED BOOK.

2.2 Begreppsförklaringar

Röda boken och AB72 har en rad begreppsbestämningar som är anpassade till internationell respektive svensk praxis och upphandlingssätt och är således definierade på olika sätt av därför anförda skäl.

Att göra en direkt jämförelse av individuella definitioner är därför omotiverat i sak. Det kan å andra sidan vara nyttigt att peka på just de fall där likalydande termer som man lätt kan tro betyder samma sak i verkligheten inte gör det.

2.2.1 Arbetena

"Arbetena" ("the Works") definieras i Röda boken som "såväl Permanenta arbeten som Tillfälliga arbeten".

"Permanent arbeten" ("Permanent Works") definieras i sin tur som "de permanenta arbeten som skall utföras och underhållas enligt Kontraktet", medan "Tillfälliga arbeten" ("Temporary Works") definieras som "alla slags tillfälliga arbeten som skall utföras och underhållas enligt kontraktet".

Enligt Röda bokens definitioner är t ex formvirke "Tillfälliga arbeten" och således en del av "Arbetena". (Enligt AB72 är formvirke 'Hjälpmedel'.) Eftersom Konsulten har vissa befogenheter att yttra sig om allt som har med "Arbetena" att göra dvs både de 'permanenta' och de 'tillfälliga' så har han under Röda boken rätt att tycka till om Entreprenörens formvirke också.

2.2.2 Hjälpmedel

Den vanligaste översättningen av Röda bokens "Constructional Plant" till svenska är 'hjälpmedel'. Man bör dock notera att med "Constructional Plant" i Röda boken förstås "alla hjälpmedel och förnödenheter av vad slag de vara må som erfordras för eller i samband med utförande eller underhåll av Arbetena, men inte material eller andra förnödenheter avsedda att ingå i eller ingående i de Permanenta arbetena" med andra ord maskiner, redskap, instrument o d. Ställningar, bodar, formvirke och liknande tillhör således "Tillfälliga arbeten" under Röda boken.

(Den som även använder Gula boken bör observera den väsentliga skillnaden mellan Gula bokens "Plant" och Röda bokens "Constructional Plant".)

2.2.3 Kontraktet och kontraktssumman

Med 'Kontraktet' förstås i Röda boken "Kontraktsbestämmelserna, Beskrivningen, Ritningarna, den prissatta Mängdförteckningen, eventuell à-prislista, Anbudet,

Accepten och Avtalet (om sådant upprättas)". Enligt AB72 utgörs 'Kontraktet' endast av det mellan beställaren och entreprenören ingångna kontraktet upprättat enligt Svenska Teknologföreningens formulär 18/72 eller 19/72 eller däremot svarande handling(ar), med andra ord i Röda boken terminologi egentligen "Avtalet" ("Contract Agreement").

Som nämnts i Avsnitt 2.1.1, överensstämmer Röda bokens "Kontraktsumma" ("Contract Price") bättre med begreppet 'entreprenadsumma' i AB72. (Återigen bör Gula bokens användare inlära skillnaden mellan 'Gula Bokens' "Contract Price" och "Contract Sum" och Röda bokens "Contract Price").

2.2.4 Garantitiden

Slutligen när det gäller begreppsbestämningar några ord om Röda Bokens "garantitid" ("Period of Maintenance").

Röda boken använder i flera artiklar uttrycket "utföra och underhålla" ("execute and maintain"). Syftet med ordet "underhålla" missförstås ofta av parterna i ett Röda boken-kontrakt -- framförallt av beställare i Mellanöstern. Tanken är inte att Entreprenören skall svara för löpande rutinmässiga underhåll typ påfyllning av olja i dieselmotor utan endast att han skall åtgärda brister eller fel som uppkommer under perioden eller utföra annat reparations- eller förbättringsarbete mot betalning av Beställaren.

2.3 Bestämmelser utan motsvarighet i AB72

Av självklara skäl finns det många bestämmelser i Röda boken som saknar motsvarighet i AB72 som ju endast är avsett att gälla i Sverige under svensk lagstiftning och praxis.

Förutom bestämmelserna som härstammar från konsultens betydande roll under Röda boken kan nämnas bl a:

- Artikel 5 under vilken skall anges det eller de språk som skall gälla samt -- allra viktigast -- det land eller den stat vars rätt skall gälla för Kontraktet och enligt vilket Avtalet skall tolkas.
- Artikel 34 innehåller många bestämmelser om arbetskraften bl.a att Entreprenören ansvarar för dess inkvartering och vattenförsörjning.
- Artikel 53 reglerar import/export av maskiner, utrustning m m.
- Artikel 56 som reglerar mätning av utfört arbete.

- Artikel 58 som behandlar "Provisoriska belopp" inkluderade i Kontraktssumman huvudsakligen för att utnyttjas under Konsultens direktiv.
- Artikel 59, som behandlar av Beställaren utsedda underentreprenörer som Entreprenören i princip måste anlita och ändå stå till svars för.
- Artikel 65, som berör krigsrisker, både i landet ifråga och i den övriga världen.
- Artikel 72 som täcker betalningar i utländska valutor och förändring i växlingskurser.

2.4 Bestämmelser som avviker från AB72

Som följd av de principiella grundläggande skillnaderna kan det med viss rätt hävdas att i princip varje artikel i Röda boken avviker från motsvarande artikel i AB72. Här nedan påpekas därför endast de avvikelser som under vissa (olyckliga) omständigheter kan ha stor praktisk betydelse.

2.4.1 Underentreprenad

I Röda bokens Artikel 4 står det att Entreprenören inte får utlämna Arbetena i sin helhet på underentreprenad och inte heller ens får lämna ut någon del av Arbetena "utan föregående skriftligt medgivande från Konsulten vilket inte utan skäl får förvägras". Enligt svensk praxis har Entreprenören i princip obegränsad rätt att utlämna arbeten på underentreprenad.

Både FIDIC (Artikel 4) och AB72 (Kap 5 § 14) anger dock att Entreprenören har ansvar för eventuella underentreprenörers arbeten.

2.4.2 Kontraktshandlingar

Artikel 5(2) i Röda boken föreskriver att om och i den mån annat inte föreskrivits i Kontraktet gäller Kontraktetsbestämmelser framför varje annan handling och med detta förbehåll skall de olika handlingarna utgörande Kontraktet anses komplettera varandra; eventuella oklarheter och motstridiga uppgifter skall förklaras och tillrättaläggas av Konsulten och om detta leder till kostnader för Entreprenören som denne inte rimligen kunnat förutse så skall Beställaren betala en rimlig mellanskillnad.

AB 72 å andra sidan föreskriver i Kap 1 § 3 att kontraktshandlingarna kompletterar varandra men i Kap 1 § 4 att handlingarna skall gälla i en viss ordning. Vidare har man den 'lägsta kostnaden för entreprenören' - bestämmelsen i § 5. Allt under förutsättning att

omständigheterna uppenbarligen inte föranleder något annat.

2.4.3 Entreprenörens allmänna skyldigheter

Röda bokens Artikel 8 säger uttryckligen att Entreprenören svarar för lämplighet, stabilitet och säkerhet i fråga om all verksamhet på Arbetsområdet liksom ifråga om alla byggnadsmetoder. Det påpekas också att Entreprenören inte är ansvarig för projektering av Permanenta arbeten om detta inte uttryckligen föreskrivits.

Artikel 11 i Röda boken föreskriver att Beställaren skall i förfrågningsunderlaget ha lämnat alla uppgifter han har om grund- och hydrologiska förhållanden och Anbudet skall anses vara baserat på dessa uppgifter -- Entreprenören är dock ansvarig för tolkningen av uppgifterna. Vidare så skall Entreprenören anses ha besiktigt och undersökt Arbetsområdet och dess omgivningar och all tillgänglig information i samband härmed och så långt det är praktiskt och möjligt ha skaffat sig kännedom om arbetsplatsens form och natur, inklusive grundförhållanden, hydrologiska och klimatologiska förhållanden m m och skall i stort anses ha skaffat all erforderlig information beträffande risker och oförutsedda händelser som kan ha inverkat på eller haft betydelse för hans anbud.

Dessa undersökningsplikter under Röda bokens Artikel 11 sträcker sig avsevärt längre än förutsättningarna i AB 72:s Kapitel 1 §§ 11 och 12. Under Röda bokens Artikel 12 är dock Entreprenören berättigad till extra ersättning om han under arbetets gång möter fysiska förhållanden (andra än klimatologiska) eller artificiella hinder som "inte rimligen kunnat förutses av en erfaren entreprenör" i Konsultens tycke.

Artikel 13 i Röda boken ger Konsulten rätt att ge Entreprenören anvisningar och instruktioner i varje fråga vare sig den är omnämnd i Kontraktet eller ej som berör eller avser Arbetena, t ex om en kvalitetsangivelse har utelämnats i kontraktshandlingarna. I jämförelse med AB 72:s kapitel 2 § 1 är det således svårt för Entreprenören att exakt definiera omfattningen av sitt åtagande vid kontraktsskrivningen. (Det bör dock noteras att under andra artiklar i Röda boken så kan Entreprenören mycket väl komma med anspråk på extra ersättning.)

2.4.4 Ansvar för arbetena

När det gäller ansvaret för arbetena är Röda bokens Artikel 20 och AB 72:s Kapitel 5 § 5 likartade. Röda boken stavar emellertid ut de force majeure- liknande undantagen på ett mer utförligt sätt och inkluderar även som undantag dels skador uppkomna helt och hållet som följd av Konsultens projektering, dels skador orsakade av naturkrafter som en erfaren entreprenör

inte kunnat förutse eller rimligen kunnat förebygga. Vidare föreskriver Röda boken att om skador uppstår som följd av de nämnda undantagen Entreprenören skall, -- om Konsulten så beordrar, -- åtgärda skadorna på Beställarens bekostnad.

2.4.5 Försäkringar

Röda boken innehåller i Artiklarna 21-25 mycket utförliga föreskrifter om Entreprenörens försäkringsplikter samt de sätt på vilka parterna skall hålla varandra skadelösa. AB 72 täcker endast brandförsäkring (Kap 5 § 22).

2.4.6 Arbetenas färdigställande

Till skillnad från AB 72:s Kapitel 7 § 2, lämnar Röda bokens Artikel 48 uttryckligen ett visst spelrum beträffande när slutbesiktning kan ske. Entreprenören kan begära slutbesiktning när arbetena har färdigställts "i allt väsentligt" om han förbinder sig att slutföra "eventuellt kvarstående arbete" under Garantitiden. Dessutom tillåts även slutbesiktningar av väsentliga delar av Arbetena, varvid garantitider för de slutbesiktigade delarna kan börja, oberoende av när Arbetena i sin helhet är färdigställda. Det viktiga här är att Entreprenören därigenom kan få ut en del av det innehållna beloppet tidigare.

2.4.7 Avgörande av tvister

AB 72 föreskriver kort och gott (Kapitel 9 § 1) att tvist skall avgöras genom skiljedom enligt svensk lag om skiljeman.

Röda boken försöker så långt som möjligt utnyttja det förhållandet att man redan har opartisk teknisk expertis insatt i projektet, dvs Konsulten. Om Entreprenören är missnöjd med kontrollantens, dvs Representantens, besked i en viss fråga har han rätt enligt Artikel 2(2)(b) att referera saken till Konsulten. Om han är missnöjd med Konsultens första beslut, har han rätt därefter att återigen referera saken till Konsulten men nu under Artikel 67 Avgörande av tvister.

BILAGA 3: En summarisk jämförelse
mellan Röda boken och Gula boken

FIDICs Internationella Kontraktsbestämmelser för Elektriska och Mekaniska Arbeten ("Conditions of Contract (International) for Electrical and Mechanical Works (including Erection on Site)"), den s k Gula boken, gavs ut första gången år 1963. Bestämmelserna baserades till mycket stor del på den s k Model Form B3 som hade utarbetats av den brittiska Institution of Electrical Engineers samt Institution of Mechanical Engineers.

I Gula bokens andra upplaga, som gavs ut år 1980, introducerades många ändringar, de flesta till det bättre. Syftet med ändringarna var tvåfaldigt: dels att göra Gula boken mer kompatibel med Röda boken så långt som möjligt, dels att komma ifrån det starka inflytandet som brittisk praxis och filosofi hade på första upplagan. Dessutom publicerades motsvarande hjälpmedel som finns för Röda boken, nämligen ett häfte "Notes on Documents for Electrical and Mechanical Works Contracts".

3.1 Behovet av särskilda kontraktsbestämmelser
för elektriska och mekaniska tillverknings-
och installationsarbeten

Medan vissa standardkontraktsbestämmelser (t ex AB 72) är avsedda att kunna användas inte bara för anläggningsarbeten utan även för elektriska och mekaniska tillverknings- och installationsarbeten, har FIDIC ansett att man bör utge separata kontraktsbestämmelser för dessa. Flera skäl har framlagts för detta. För det första är det signifikanta skillnader i arbetenas omfattning och karaktär. Anläggningsentreprenader består för det mesta av 'massiva' arbeten -- stora fundament, jordschaktning, betongarbete m m -- i stor skala (t ex dammar, hamnar, vägar osv) med relativt lite specialistarbete. Installationsentreprenader å andra sidan består normalt av tillverkning och installation av maskiner och sofistikerad utrustning och processer innebärande en stor del specialistarbete och med prestations- eller produktionskrav som ett kritiskt led. (Det kan noteras att byggnadsentreprenader, som normalt består av ett stort antal detaljer och ytbehandlingar med många tjänster och underentreprenader varken liknar anläggnings- eller installationsarbete.)

För det andra ligger projekteringsansvaret hos olika parter. Anläggningsarbetet projekteras normalt av beställaren eller hans konsult, medan projekteringen för installationsarbetet ofta görs av leverantören/tillverkaren, dvs Entreprenören.

En annan viktig principiell skillnad är att en större del av arbetet görs på arbetsområdet i anläggnings-entreprenader, medan större delen av arbetet i installationsentreprenader görs i entreprenörens verkstäder som brukar vara långt ifrån arbetsområdet -- oftast i ett annat land.

Den förväntade livstiden för anläggningsarbete sträcker sig ofta över flera decennier, medan installationsarbete vanligen har en begränsad livstid. Då beställarens vinstmotiv och prestation eller prestandakrav ofta saknas på anläggningsprojekt är de normalt kritiska på installationsprojekt. Dessa skillnader har som följd att typen och giltighetstiden för arbete och materialgarantier samt fördelningen av risker och skyldigheter är annorlunda.

I det stora hela finns det alltså stora principiella skillnader mellan anläggnings- och installationsentreprenader och i FIDICs mening ter det sig därför naturligt att dessa skillnader skall återspeglas genom olika kontraktsbestämmelser.

3.2 Viktigaste skillnader mellan Gula och Röda böckerna

3.2.1 Begreppsbestämningar och tolkning

Gula bokens begreppsbestämningar i Artikel 1.1 skiljer sig i vissa stycken markant från Röda bokens motsvarigheter.

I Artikel 1.1, punkt c, definieras "sub-contractor" formellt men innebörden är densamma som i Röda boken, dvs både vanliga och utsedda underentreprenörer inkluderas.

"Contract Sum", punkt h, motsvarar i princip Röda bokens "sum named in the Letter of Acceptance".

"Contract Price", punkt i, har inte alls samma innebörd som motsvarande begrepp i Röda boken. Gula bokens "Contract Price" är kontraktvärdet vid ett visst tillfälle från tid till annan av den del av Arbetena som verkligen har utförts.

"Time for Completion", enligt punkt j, skall beräknas från det senaste av fyra alternativa datum, nämligen:

- (i) det datum som står i Kontraktet
- (ii) det datum på vilket Entreprenören mottar förskottsbetalningen
- (iii) det datum på vilket Entreprenören får besked att alla nödvändiga importlicenser är klara

- (iv) det datum då Kontraktet träder i kraft vid fullbordan av eventuella nödvändiga juridiska, finansiella eller administrativa krav.

Hänvisningen till det datum då Kontraktet "träder i kraft" är något förbryllande. Enligt de flesta lagstiftningar har ett bindande kontrakt etablerats vid Beställarens acceptering av Entreprenörens anbud. Om t ex kontraktsbestämmelserna kräver, att ett formellt avtal skall upprättas och detta sker en månad efter accepten, skall formuleringen i (iv) tolkas som att det inte har varit ett bindande kontrakt mellan parterna under den månaden? Kan endera parten "hoppa av" trots accepten, om inte kontraktet har "trätt i kraft"?

Artikel 1.1.k definierar "Contractor's Equipment" i samma termer som Röda boken definierar "Constructional Plant". Gula bokens definition av "Plant" å andra sidan är "maskinell utrustning, apparater, material, saker och ting av alla slag som skall levereras under Kontraktet inklusive Entreprenörens utrustning".

I punkter r-x definierar även Gula boken "Tests on Completion, Defects Liability Period, Month, Day, Writing, Foreign Currency, Letter of Acceptance".

3.2.2 Konsulten och Konsultens Ombud

Konsultens roll enligt Gula boken är lika viktig, men av mindre omfattning, än enligt Röda boken. I Artikel 2.4 säger Gula boken uttryckligen det som är underförstått i Röda boken (men inte sagts) nämligen att Konsulten skall agera rättvist mellan Beställaren och Entreprenören.

3.2.3 Kontraktshandlingar

Artiklar 5 och 6 rörande ritningar och felaktigheter är mycket annorlunda än i Röda boken, helt enkelt därför att Entreprenören skall tillhandahålla ritningarna och är därmed ansvarig för projekteringen.

Artikel 5.1, intressant nog, stadgar att Entreprenören inte har någon skyldighet att överlämna kopior på "shop drawings" till Konsulten. Artikel 5.6 stipulerar att "Operating and Maintenance Instructions together with Drawings of the Works as completed" skall överlämnas till Beställaren innan Konsulten utfärdar intyget om Arbetenas övertagande (färdigställande). I övrigt är Entreprenören enligt Artiklar 6.1 och 6.2 ansvarig för alla konsekvenser av motstridiga uppgifter, fel eller försummelse i ritningar, beskrivning m m som han tillhandahåller, oberoende av huruvida Konsulten har godkänt desamma eller ej.

3.2.4 Entreprenörens skyldigheter

Gula bokens föreskrifter beträffande säkerhet för Arbetenas utförande är mycket mer utförliga än motsvarande i Röda boken. Således stadgar Artikel 9.1 att säkerhetens giltighetstid, proceduren om den infördras av Beställaren, arrangemang kring dess frisläppande, samt valutans därunder, skall stipuleras i Del II. Enligt Artikel 9.2 skall Beställaren ge Entreprenören 40 dagars förvarning om han avser att infördra säkerheten, och Entreprenören har rätt att åtgärda skälet under den tiden.

Artikel 9.3 föreskriver att om Arbetena skall tas över av Beställaren vartefter de olika delarna blir färdiga då skall säkerheten minskas proportionerligt.

Artikel 10.2 fastslår att Entreprenören är ansvarig för alla missförstånd eller felaktiga informationer hur han än har fått dem, bortsett från skriftlig information från Beställaren/Konsulten.

Entreprenörens rätt att ifrågasätta Konsultens instruktioner, order eller beslut beskrivs och tidsbegränsas i Artikel 11: Entreprenören har 21 dagar på sig och måste ange sina skäl för ifrågasättandet.

3.2.4 Program

Artikel 12 ålägger Entreprenören att erhålla Konsultens godkännande för eventuella ändringar i det fastställda programmet. Detta är en naturlig följd av att en ändring kan ha konsekvenser för andra inblandade entreprenörer på Arbetsområdet. Konsulten har dessutom rätt att ha definitiva synpunkter på Entreprenörens tänkta arbetsmetoder -- enligt Röda bokens Artikel 14 har Konsulten endast rätt att erhålla information om dessa.

3.2.5 Ansvar för olyckor och skador

Gula bokens Artiklar 15-17 innehåller i princip samma föreskrifter som Röda bokens Artiklar 20-25, men är mer logiskt upplagda och återspeglar den kontraktsmässiga ansvarsskillnaden före och efter Beställarens övertagande av Arbetena. Artikel 16.1 klargör att Entreprenören inte har något ansvar för uteblivet utnyttjande/vinst, eller följdskador vid försening eller kontraktsbrott, bortsett från de fastställda skadeståndsbeloppen förutom vid grov misskötsel.

3.2.6 Beställarens allmänna skyldigheter

Artikel 20 ålägger Beställaren omfattande skyldigheter beträffande tillgång till Arbetsområdet m m. Bl a skall Beställaren skaffa alla nödvändiga importtillstånd och licenser (jfr Röda bokens "bistå Entreprenören vid behov").

3.2.7 Arbetsutförande och material

Artikel 26 behandlar fall där leveransen eller installationen av "Plant" försenats p g a andra omständigheter än Entreprenörens underlåtenhet.

Entreprenören är skyldig att mot ersättning från Beställaren skydda försenad "Plant". Efter en månads försening har Entreprenören rätt att erhålla en interimsbetalning motsvarande 90% av det då gällande kontraktsvärdet av den försenade "Plant". Efter 6 respektive 12 månaders försening är han berättigad till 95% respektive 100%.

3.2.8 Brister före övertagande

Konsulten är berättigad att kassera bristfälligt arbete eller material när som helst före övertagandet. Om Entreprenören inte åtgärdar sådant "med all skydsamhet" har Beställaren rätt att ersätta detta själv till ett rimligt pris och upphandlat så långt rimligt under konkurrensförhållande. Allt detta enligt Artikel 28.

3.2.9 Slutlig provning

Det ligger i sakens natur att vid installationsarbete så ställs större krav på den slutliga provningen än vid anläggningsarbete. Gula boken fastställer därför i detalj i Artikel 29 de procedurer som skall följas vid den slutliga provningen: meddelanden, program, försening, resurser som skall ställas till förfogande av Beställaren, upprepningar vid otillfredsställande resultat, samt konsekvenser av misslyckade provningar.

Märkligt nog överlämnar Gula boken en av de kritiska frågorna beträffande den slutliga provningen till andra dokument i Kontraktet. Detta gäller frågan om under vilken belastning den slutliga provningen skall ske. Gäller det en process t ex kan Beställaren anse det vara av stor vikt att testa processinstallationerna under full belastning -- under föutsättning att han då har tillgång till det nödvändiga råmaterialet.

3.2.10 Tid för färdigställandet

Bland de skäl som anges i Artikel 30 som berättigande till en tidsförlängning nämns uttryckligen industriella konflikter, dvs strejk; inget undantag görs för strejker begränsade till Entreprenörens anställda.

Vidare fastställs Entreprenörens rätt till tidsförlängning om en av hans underentreprenörer blir försenad på grund av något av de berättigande skälen.

Vid en försening i färdigställandet av Arbetena reduceras Kontraktssumman upp till ett visst maximerat belopp såvida man inte rimligen kan konstatera av omständigheterna i varje särskilt fall att Beställaren inte har lidit någon förlust. Det belopp med vilket Kontraktssumman reduceras beräknas på kontraktsvärdet av den del eller de delar av Arbetena som inte kan utnyttjas som följd av förseningen. Gula boken använder sig således inte av Röda bokens "skadestånd men inte vite"-begrepp, utan föreskriver endast en reduktion i Kontraktssumman vid försening.

Artikel 31.2 stadgar att när Beställaren har blivit berättigad till den föreskrivna maximala reduktionen i Kontraktssumman, kan han tillställa Entreprenören ett meddelande med krav på ett färdigställande inom rimlig tid. Om så inte sker, har Beställaren rätt att häva Kontraktet och kräva entreprenören på de förluster han har lidit som följd av den prolongerade förseningen upp till ett angivet belopp.

3.2.11 Arbetenas övertagande

Gula bokens "Taking-Over Certificate" har samma funktion som Röda bokens "Certificate of Completion". Man kan bara konstatera att det första begreppet är betydligt mer beskrivande. Enligt Artikel 32.4 om Entreprenören förhindras att genomföra den slutliga provningen på grund av försummelse från Beställarens/Konsultens sida, anses Arbetena ändå ha övertagits, och Entreprenören är berättigad till betalning för eventuella extra utgifter för provningen.

3.2.12 Fel och brister efter övertagandet

Man kan konstatera att Gula bokens terminologi för garantitiden, "Defects Liability Period" är mer klar och koncis än Röda bokens "Period of Maintenance" som bäddar för missförstånd.

Artikel 33 Mom 1 säger att garantitiden skall vara tolv månader, om inte annat föreskrivits. Mom 2 fastställer, att Entreprenören måste åtgärda fel och brister med största möjliga skyndsamhet.

Mom 3 föreskriver att efter reparationen eller ersättandet av fel eller brister, så påbörjas en ny garantitid för den berörda delen. Vidare, enligt Mom 4, om en större del av Arbetena inte kan utnyttjas som följd av fel eller brist i en mindre del därav, så förlängs garantitiden för den större delen -- eller t o m för hela Arbetena -- också.

Mom 11 i Artikel 33 förordar att Entreprenören är ansvarig för brister, skador samt utebliven vinst som uppstår efter övertagandet endast om skadan sker inom fyra år efter övertagandet samt härstammar från Entreprenörens "grova oaktsamhet", vilket definieras

i Mom 12 såsom underlåtenhet att ta hänsyn till de allvarliga konsekvenserna av sitt agerande som en samvetsgrann Entreprenör rimligen bort, eller som ett avsiktligt åsidosättande av agerandets konsekvenser.

Slutligen kan det konstateras att syftet med Gula bokens Artikel 33 är att ersätta Entreprenörens ansvar enligt lag. Röda bokens Artikel 44 å andra sidan är ett tillägg till hans ansvar enligt lag.

3.2.13 Ändringar

Gula boken behandlar ändringar i Artikel 34. Föreskrifterna därvidlag liknar Röda bokens, förutom att Kontraktssumman kan omvärderas av Konsulten om det totala värdet av alla ändringar är större än $\pm 15\%$ av den ursprungliga kontraktssumman. Detta kan jämföras med Röda bokens $\pm 10\%$.

Förklaringen till detta är att vid anläggningsentreprenader brukar Entreprenören sprida ut alla omkostnader över ett stort antal mindre à-priser i Mängdförteckningen. Om mängderna ändras markant, uppåt eller nedåt, kan detta resultera i över- resp. underkompensation för omkostnaderna. I tillverknings- och installationsentreprenader å andra sidan, är betalningen oftast baserad på ett mindre antal större à-priser. Normalt ändras inte mängderna, och kompensationen för omkostnaderna påverkas sällan. Entreprenören är med andra ord mindre känslig för mängdändringar.

3.2.14 Intyg och betalning

Föreskrifterna i Gula bokens Artikel 37 är betydligt mer detaljerade -- och därför bättre -- än Röda bokens motsvarigheter. Bl a tillåts interimbetalningar för "Plant" som har skeppats och är på väg till Arbetsområdet.

Beträffande utsedda underentreprenörer stipulerar Gula boken, mycket klokt, att dessas ansvar till Entreprenören kan sättas proportionellt till underentreprenadkontraktets värde.

3.2.15 Betalningsvillkor

Även betalningsvillkor behandlas i Gula boken mycket mer utförligt än i Röda boken, och Gula bokens föreskrifter kan därför gott användas som underlag vid författandet av betalningsvillkor för anläggningsentreprenader. Bl a kan noteras att Artikel 41.2 fastslår Entreprenörens rätt till normal bankränta på försenade betalningar, och dessutom en straffränta vid förseningar över 60 dagar.

3.2.16 Skiljeförfarande

Tvister under Gula bokens föreskrifter (Artikel 49.2) kan inte lämnas till skiljeförfarande utan att parterna först har sökt uppgörelse i godo, t ex genom Internationella Handelskammarens Centrum för Teknisk Expertis.

3.2.17 Övriga föreskrifter

Bortsett från ovannämnda tillägg beträffande skiljeförfarande är Artiklar 42-53 i Gula boken mer eller mindre desamma som föreskrifterna i Röda bokens Artiklar 63-72.

3.3 Sammanfattning

Syftet med de revideringar/ändringar som gjordes i andra upplagan var att göra Gula boken mer kompatibel med Röda boken. Vid en jämförelse med första upplagan av Gula boken inser man att man nog har lyckats så gott det går. Som en följd av de signifikanta skillnaderna i omfattning, karaktär och rimlig ansvarsfördelning i tillverknings- och installations-entreprenader vis-à-vis anläggningsentreprenader är det nära nog omöjligt att uppnå fullständig kompatibilitet.

Som nämnts i det föregående är Gula boken på flera punkter bättre upplagd, mer koncis, och använder sig av en mer talande terminologi än Röda boken: det är att hoppas att fjärde upplagan av Röda boken, när den nu kommer, kan ta lärdom av Gula boken i dessa hänseenden.

BILAGA 4 ECE 188 Bestämmelserna

4.1 Inledning

De mest välkända allmänna internationella kontraktsbestämmelserna berörande tillverkning, leverans och montage av maskiner, utrustning m m, den s k ECE 188-serien, togs fram på femtiotalet under ledning av FNs Ekonomiska Kommission för Europa (United Nations Economic Commission for Europe).

Huvuddokumentet i serien är:

- 188 - Leverans
- 188 A - Leverans och montage
- 188 B - Montagekontroll

Dessa dokument har vissa betydande principiella skillnader jämfört med den grundläggande filosofin bakom Röda boken. Röda boken, har som sagts, framtagits av representanter från alla inblandade parter, och resultatet har blivit bestämmelser som i grund och botten är balanserade, rättvisa och i stort acceptabla för kontraktsparterna.

Dokumentet i 188-serien å andra sidan har upprättats av i stort sett bara leverantörer och tillverkare, och betraktas därför av vissa beställare som något obalanserade.

En annan signifikant principiell skillnad är att 188-serien förutsätter ett direkt kontrakt mellan leverantören och beställaren utan en mellanliggande konsult. Detta är i och för sig en naturlig följd av att normalt projekteras utrustningen av leverantören, och största delen av arbetet görs i leverantörens lokaler, och inte på beställarens arbetsplats. En mellanliggande konsult skulle härför bara ha en begränsad roll att spela, så avsaknaden av en sådan figur är kanske ganska logisk.

Det mest använda dokumentet i 188-serien är 188A, dvs bestämmelser för leverans och montage. (De av Sveriges Mekanförbund antagna allmänna bestämmelser för leveranser och montagearbete inom Norden det s k NLM 80-dokumentet, är i grunden en översättning av ECE 188A.

Dokument 188A består av 28 artiklar och här skall några av dem beröras som framhäver skillnaderna i användning och filosofi beträffande riskfördelning jämfört med Röda boken.

4.2 Viktiga avvikelser

4.2.1 Förpackning

Artikel 4 föreskriver att priser angivna i prislistan och kataloger är exklusive förpackning medan priser upptagna i anbud och avtal är inklusive förpackning och skyddsåtgärder för 'normala transportförhållanden'. Detta kan lätt leda till dispyter om vad som är normalt.

4.2.2 Arbetsförhållanden m m

Artikel 6 stipulerar Beställarens skyldigheter beträffande arbetsförhållandena, och slår även fast att om förhållanden avviker från de stipulerade så har Leverantören rätt till extra betalning.

Vidare fastslås att om avvikelserna är av sådan art att det vore 'orimligt' att kräva att arbetet fortsätter, så äger Leverantören dessutom rätt vägra att fortsätta. Detta är mycket ensidigt till Leverantörens fördel. Man kan fråga sig dels vem det är som bestämmer hur stor den extra ersättningen skall vara, dels om Beställaren tillåtes ha några synpunkter om vad som är 'orimligt' eller ej.

(Det kan noteras att ECE 188A förutsätter att avvikelser endast kan vara till Leverantörens nackdel! NLM 80 å andra sidan tar även hänsyn till att avvikelserna kan vara till Leverantörens fördel, varvid Beställaren har rätt till extra ersättning.)

4.2.3 Övergång av faran för godset

Artikel 9 föreskriver att tidpunkten för övergång av faran för godset skall bestämmas i överensstämelse med av Internationella Handelskammaren utarbetade Internationella Regler för Tolkning av Handelsuttryck (INCOTERMS), eller om man har bortsett eller glömt att skriva in det i Kontraktet, skall godset anses sålt "från fabrik" ("ex- works").

4.2.4 Förberedande arbeten

Leverantören skall enligt Artikel 12 tillhandahålla de ritningar som erfordras för att uppföra "lämpliga fundament", och Beställaren skall utföra förberedande arbeten i enlighet med ritningar. Beställaren har således ingenting att säga om han anser att Leverantören har grovt överdimensionerat fundamenten för att skydda sitt ansvar därför.

4.2.5 Extra arbetskraft

Beställaren skall enligt Artikel 14 kostnadsfritt ställa till Leverantörens förfogande "sådant rimligt

antal icke yrkesutbildad arbetskraft som kan bedömas vara nödvändigt, även om överenskommelse därom inte träffats i Avtalet". Återigen tycks Leverantören ensidigt kunna bestämma ganska fritt: Beställarens enda motåtgärd om han tycker annorlunda är skiljedom.

4.2.6 Tid för fullgörande

Enligt paragraf 3 av Artikel 20, äger Beställaren rätt till skadestånd, om Leverantören inte fullbordar anläggningen inom den fastställda tiden, enligt tidigare överenskommelse, (uttryckt som en procent av kontraktsumman, per vecka försening) "såvida det inte med hänsyn till omständigheterna i fallet skäli- gen må kunna antagas att Beställaren inte åsamkats någon skada".

4.2.7 Övertagandet

Paragraf 2 i Artikel 22 stipulerar att "Om Beställaren inte är villig" att låta de prov utföras som skall äga rum före övertagandet -- t ex om Beställaren anser att anläggningen inte är färdig i sin helhet -- ändå "skall övertagandet anses ha ägt rum och ansvarstiden börja löpa".

Vidare, paragraf 3 föreskriver att om proven omöjlig- görs som följd av att svårigheter har uppstått för Beställaren, oavsett om dessa svårigheter omfattas av Artikel 25 (dvs force majeure) skall Beställaren betala för allt avslutat arbete som om övertagandet faktiskt hade skett.

I en situation där Leverantören hävdar att anlägg- ningen är klar för övertagandeprov, men Beställaren p g a force majeure inte kan t ex tillhandahålla råvaror, skall Leverantören således ovillkorligen få betalt som om övertagandeprov hade klarats av framgångsrikt.

4.2.8 Ansvar för fel

Det är alltid något missvisande att presentera ofull- ständiga citat, men Artikel 23 föreskriver bl a föl- jande:

- (a) I paragraf 2: "Leverantörens ansvar avser endast fel, som visar sig under garantitiden...".
- (b) I paragraf 13: "Det omfattar inte fel som beror på orsak, som uppstår efter övertagandet".
- (c) I paragraf 14: "Efter övertagandet, och för- utom vad som föreskrivs i denna Artikel, har Leverantören inget ansvar för fel, även om de beror på orsak, som förelåg före övertagan- det".

Det förefaller som om, med alla dessa förbehåll, en leverantör med tillgång till en stab av skickliga jurister kunde tänkas klara sig undan sitt rättmätiga ansvar i en hel rad situationer.

Sedan kan man konstatera att enligt paragraf 8 skall Beställaren bära kostnaden och stå risken för transporten av felaktiga delar tillbaka till, och ersättningsdelar från Leverantören.

Dessutom är det långt ifrån klart vem som skall utföra och stå för kostnaderna för nedtagning och inmonteringsarbete. Paragraf 7: "..... genom avlämnande till Beställaren av sådan vederbörligen reparerad eller i utbyte levererad del skall Leverantören anses ha fullgjort sina förpliktelser".

4.2.9 Befrielsegrunder (force majeure)

Paragraf 1 i Artikel 25 lyder: "Följande omständigheter skall anses utgöra befrielsegrunder, därest de inträffar sedan Avtalet slutits och hindrar dess fullgörande: arbetskonflikt och varje annan omständighet där parterna inte kan råda över sådan omständighet".

I princip täcker detta allt. Man kan notera att 'arbetskonflikt' får ett hedersomnämmande, dock utan att det begränsas av Röda bokens reservation "om det inte är begränsat till Entreprenörens anställda".

4.2.10 Skadeståndsskyldighetens omfattning

Parternas skadeståndsskyldighet tycks begränsas av Artikel 26 paragraf 1: "Är ena parten skyldig att utge skadestånd till den andra, skall skadeståndet täcka endast den skada som den felande parten rimligen kunde ha förutsett vid tiden för Avtalets slutande".

Detta måste betraktas som en mycket konstig formulering: vem ingår ett avtal när de rimligen kan förutse att de kommer att råka ut för ett skadeståndskrav?

4.3 Sammanfattning

Som allmänna kontraktsbestämmelser lutar ECE 188 klart till Leverantörens fördel. En beställare som tänker ge sig in i ett avtal med detta dokument som bas tillråds att noga tänka igenom vilka risker han inte är beredd att acceptera och skriva särskilda bestämmelser därefter.

Dokumentet är egentligen bäst lämpat för upphandling av enstaka enheter. Är det fråga om en komplett process, ett system eller en produktionslinje, bör riskfrågorna studeras särskilt noggrant och bestämmelserna modifieras därefter.

BILAGA 5 The EDF draft general conditions
for public works contracts

(Det ursprungliga språket för EDFs kontraktsbestämmelser är franska. Författarna till denna rapport har på grund av sina egna bristande franska språkkunskaper, varit tvungna att analysera EDF dokumenten i en inofficiell engelsk översättning. Det bedömdes därför vara motiverat att inte göra ytterligare en översättning av citat och uttryck från den engelska versionen och att man också gör kommentarerna på samma språk. Denna bilaga är därför skriven helt på engelska.)

5.1 History

The European Development Fund (EDF) was established by the European Economic Community (EEC) to finance development projects in the Associated African States and Madagascar (AASM) and the Overseas Countries and Territories (OCT).

Most of the AASM and OCT states and territories were, or had been, under French administration. The EDF therefore prepared a first draft of a standard set of Conditions of Contract for public works contracts, based on French practice and the codified law system.

When the UK became a member of the EEC a number of countries which were familiar with British practice and the common law system became eligible for EDF financing. (The AASM, OCT and the latter countries - some 50 states, territories and countries in all - are now called the African, Caribbean and Pacific (ACP) States.) It was therefore decided at the 1975 Lomé Convention to review and revise the first draft, and to try and bridge the gap between French and British practice, and the codified law and common law systems. The new draft conditions - the so-called EDF General Conditions for Public Works Contracts - were presented in 1978.

Unfortunately both drafts were apparently prepared by EDF working groups comprised mainly of lawyers, and had minimal consultation with other organizations concerned, such as FIDIC, FIEC, and other international lending agencies.

The EDF Conditions of Contract have thus been prepared with little input from contractors or consulting engineers. The document also reflects the fact that in French-speaking countries, public sector employers traditionally have their own engineering expertise in the form of public works departments, and that continental consulting engineers are often linked to suppliers, manufacturers, contractors etc., and

are thus not independent in FIDIC and SKIF's meaning of the word.

5.2 Introduction

5.2.1 Layout

The EDF document is divided into two parts, with 141 articles in all. The first part, entitled "Regulations" consists of 60 articles which cover procedural matters regarding the preparation and issue of instructions to tenderers, how tenders are to be evaluated, the award procedure, settlement of disputes etc. The document specifically states that none of these articles may be altered or modified. Generally speaking, with a few exceptions, none of the articles in the first part serves any continuing function once a contract has been awarded.

The second part of the document, entitled "Contractual, Administrative and Technical Provisions" is the Conditions of Contract proper. This part can be modified, and is intended to be, indeed must be, supplemented by Special Conditions to which reference is made some 80 times.

5.2.2 Role of the Consultant

The role of the Consultant under the EDF document is far more limited than under the Red Book, and it is in fact difficult to understand the exact role which the EDF document expects the Consultant to play.

The document first mentions a "Supervisor" who is the administrative department or the natural or legal person entrusted by the Employer with the task of ensuring that the Contractor fulfils his duties and obligations under the Contract. The "Supervisor's Representative", i.e. the Consultant, is the person designated by name by the Supervisor to direct or supervise the performance of the Contract. These two roles are presumably intended to be rather similar to that of 'Beställarens Ombud' and 'Kontrollanten' under AB 72.

However, the EDF document also defines a "Quantity Surveyor" who is responsible for preparing certain tender documents and for verifying the Contractor's interim and general statements of account.

In general, the Supervisor handles contractual matters and the Consultant deals with technical matters. In some cases, however, there are notable exceptions to this general rule. For example, for unforeseen work the Supervisor considers the need for alterations and issues appropriate administrative orders to the

Contractor. The work is, however, paid for on the basis of actual costs checked by the Consultant. With regard to payment, the Consultant prepares a progress report, but the Supervisor or the Quantity Surveyor has the right to determine prices for work not covered by the Contract.

This sort of inconsistency seems, unfortunately, to run through the document. It frequently uses different words for the same terms, and occasionally misuses its own definitions. There is a large number of cross-referencing between articles, and much forward and backtracking is necessary to understand the document.

5.3 Regulations

5.3.1 Definitions and principles (Articles 4-17)

The definitions given in Article 4 are very few in number, and in some cases unnecessary.

Article 5 states that tenders shall be compared on equal terms with no discrimination between tenderers. Article 6, on the other hand, states that for small projects, a 10% price preference shall be taken into account in favour of ACP firms.

Article 7, one of the shortest articles in the document, states that "Contracts shall be awarded following competition". (Articles 39 and 40, on the other hand, lay down rules for when and how contracts can be negotiated directly with one contractor.)

Article 8.1 states categorically that contracts shall be awarded on the basis of predetermined prices. Articles 8.2 and 8.3 say that predetermined prices can be revised in the light of specific economic factors, or be waived in exceptional circumstances.

The first few articles thus establish the pattern and style prevalent throughout the document: a categorical statement followed (or even preceded) by a contradiction of the statement.

Articles 10.1 and 10.2 specifically state that the Contractor is entitled to transfer any sums due to him directly or indirectly, and that the timing and amount shall be at his discretion. Article 10.3, however, states that when the Contractor has his registered place of business in an ACP state, the rate of exchange used for the transfer will be that prevailing in the country in which the work is being carried out, the day the transfer is made. The problem for the Contractor here is obvious: he might win or lose on fluctuations in the rates of exchange. Also, most of his expenditure might well be in a third country, e.g. an industrial country. For the

Employer, there will be a problem if the Central Bank in his country does not normally quote a rate of exchange for the Contractor's currency.

Article 10.4 stipulates that if the transfer is to be made in the currency of a third ACP state (for example in an ACP currency which can be converted to the currency of a non-EEC/ACP state in which the Contractor purchases materials or equipment), then the transfer shall be made to an intermediary bank in the Contractor's country. An ACP contractor thus has to re-convert and re-transfer payments whenever he purchases materials or plant in any third country.

Article 15 states first that mentioning a specific make or product by name in the Specification is prohibited, and then immediately goes on to say that in certain cases it is permitted, provided it is followed by the words "or equivalent". The last article in the section dealing with Definitions and Principles, Article 17, is commendable. It stipulates that if official written communications are by telex, telefax or telegram, they must be confirmed by registered letter or recorded delivery.

5.3.2 Procedure for preparation and award of contract (Articles 18-40)

This section of the documents is good in parts, but confusing in others, mainly due to cross-references to other articles in the document and to stipulations of the Lomé Convention which are not reproduced.

Article 20 concerns the Invitation to Tender, and states that this shall where appropriate give an estimate of the cost of the work.

Article 26 requires the Tender Documents for lump sum tenders to include "an itemized breakdown of the complete work, with or without firm quantities". The purpose of this is difficult to understand. The second paragraph requires the Tender Documents issued to include a "Note of General Information" covering inter alia the following: customs and tax regulations, wage scales and social charges, exchange control regulations, and other information relating to laws and regulations of the ACP state in question relevant to the performance of the Works. All this is excellent, particularly if -- which is not clear -- such information becomes a part of the Contract and the Contractor is entitled to claim if there are errors in the same (see Article 79).

The procedure for the opening of tenders is covered in Article 30. Tenders are to be opened in public, and Para 2 states that only tenders received not later than the deadline will be taken into consideration. Para 3, however, states that tenders received after the deadline will be taken into consideration

only if they reach the chairman of the evaluation committee before he declares the tender opening meeting open ...

By Article 31, the Tender Committee corrects arithmetical or material errors, but must ask the tenderer to confirm his tender as corrected. When the Committee finds that unit prices quoted are apparently abnormal, it can request an explanation. These confirmations and explanations are to be made in writing. The procedure described thus appears to preclude any form of verbal discussions with the Committee. Article 34.2, however, states that the Employer shall not enter into any discussions with tenderers, apart from requesting them to give further details of, or to supplement the content of, their tenders.

When the Committee has recommended the acceptance of a certain tender to the Employer, the Employer must inform the successful tenderer of his selection, and refund the tender bonds of unsuccessful tenderers. By Article 35 a contract is not deemed to be concluded until the tenderer receives notification that his tender has been "approved", which by Article 58 must take place within 60 days of the notification of selection. This latter notification shall include information on who has been appointed as Supervisor and Supervisor's Representative. (Most tenderers would presumably have appreciated this information at a much earlier stage.)

5.3.3 Instructions to Tenderers (Articles 41-58)

The instructions to tenderers on how to prepare and submit their tenders are given in Articles 41-58. (Why these articles should follow Articles 30-40, which describe how tenders will be opened and evaluated, is not really important, but nevertheless a good example of the disorder which prevails in the EDF document.)

Article 46 deals with the submission of variant solutions. Such solutions must conform with the subject, limits and basic conditions laid down by the Special Conditions of Contract, and, perhaps surprisingly, tenderers submitting a variant solution do not as a general rule, have to also submit a tender based strictly on the tender documents. Tenders for variant solutions and tenders based on the tender documents solution are to be evaluated separately, with the contract to be awarded "to the most economically advantageous tender".

Article 56 stipulates that tenders shall be accompanied by a "directly liable guarantee" or "provisional deposit" in an amount of 1% of their tender sums. No information is given in the General Condi-

tions as to the nature or form of the guarantee or deposit.

5.3.4 Settlement of disputes (Articles 59 and 60)

Disputes arising between the Employer and the Contractor are considered in Articles 59 and 60. (There is, however, no indication of how disputes arising between the Contractor and the Supervisor or Supervisor's Representative are to be resolved.) Article 59 states that no dispute may be referred to arbitration without an attempt first being made to achieve an amicable settlement. This attempt shall be made by the various administrative authorities responsible if the law of the "beneficiary Member State" (i.e. EEC State, but presumably the document means the beneficiary ACP State) makes provision for the possibility of such settlement by "non-contentious administrative procedures". If no such procedures exist, reference shall be made to the Supervisor if the dispute refers to the performance of the contract; and to the Employer if the dispute refers to the award procedure.

If an amicable settlement has not been reached within four months, then the dispute shall be settled in accordance with the rules of arbitration provided for in Article 23 of Protocol No 2 of the Lomé Convention.

5.4 Contractual, administrative and technical provisions

5.4.1 Preliminary provisions (Articles 61-72)

The preliminary provisions presented in Articles 61-72 are comparatively brief, and refer to supplementary provisions which have to be described in the Special Conditions of Contract, e.g. the law of the Contract, the order of precedence of the various documents forming the Contract, the powers of the Supervisor and Consultant, etc.

Article 70, which concerns assignment and sub-contracting, states in para 2 that "sub-contracts may be freely placed" - but carries on to stipulate that the Employer must be given notice thereof, and may nevertheless exercise a right of objection.

Article 72 requires the Contractor to draw up and submit a work programme for approval by the Supervisor, and "where appropriate and within a period of not less than three weeks ... a detailed breakdown of his prices". One could have thought that the approval of the work programme, being a technical more than an administrative matter, could more suitably have

been done by the Consultant. Further, it is not at all clear when the three-week period referred to for the submission of the price breakdown shall commence.

5.4.2 Guarantees of contract (Articles 73-78)

Article 73 prescribes that the Contractor shall arrange a deposit or a directly liable guarantee to ensure "recovery of the sums which he is acknowledged or owing under the contract": (The amount of the deposit or guarantee shall not exceed 3% if there is no maintenance period, or 10% if there is a maintenance period - "... unless provided otherwise in the Special Conditions; however, it may in no case exceed 20%".) The article continues to say that the deposit or guarantee "may be established progressively, as the contract is performed".

In other words, the guarantee of contract to be provided under the EDF document is not a performance bond, but a surety for the Employer's recovery of any sums the Contractor might owe him. Normally a performance bond is at its maximum when the Employer is most exposed to any possible failure by the Contractor to fulfil his obligations, i.e. at the start of the work, and decreases as the work proceeds. Under the EDF provisions, the guarantee of contract is lowest at the start of the work, and progressively increases. The EDF provisions thus provide very poor protection to the Employer for the Contractor's actual performance.

If the Contractor elects to provide a deposit, presumably it must be in the form of a bank-certified cheque, irrevocable letter of credit, or the like. By Article 73 Para 2, the deposit has to be established in the currency of the contract, but can be repaid either in that currency, or in the currency of the Contractor's home country - with, as mentioned earlier, the rate of exchange being at the Contractor's risk.

If the Contractor elects to provide a directly liable guarantee (which he must, in full, for any advance payment), the guarantee shall be provided by any legal person in an ACP State or an EEC Member State, or, subject to Article 56(3) of the Lomé Convention, a third country.

By the terms of Article 75 of the EDF document, the directly liable guarantee must be an unconditional on-demand undertaking by the guarantor.

Both deposit and guarantee are, by Article 76, returned to the Contractor on the date of final acceptance of the works. The directly liable guarantee for advance payment is released as and when the advance is repaid.

Article 77 provides for the deduction of retention money from interim payments to cover the Contractor's obligations during the maintenance period, instead of the deposit or guarantee, which are then released on the date of provisional acceptance of the works.

By Article 78 the Contractor is obliged to take out normal insurance, in the joint names of himself and the Employer, to cover any loss or damage to the Works, Constructional Plant and materials, resulting from causes not attributable to him, up to the date of provisional acceptance.

5.4.3 General obligations (Articles 79-97)

Article 79 states that the tender shall be deemed to have been based on the data provided in the "Notice of invitation to tender", but the Contractor shall nevertheless have ascertained "as far as possible" the characteristics, nature, qualities involved in the work, and "in a general manner" to have obtained all information concerning risks, hazards and circumstances likely to influence his tender.

The remaining articles in this section cover observance of local laws, watching, setting-out, discovery of fossils, temporary works, etc. and there are no real significant differences between the EDF provisions and those of similar documents.

5.4.4 Commencement of works (Articles 98-99)

Article 98 states that the Employer must order the Contractor to commence the performance of the work within 120 days of the notification of approval of the contract, and the Contractor then has 30 days in which to mobilize. If the Employer does not give the order within the 120 days stipulated, the Contractor is entitled to terminate the contract and claim compensation for the damage he has suffered.

5.4.5 Inspection and supervision (Articles 100-106)

This section covers the keeping of a works diary, the quality of materials and workmanship, testing, samples, etc. There is some confusion between the interplay of the roles of the Supervisor and Supervisor's Representative (i.e. the Consultant) respectively. This is emphasized in the corrigenda, which is presented as an 8-page addendum at the end of the document. The addendum states that throughout the document the words "works supervisor" shall be replaced by "supervisor" and "engineer" shall be replaced by "supervisor's representative". For Artic-

les 100-107 there are a series of special corrections in which "engineer" is sometimes replaced by "supervisor", sometimes by "supervisor's representative" and sometimes by "supervisor or supervisor's representative".

An interesting feature may be noted with regard to the works diary. This is the responsibility of the Supervisor's Representative, who is charged with recording daily, among other things, the number and type of workmen on the site, materials supplied, equipment in use, equipment not in working order (all of which the Contractor is in a better position to know about), plus all orders given to the contractor which are "of minor importance".

5.4.6 Modifications to the contract (Articles 107-110)

These articles state that the Supervisor may order the Contractor to increase or decrease the volume of work by issuing an administrative order. If the volume is increased or decreased by not more than 10 to 15% (the exact figure is to be stated in the Special Conditions) the Contractor shall be paid at the contract rates, or on the basis of actual cost plus a fixed added percentage stated in the Special Conditions. (Where the contract rates are not applicable, or unit prices cannot be agreed by Article 122 the Supervisor, or the Quantity Surveyor on his behalf, is entitled to fix unit prices.)

If the increase or decrease in the total volume of work exceeds 10 to 15%, the Contractor is entitled to request additional compensation on the rates. If the increase exceeds 33%, the Contractor is entitled to refuse to do any additional work. If the decrease exceeds 33%, he is entitled to submit a request for "compensation for any consequences resulting".

Article 110 lays down that the Contractor is also entitled to compensation for the consequences when the quantity of any individual item change by 20%. The Employer, on the other hand, can request a change in the unit rate if the volume of an item of work listed in the bill of quantities is four times greater or is reduced to one half of the volume originally estimated.

5.4.7 Payment of contracts (Articles 111-128)

While the payment provisions in the EDF document are comparatively voluminous, their implications are nevertheless difficult to analyse because repeated reference is made to the provisions of the Special Conditions, and the latter will obviously vary considerably from project to project.

Article 126, however, states that in the event of a delay in payment, the Contractor is without formal notice automatically qualified to receive interest calculated pro rata on the basis of the number of calendar days of delay, at the re-discount rate of the issuing institute in the ACP state, plus 1% per annum. As from the 71st day this additional rate is increased to 4.5% per annum. If the delay exceeds 120 days the Contractor is entitled to terminate the contract.

5.4.8 Development affecting performance of the contract
(Articles 129-131)

Article 129 gives the Employer the right to suspend the work for up to six months, or to terminate the contract. In both cases the Contractor is entitled to compensation for any injury suffered.

If the work has been suspended for more than six months, the Contractor in his turn is entitled to terminate the contract.

When the Employer terminates the contract by reason of a default of the Contractor, the Employer is entitled to take over partially finished work, and materials.

5.4.9 Acceptance and maintenance period
(Articles 132-134)

There is little comment to be made on the EDF provisions regarding provisional acceptance, maintenance obligations, and final acceptance. The maintenance period, if not specified otherwise in the Special Conditions, is one year, and all defective items replaced during this period are subject to a new maintenance period of one year - with no limit on how often this can be repeated.

Article 133 is of interest in that it requires the Contractor to demolish and rebuild the work if it is not in accordance with the contract or "trade practices" in the pertinent ACP state. Theoretically this provision could be misused where work is being done in accordance with a British Standard, in an ACP State where French trade practice traditionally applies.

5.4.10 Claims and exceptional risks
(Articles 135-136)

Articles 135-136 are surprisingly imprecise as force majeure provisions, but do clearly establish the Contractor's right to claim for a time extension or extra compensation, or a termination of the con-

tract, due to unforeseen circumstances, or delays caused by the Employer or the Employer's employees.

The Contractor is also entitled to claim if a subcontractor's performance results in a delay for the same reasons.

5.4.11 Breach of contract and sanction thereof (Articles 137-140)

The EDF document gives (under Article 131) the Employer the right to terminate the contract in the event of the Contractor going bankrupt etc. Article 137 gives the Employer the same rights in the event of the Contractor not carrying out the work in accordance with his contractual obligations, not making adequate progress, or not complying with administrative orders.

By Article 139, if no reasons for the breach are furnished or accepted within a stipulated period, the Contractor may be subject to one or more sanctions by the Employer, including damages, forfeiture and termination. In the event of a breach the Employer may complete the Works himself using direct labour, and the Contractor's plant, materials and temporary works.

5.5 Conclusion

The EDF document has obviously been prepared by members of the legal profession, with little or no experience of life on a construction site in general, and the day-by-day fluidity of an engineering project in particular. While the general intent of the EDF provisions is perhaps apparent to lawyers, it must be a most difficult document for engineers to work with, at least initially.

The frequent cross-references make it very difficult to read, the terminology used is illogical, and in parts the provisions are incoherent and incomprehensible. The repeated references to the provisions of the Special Conditions do not make things easier. The technique of making an apparently categorical statement in one paragraph which is then contradicted in the next paragraph complicates things still more.

It has been said that in the event of a contractual dispute on a construction project, engineers prefer to use the conditions of contract as some kind of telescope-type instrument with which to resolve the matter into shades of grey. Lawyers on the other hand, prefer to turn the instrument around, and try and resolve the matter categorically into black or white. This is quite possibly an acceptable state of affairs, provided the instrument (i.e. the conditions of contract) is sufficiently flexible to permit either type of analysis as and when appropriate.

One gets the impression, however, that the EDF document as such an instrument is rather like a periscope which is partially blocked off at both ends - engineers will find both black and white stripes in their greys, and the lawyers will find black (and grey) stripes in their white and/or vice versa.

The inevitable conclusion is that a great deal of work is required to turn the draft presented in 1978 into a workable document for employers and engineers. The fact that a final version of the EDF document has, some five years later, not yet been published bears witness to this.

LITTERATUR

- Abrahamson, M.W., 1975, Engineering Law and the I.C.E. Contracts, Third Edition (Applied Science Publishers Ltd), London.
- Barber, M.P., 1970, Building and Civil Engineering Contracts and Law, First Edition (The Estates Gazette Limited), London.
- Jones, C.P., 1977, A New Approach to the International Civil Engineering Contract. A detailed analysis of the FIDIC International Standard Form of Civil Engineering Contract (Construction Press), Lancaster.
- Perry, J.G., Thompson, P.A., 1982, Target and Cost-Reimbursable Construction Contracts, Part A A Study of their Use and Implications, Part B Management and Financial Implications, Part C Preparation of Contract Conditions (Construction Industry Research and Information Association), London.
- Rushbrooke, P.L., 1979, Working with FIDIC. A practical approach to its use in the Middle East (Institute of Building) Ascot, U.K.
- Sawyer, J., Gillot, S.P., 1981, Digest of Contractual Relationships and Responsibilities (Telford), London.
- Stokes, M., International Construction Contracts, Second Edition (McGraw-Hill),
- Treitel, G.H., 1970, The Law of Contract, Third Edition (Stevens & Sons), London.
- Urry, S.A., Sherratt, A.F.C., 1980, International Construction (Construction Press Ltd), London.
- Wallace, I.N.D., 1970, Hudson's Building and Engineering Contracts including the Duties and Liabilities of Architects, Engineers and Surveyors, Tenth Edition (Sweet & Maxwell), London.
- Wallace, I.N.D., 1974, The International Civil Engineering Contract. A Commentary on the FIDIC International Standard Form of Civil Engineering and Building Contract (Sweet & Maxwell), London.
- Wallace, I.N.D., 1980, The International Civil Engineering Contract. First Supplement comprising Commentary on the Third Edition of the Conditions of Contract (International) for Works of Civil Engineering Construction with Forms of Tender and Agreement (Sweet & Maxwell), London.

Wood, R.D., 1971, Building and Civil Engineering Claims, First Edition (The Estates Gazette Limited), London.

Allmänna Bestämmelser för Byggnads-, Anläggnings- och Installationsentreprenader (AB 72), 1973 (Svenska Teknologföreningen, STF), Stockholm.

Allmänna Bestämmelser för leverans och montage av maskiner samt annan mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige (NLM 80), 1980 (Sveriges Mekanförbund), Stockholm.

Civil Engineering Standard Method of Measurement, 1976, (Institution of Civil Engineers), London.

Conditions of Contract (International) for Electrical and Mechanical Works (including Erection on Site) with Forms of Tender and Agreement, Second Edition 1980, (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Conditions of Contract (International) for Works of Civil Engineering Construction with Forms of Tender and Agreement, Third Edition 1977 (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Översättning ovanstående, 1978 (Boström, L. (Svenska Byggnadsentreprenörföreningen), Stockholm).

General Conditions for the Supply and Erection of Plant and Machinery for Import and Export No. 188A, 1977 (United Nations Economic Commission for Europe), Geneva.

Guidelines and Terms of Reference for the Preparation of Project Cost Estimates, 1980 (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Guidelines for Procurement under World Bank Loans and IDA Credits, Second Edition, 1980 (World Bank), Washington.

Guide on Drawing Up Contracts for Large Industrial Works, 1973 (United Nations), New York.

International Model Form of Agreement between Client and Consulting Engineer and International General Rules of Agreement between Client and Consulting Engineer for Design and Supervision of Construction Works, Third Edition 1979 (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

International Model Form of Agreement between Client and Consulting Engineer and International General Rules of Agreement between Client and Consulting Engineer for Pre-investment Studies, Third Edition 1979, (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

International Model Form of Agreement between Client and Consulting Engineer and International General Rules of Agreement between Client and Consulting Engineer for Project Management, 1980, (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Model Form of Conditions of Contract for Process Plants. Suitable for lump-sum contracts in the United Kingdom (Institution of Chemical Engineers), Rugby.

Model Form of Conditions of Contract for Process Plants. Suitable for reimbursable contracts in the United Kingdom, 1976 (Institution of Chemical Engineers), Rugby.

Notes on Documents for Civil Engineering Contracts, 1977 (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Notes on Documents for Electrical and Mechanical Works Contracts, 1980 (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Principles of Measurement (International) for Works of Construction, 1979 (Royal Institution of Chartered Surveyors), London.

Standard General Conditions of the Construction Contract, Document 1910-8, 1978 (National Society of Professional Engineers/American Consulting Engineers Council/Construction Specifications Institute), Washinton.

Tendering Procedure. Procedure for obtaining and evaluating tenders for civil engineering contracts, First Edition 1977 (Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils, FIDIC), The Hague.

Draft General Conditions for Public Works Contracts Financed by the European Development Fund, 1978 /opublicerad/.

Effective Use of the FIDIC Contracts. Conference Documentation, 1982 (Gower Conferences), London /opublicerad/.

International Construction Arbitration. Course Manual, 1980 (Crown Eagle Communications Ltd), London /opublicerad/.

International Projects Current Legal and Contractual Issues, Conference Documentation 1982, (Oyez Conferences), Rome /opublicerad/.

Performance Bonds. Seminar documentation. 1980 (Oyez Conferences), London /opublicerad/.

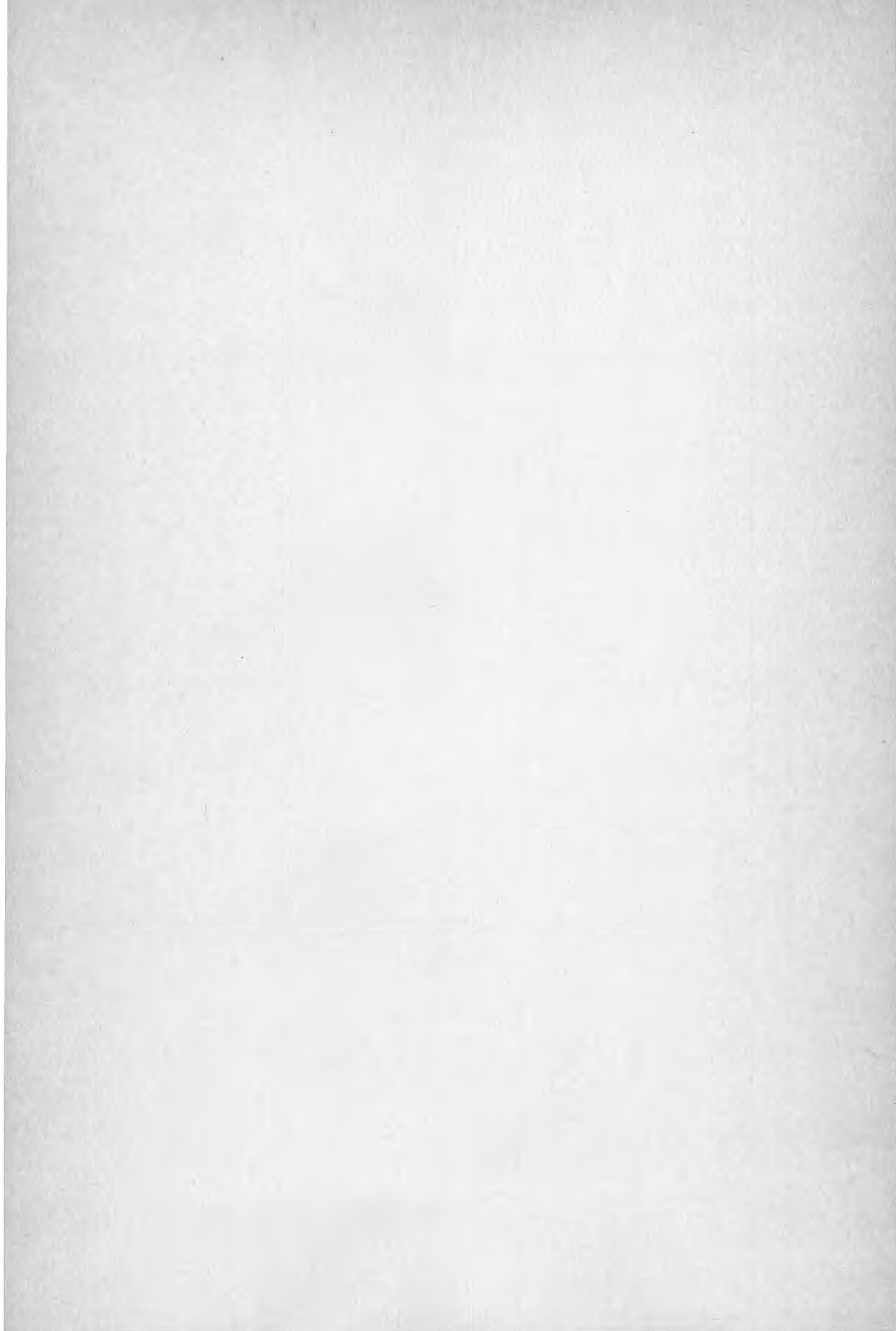
Recommendations for Review of the Conditions of Contract (International) for Works of Civil Engineering Construction (Third Edition, March 1977), 1983 (Institut für Deutsches und Internationales Baurecht E.V.) /opublicerad/.

Resolving International Construction Claims. Course Manual, 1980 (Crown Eagle Communications Ltd), London /opublicerad/.

The Practical Application of the FIDIC Contract. Seminar Documentation, 1979 (Company Communications Centre), Amsterdam /opublicerad/.

Unido Model Form of Cost Reimbursable Contract for the Construction of a Fertilizer Plant PC. 26, 1981, with Guidelines PC 41, 1982 (United Nations Industrial Development Organization) /opublicerad/.

Unido Model Form of Turnkey Lump Sum Contract for the Construction of a Fertilizer Plant including Guidelines and Technical Annexures, PC. 25/Rev. 1, 1983 (United Nations Industrial Development Organization) /opublicerad/.

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag
830584-5 från Statens råd för byggnadsforskning
till VBB AB, Stockholm.**

R180: 1984

ISBN 91-540-4292-5

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6704180

**Abonnemangsgrupp:
V. Anläggningsteknik**

**Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm**

Cirkapris: 50 kr exkl moms